מוסף על המשמר
מס' 19 (851)
8 במאי 1987
ט' באייר תשמ"ז

בקבוק בלי פקק

כתובת המערכת:
"על המשמר", רח' חומה ומגדל 2, ת"א

העורך הראשון: בצלאל לב זל

עורך: ישראל זמיר

עורכת משנה: תאיר זבולון

מזכירות: ישעו וינשטיין

עיצוב גרפי: ארנון אבני

ביצוע גרפי: שושנה זילבר

הפעם:

כתבות

■ **האנשים שקובעים מה נדע**
הצנזורה – וכל מה שרצית לדעת. תחקיר מאת
אפי לנדאו ועודד ליפשיץ 5

■ **לונדון של זונות, צניעות וצביעות**
מדוע הם פסלו את "אפרים חוזר לצבא"
מאת **יצחק לאור** 8

■ **חסה קלבסה**
חירקות הטריים בגליל – בדרך לחיסול
מאת **יהודה צור** 10

■ **התנסות הונגרית**
הונגריה בבאלט ובתיאטרון
מאת **גיורא מנור** 12

■ **איידס החיים**
דנמרק מתמודדת בכל דרך באיידס
מאת **דליה שחורי** 14

■ **ובעצם הוא רצה להיות ביולוג ימי**
וזכה באוסקר: פול ניומן
מאת **עופר ניר** 17

■ **הפלשתינים, ערביי ישראל והמזרחיים**
פרופ' סמוחה – חשקפת־עולם
מאת **אתי דנינו** 20

מדורים וטורים

■ **הלו חותם** 18

■ **חותם אישי**
מרכז מידע בביתו של כל אחד
מאת **נועם למלשטרייך** 16

■ **שלום בית**
יעקב חזן, עד 120
מאת **חיה יוסף** 18

ג'גו – 2; נתן רענן – 2; דינה גורן – 3; אלי הכהן – 3; שלמה סלוצקי – 3; זאב צחור – 3; חיים מאור – 3; שמואל בונים – 4; יעקב רבי – 4

■ **בשער**
גוש אמונים משתולל בקלקיליה ואין חוסם

תקשורת

הממטרה

בימים האחרונים, דומה, אנו עדים לשיאים חדשים במה שנוגע לשימוש בהדלפות במאבקים התוך והבין־מפלגתיים המתנהלים בזירה הפוליטית שלנו. לא שמדובר בתופעה חדשה במקומותינו: כפי שיודע כל קורא עיתונים מן היישוב — מערכת פוליטית מורכבת ומסוכסכת כזו שלנו לא היתה יכולה לתפקד כלל אלמלא נזקקו משתתפיה לטכניקה הזאת, שעיקרה שימוש סלקטיבי במידע לשתי מטרות עיקריות: כדי לפגוע במתחרים, וכדי לאותת לבעלי־ברית, קיימים ופוטנציאליים.

הואיל ועדיין מורגשים אצלנו עקבותיה של "תרבות הסוד" שאפיינה את החברה היהודית מזה דורות רבים, ואת היישוב העברי בתקופה שלפני קום המדינה, ישנם עדיין בקרבנו רבים וטובים הרואים בהדלפות תופעה שלילית הראויה לכל גנאי. עובדה זו מאפשרת לפוליטיקאים להשתמש בשיטה הזאת לטובתם, תוך התחסדות צינית והטלת אשמה באנשי התקשורת האוכלים מפיתם. האשמות אלה, למותר לציין, נשארות תמיד ברמה הרטורית, שכן, אף על פי שבידי הרשות מצויים כלים חוקיים למכביר כדי לשים קץ להדלפות, איש אינו מעלה על הדעת לעשות בהם שימוש בפועל ממש.

כאמור, אין המדובר בתופעה חדשה, אך מה שקורה בימים אלה הוא בהחלט בגדר שיא בכל הנוגע ליישומה של הטכניקה שבה אנו דנים. המדובר בשני נושאים, שלגבי שניהם אנו מצויים עדיין בשלבים התחלתיים למדיי חקירת פרשת פולרד והמגעים בעניין הוועידה הבינלאומית.

בנושא הראשון אנו עדים לשימוש מתוחכם במיוחד, שעיקרו גיוס הערנות הקיימת, באמור, בציבור, בייחס לתופעת ההדלפות ולאלה האחראים לה. מה יותר פשוט בשביל מי שחוששים מממצאיה של ועדת אבן מלעשות דיסקרדיטציה מלמפרע לוועדה ולחבריה, על־ידי האשמתם בהדלפות חסרות אחריות ומזיקות לביטחון ולאינטרס הלאומי? היופי שבשיטה הזאת הוא כי ניתן להשתמש בה בין שבאמת היו הדלפות כאלה, ובין שלא היו. כי במקרה השני אין שום קושי ליצור את הרושם שהוועדה דולפת ככברה.

אשר למגעים בנושא הוועידה הבינלאומית — ספק אם בכלל יש מקום לדבר על הדלפות במובן המקובל של המלה, שכן, הגם שהמידע בנידון מוצג כהדלפה, הוא מועבר למעשה לעיתונות בגלוי ותוך ציון מקורותיו,

בציפייה ברורה ומוכרזת לנזקים שייגרמו עקב פרסומו ברבים. זה מה שקרה בקשר ל"מסמך פיקרינג", והוא הדין במה שנוגע למפגשים שהיו או לא היו בין פרס ו/או רבין למלך חוסיין ואחרים. מהלכים שקופים כל כך, ראוי להזכיר, עשויים גם לעלות בתוהו, ולפעמים גם לפעול כבומרנג. זאת ועוד: במשחק הזה, אין לשכוח, יש גם משתתפים מחו"ל, שאף הם יודעים פרק בתורת ההדלפות, ומה שהם יודעים לעשות עשוי, בנקל, לשבש את מהלכיהם של השחקנים המקומיים. כך או כך — המשחק הזה עדיין בתחילתו, ועוד נכונו לנו בוודאי הדלפות והדלפות שכנגד מעניינות ומאלפות. וכדי שנבין, בבוא השעה, את מה שהולך, כדאי שנאמץ לעצמנו מה שיותר מהר הבנה בסיסית בתורת ההדלפות. בהזדמנות זאת, אגב, רצוי גם שנחדל להתייחס לנושא במונחים ערכיים.

● **דינה גורן**

קואליציה

יהיו או לא יהיו?

רבין־שמיר, יד מושטת יד...

צילום רחמים ישראלי

בשבוע שעבר נפגש מי־מו ראש הממשלה ושר החוץ עם החוגים ה"יוניים" של דור ההמשך ב"עבודה": "ערכים", "משוב" ו"הכפר הירוק". זימונה של הפגישה נעשה במפתיע, כמעט בבהילות, כאשר על סדר־יומה העמיד שמעון פרס שלושה נושאים עליהם צריכה ה"עבודה" להיאבק: תכנית השלום, העלייה מברית־המועצות והצמיחה הכלכלית, אלה הדגלים אותם צריכה להניף תנועת העבודה נוכח התקפותיהם שלוחות הרסן של שמיר וחבר מרעיו.

שתי שאלות עומדות במבחן הספקולציות העכשוויות: האם ישנה הבנה של ממש עם המלך חוסיין, וכמובן: האם תתקיימנה בחירות מוקדמות. על העניין הראשון נוכל רק להגיב בהשערה כי אלמלא היה ממש בתכניות השלום אזי גם ארם ספקן כיצחק רבין היה ממלא פיו מים. התייצבותו של שר הביטחון שהכריז תמיד כי יש למצות את משך כהונתה של הממשלה הזאת לצידו של שמעון פרס, אינה אומרת עוד דרשני. ייתכן כי אין עדיין מסמך הבנה עם ירדן, אך ההכרה כי הגיעה העת לפתרון דה־פאקטו של הבעיות בגיזרה המזרחית, קרי: ירדן והפלשתינים, מצריך עימות לאומי טרם־זמנו.

חיזוק לעמדתו ולעמידתו של שר הביטחון ניתן לקבל מדבריו בעקבות אלפי מנשה: עפולה ואריאל זהות בחשיבותן לביטחון המדינה, גרס השר. הליכוד מגביר את מסע ההשמצות, מכפיש את תכנית השלום האפשרית, מזלזל בעלייה אפשרית מברית־המועצות וחרד מבחירות מוקדמות. המעניין הוא: מדוע?

סבירות גבוהה יש להנחה כי הממשלה הזאת לא תמצה את ימיה, וכי בטרם נראה את גשמי הזלעפות של החורף הבא, נהיה עדים למערכת בחירות. כבר למדנו שלא להסתמך על סקרים של דעת קהל, ואפילו היום אין הם מנבאים התפלגות שונה בין המרכז ושמאלה ממנו, לבין הימין הישראלי. נכון כי מזה זמן רב לא היה מצבה של ה"עבודה" בסקרים טוב יותר. אך את ההיסטריה של שמיר ועמיתיו ניתן להסביר בתנודה החריפה של קולות הימין הצפים מן הליכוד לעבר התחיה, וכאן שורש העניין.

אמירתו של שמיר בערב יום העצמאות כי יעשה הכל כדי למנוע בחירות, פירושה ניסיון למאמץ עילאי כדי לכהן עוד שנה כראש ממשלה. בשנה הזאת רוצה הליכוד להתאמץ ולהחזיר לעצמו את האותנטיות הימנית. גם שמיר — לא רק שמעון פרס — קורא סקרים שאינם מתפרסמים בעיתונות היומית. הוא מבין כי נחוץ לו זמן כדי להשיב בוחרים ימניים, שעברו אל גאולה כהן ויובל נאמן. המלכוד שלו נעוץ בכך שראשות ממשלה משותפת לליכוד ול"עבודה" אינה מאפשרת לו את התימרון ימינה.

מי כמו יצחק שמיר יודע כי פוליטיקה היא אמנות הבלתי־אפשרי. אפילו רגיעה בוועידת "חרות" אין בה די כדי לשכנע מצביעי ימין כי השותפות השלטונית עם ה"עבודה" אינה מחייבת פשרות. וכאשר בפשרה טריטוריאלית עסקינן — ודאי הוא כי תומכי הסיפוח לא יסמכו על ליכוד שהוא פחות קיצוני מארץ־ישראל שלמה ומרווחת, אך נטולת רוב יהודי. מכאן נובעת כל הלוליינות הפוליטית של ראשי "חרות".

השילוב של ההתקפות חסרות הרסן על מפלגת העבודה, הבאות ממצודת זאב, עם הנחישות לאחוז בהגה של ראשות הממשלה עם תום ובלי מתום, שני צירים אלה אינם מקבילים אלא מצטלבים ונחתכים. שמיר זקוק ל"עבודה" לשתי מטרות: להמשיך לשלוט וכמטרה להתקפות. את היעד הכפול הזה לא יצליחו להשיג ולפיכך סביר להניח שקרבה העת בה ייאלץ לנדור בין הכיסאות. איך כתב ברטולד ברכט על הוליווד? בוקר־בוקר הולך אני אל היריד, מקום שמוכרים שקרים. בוקר־בוקר הולך אני שמה ומתייצב בתור — בין המוכרים.

● **נתן רענן**

הסברה

בשמאל לא מפרגנים

רחל, רכזת חינוך חברתי בבית ספר תיכון גדול בדרום, ביקשה לערוך דיון לקראת 20 שנה למלחמת ששת הימים. היא השתדלה לבנות פורום המייצג את כל הקשת הפוליטית. בסביבה הרעיונית של מאיר כהנא או מאיר אבידוב, לא היתה לה כל בעיה. מי שהתבקש נאות להשתתף. אין כל בעיה להביא מישהו מהדתיים, כיפה סרוגה, כיפה שחורה, יבואו. למרות חמרחק, למרות שאין זרקורים ועיתונאים, למרות שהקהל מורכב מתלמידי כתות י"א־י"ב, שלא ניתן להפיק מהם רווחים מיידיים. הבעיה של רחל היתה שכל אלה יגידו שמלחמת ששת הימים היא אתחלתא לגאולה. לא יהיה איזון, ולמעשה לא יהיה דיון. היא ניסתה להביא לפני התלמידים גם את הצד האחר. חיפושיה אחר מתדיינים מצד שמאל העלו חרס. יש לשמאל, היא אומרת, מסבירים מצוינים, היודעים לדבר עם התלמידים ולשכנע. אבל אף אחד לא נאות להשתתף.

חנן פורת, נישא אל הבמה על כנפי החיבה

צילום ז. רוזנבלום

חלק מהסיבות ידועות: נוער בגיל כזה מעדיף מלים מתלהמות. "מולדת, אדמה, אומה". בשעה שדוברי הימין יכולים לשלוף סיסמאות, אין דוברי השמאל יכולים להסתפק בדברים החודרים אל הלב והבטן – עליהם לדבר אל הראש. זהו ההבדל שבין לשלוף דברים מהמותן לבין לשבת בבית, כמה שעות לפני הנסיעה, ולהכין היטב את הדברים. למי יש חשק.

סיבה חשובה יותר לנכונותם של אנשי הימין להופיע בפני תלמידי בית ספר היא תחושת השליחות. אליקים העצני וחרב לווינגר, כל אחד ושיטתו, מחזיקים בכיסם מרשם לגאולה שלמה, כאן ועכשיו. צריך רק כמה "בחורים מצוינים" שיממשו אותו, ואלה אולי יימצאו בבית־הספר הזה. אין להם קושי לוותר על "שושלת" בטלוויזיה או על כוס קפה עם החבר'ה ולנסוע לאיזה בית־ספר תיכון נידח, מכל מקום זה קרבן של כלום למען קידום הגאולה. לדידו של איש השמאל, בערב כזה שוב יושתתו דברים לשווא. שום דבר של ממש לא יוצא מזה.

מעבר לסיבות אלו קיימת עוד תופעה קטנה שאולי נובעת מהן. הפירגון. בדיונים מסוג זה נוטל הקהל חלק חשוב. לא רק כמזדהה או מתנגד לעמדות כפי שהן מובעות, אלא גם בשיטנה או בסימפטיה המוקרנת מהקהל אל הבמה שעליה יושב צוות המתדיינים. לאחר לא מעט אירועים כאלה, בפורומים שונים, אני מרשה לעצמי לקבוע שיש הבדל של ממש ביחס שמוזרם מהקהל הנוטה ימינה אל דובריו, לעומת זה המאפיין את השמאל. יש רמה אחרת של תשואות הסכמה או ביטויי התנגדות. אלו תמיד נלהבים יותר מימין, וזאת ללא קשר לרמת הטיעון או למידת ההסכמה עימו. פשוט מפרגנים יותר.

בימין יש גם הרבה יותר ביטויי חמימות אישית. כאשר חנן פורת יורד מהבמה הוא מוקף מיד באנשים אנונימיים מהקהל העוטפים אותו בחיבה ומספרים לו כמה צדק בדבריו. כאשר מישהו מכוחותינו יורד מהבמה הוא נתקל באוחד עם עגיל שמזכיר לו בטרוניה שהוא לא הכניס להם מספיק. או להיפך. לא חמימות ולא פירגון. אלא טענות. אף אחד מכוחותינו לא מעלה בפני רחל, האחראית על האירוע בבית הספר, תירוץ מצחיק כזה לסירובו להשתתף. ובכל זאת, דומני, יש בו הסבר מדוע מגרש חשוב כזה נשלט, ברובו, על־ידי הקבוצה היריבה.

● **זאב צחור**

רשות דיבור

לגדליה יעקובי, לשעבר מנכ"ל המועצה להשכלה גבוהה

הממשלה דוחפת את הסטודנטים לרחובות

הסטודנטים מאיימים לסגור החל מן השבוע הבא את כל הקמפוסים במדינה. מנהיגיהם מבטיחים שהפגנות וצעדי מחאה שבהם ינקטו טרם נראו כמותם בארץ. שאלתי את גדליה יעקובי שכיהן שנים רבות במנכ"ל המועצה להשכלה גבוהה האם אכן עומדת המערכת האקדמית במדינת ישראל בפני פיצוץ.

"הממשלה פשוט החליטה לא להחליט. תראה מה קורה. ועדה רודפת ועדה ישיבה גוררת ישיבה והסחבת חוגגת. לא מגיעים לכלום. הסטודנטים חשו כבר לפני שבועות שהמצב מוליך לשום מקום ופתחו בצעדי מחאה. מוצדקים, לדעתי. כרגע אנחנו במצב של עיכוב כדור השלג."

מהו לדעתך גובה שכר הלימוד הרצוי ההגיוני?

"השבוע, לכל המאוחר, צריכה הממשלה להחליט על שכ"ל בגובה 1,200 עד 1,300 דולר לכל היותר. שכ"ל מדורג הוא הצעה בלתי אפשרית לביצוע, לפיכך אני מעריך ששכ"ל בסדר גודל כזה הוא הוגן. האידיאל במדינת ישראל היה צריך להיות מצב שסטודנטים לא ישלמו כלל שכ"ל. במידה שתחליט הממשלה על שכ"ל גבוה ב־2,000 דולר אני סבור שתהיה זו החלטה לא צודקת, בלתי אפשרית, החלטה שתדחוף את הסטודנטים לרחובות."

מה דעתך על הערכה הקובעת כי שכה"ל הגבוה יסייע לאוניברסיטאות לצאת ממצוקתן?

"לא מקבל את הגישה. מדובר בסכומים קטנים וזעומים יחסית לאלו שהאוניברסיטאות נזקקות להם. מדאיג אותי יחס הממשלה כלפי ההשכלה הגבוהה בכלל. זהו יחס שיש לתקנו לאלתר. הממשלה משתתפת היום בכ־50% מן התקציב במקום 65%. וזהי בהחלט נקודה שחייבת לבוא על תיקונה."

● **אלי הכהן**

אירוע

ביקור בגוב האריות

קבוצה של צעירי מפ"ם הגיעה למקום המפגש שעות ספורות לפני האירוע. מקבלים תדרוך, קובעים סדרי פעולה ויוצאים לאריאל.

האירוע התקיים ברחבת החנויות שבמרכז היישוב. דוד לוי הגיע שופע חיוכים לאירוע שכן הפך — בגלל היעדרו של ראש הממשלה שמיר — לדובר המרכזי. משמאל קבוצה של צעירים מניפה דגלי הלאום ומריעה "דוד מלך ישראל, חי, חי וקיים..." הוא מחייך לעבר צעירי מפ"ם אשר שומרים את הסיסמאות האמיתיות, חבויות עדיין, עד לשלב שהאירוע יתחיל להתגלגל.

עוברות כמה דקות ואז בשלפת הסיסמה: "כסף לשכונות ולא להתנחלויות!" צעירי מפ"ם מתלכדים סביב הסיסמא הנראית כה רלוונטית אל מול הווילות של אריאל. אנשי כהנא, לעומת זאת, תכננו להפגין בשעת הנאומים נגד "היד הרכה" של שרי הליכוד. הם רוצים להראות, ובצורה מוחשית, איזה סוג של יד קשה הם מעוניינים להנהיג כלפי עוכרי ישראל, ערבים ויהודים. הם עושים זאת בעזרת כמה אנשים מקומיים חמומי־מוח, ובעזרת אגרופים, בעיטות, יריקות, ומכות. כל אלה נוחתים על צעירים שהעזו לפתוח פה לשטן, ועוד בגהינום.

שוטרים, קציני המשטרה, ואנשי ביטחון מקומיים הגנו בגופם — מטבעת אנושית — על המפגינים, אל מול מאות מתפרעים. אחר כך באה הנסיגה. ראיונות קצרים לתקשורת וספירת נפגעים. את מארגני ההפגנה הם כינו: "המערכניקים של פרס", "שלום עכשיו", "רק"ח" ו"אש"פיסטים". את החולצות האדומות של צעירי מפ"ם הצליחו לראות רק המתפרעים כשהם נרמסים על־ידי תוקפיהם. צעירי מפ"ם החליטו הפעם לא לוותר.

אחר כך בטלוויזיה, ב"מבט", יגידו שמדובר ב"קבוצה של השומר הצעיר, אשר יצאה מהחממה של חדר האוכל הקיבוצי כדי לפגוש מציאות אחרת באריאל..." ולך תסביר לשני מיליון הצופים שאין לך אחות, ושרוב המשתתפים היו עירוניים, ושלא היו שם ילדים מ"השומר הצעיר", אלא צעירי מפ"ם, שלהם עצמם יש ילדים; וכפי שיטען אילן גלאון, רכז הדור הצעיר של מפ"ם, לפני שפינו אותו פצוע באמבולנס לבית חולים. "אני מפגין למען שלושת הילדים שלי, בשביל החינוך, הבריאות, שהממשלה קוברת בשטחים".

וכאשר שאלנו רגע לפני שסגרו את דלת האמבולנס לשלום המצועים, קיבלנו תשובה מגילאון שבפנים: "יש ארבעה פצועים, לחפי קרעו שירה. אבל אף אחד לא במצב קשה. כולם יהיו כשירים להפגנה הבאה..."

● **שלמה סלוצקי**

גלריה־עיתון

פיין — ארט

דוד פיין ליד האנדרטה לזכר חיילים יוצאי דרום־אפריקה, צומת גולני, 1985

דוד פיין, פסל, חבר קיבוץ מעין־ברוך מנהל מזה שנים אחדות דרשיה עם כוחות הטבע בהתגלמותם באבן הבזלת הקמאית, בתוך הנופים הטעונים של הגליל. בנופים אלה ניתן למצוא סימנים ועקבות להתרחשויות סיסמיות, ערעורי־אדמה והתפרצויות של הרי־געש, תהליכים גיאולוגיים ולמעורבות תרבותית־חקלאית ותרבויות פולחניות ואילך.

פסליו של פיין משתלבים בטבע ובתרבות המקומית הן מבחינת החומר המקומי והן מעצמת הצורות הטבעיות, והראשוניות, המתחברות אל איזכורים היסטוריים־פולחניים (דולמן, הקשת, גל־עד וכו').

הנגיעות והמעורבות של פיין באבן הן מינימליות. המעבר מ"מוצר של הטבע" ל"מוצר אמנותי" נעשה בחיבור, בהעמדה במיקום ובהקשר. עבודותיו מפוזרות בארץ. תערוכה של יצירותיו ותחריטיו מוצגת במשכן הגליל.

● **חיים מאור**

כוסית
שמואל בונים

שבחי הבנאלי

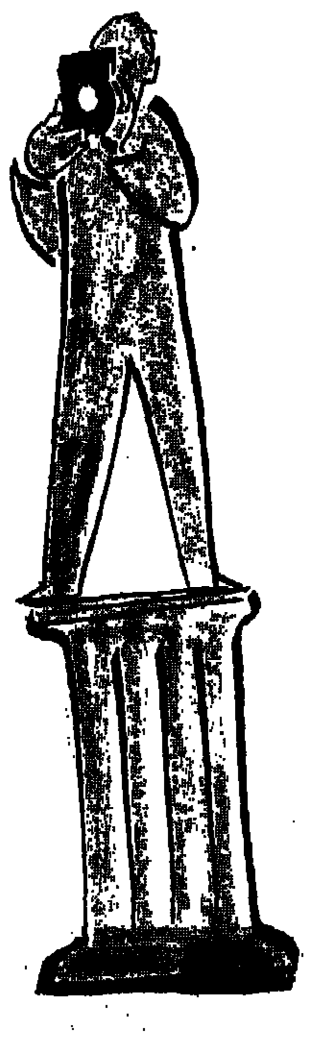

דוד פרלוב מצלם "יומן אישי" ומבטיח שבבוא היום נזכה כולנו לראות אותו. ביומן, לדבריו, הוא מצלם רק את הבנאלי. רעיון מעניין ומאד אוריגינלי. הטלוויזיה הישראלית הזדרזה והגישה לנו תכנית ובה פרורים מאותו יומן והרבה מפרלוב. פרלוב אומר באותה תכנית, שהוא אינו רואה טלוויזיה. אך, לשמחתנו, הוא לא מנע מאתנו לראות אותו במשך כמעט שעה שלמה מצולם מזוויות שונות בבית וברחוב.

הוא הכניס אותנו לדירתו, הראה לנו את החלון שדרכו הוא מצלם את העיר, את המקרן, את המסך ואת המנורה התלויה ביניהם (עולה ויורדת לפי הצורך). את החדר בו עמדה פעם מטת בתו ועכשיו עומדת שם מכונת העריכה, והבת יושבת לידה ועורכת את היומן. הוא הציג לפנינו את הגברת פרלוב שהתרגשה מאוד מול מצלמות הטלוויזיה. כשפרלוב מצלם אותה, היא אומרת, היא הרבה יותר נינוחה "כשדוד מצלם הוא מצלם עם אהבה". פרלוב מספר שלאחרונה הוא מצלם בני־אדם מגבם, נמאסו עליו הפנים (!) יחד עם זה, הוא מכריז שהוא אוהב את תל־אביב. כשהוא מביט מחלון דירתו שבקומה השישית הוא אוהב דווקא את הנעשה למטה, כי למטה עוברים בני־אדם. "אין עיר בלי בני־אדם".(!)

ראינו הרבה מכוניות חולפות ברחוב "המכוניות זורמות כמו נהר. זה הנהר שלי, המיסיסיפי שלי". ראינו אותו מתנשק עם השחקן התורכי מן הסרט "העדר", לאחר שזה השמיע בתורכית מונולוג ארוך, ובאנגלית – דברי שבח על פרלוב. הוא, פרלוב, אומר שביומנו אינו מצלם את המכוער. וכשהמראיין שואל: "מה זה מכוער?" עונה פרלוב: "כל דבר שאני שם עליו את התווית – מכוער". תשובה קולעת. פרלוב מצלם ביומנו את הקירות ב"אנפס". את האנשים אינו מצלם ב"אנפס", כי הם חולפים ב"פרופיל" בינו לבין הקיר. הוא הציג לפנינו את ידידיו מסן־פאולו, את ג'וליו ופלה. מגלה לנו עובדה מעניינת – ג'וליו ופלה הכירו זה את זו בדיוק באותו זמן שפרלוב הכיר את אשתו. שני הזוגות רוקדים "סמבה". אחרי ה"סמבה", כיוון שג'וליו ופלה חוזרים הערב לסן־פאולו (דרך ליסבון), אנו צופים בפרידה ארוכה בפורטוגזית, ופרלוב אומר בעברית: "... בשנה הבאה בירושלים".

הטלוויזיה אינה מתעצלת ונוסעת בעקבות פרלוב, ואנחנו אתם, לפריס. "כאן למדתי ציור. אני חזרתי וישבתי עם בתי בבית־קפה שבו נהגתי לשבת כשהייתי בגילה". ופרלוב קורא באוזנינו מכתב שכתב, בימים ההם בפריס, לאשתו, כתשובה למכתב עם שיר ששלחה לו ביום הולדתו. מרגש.

אנו רואים אותו נוסע במכוניתו לאוניברסיטה. הוא מצלם ב"קלוז אפ" את תלמידיו בחוג לקולנוע ואומר. "מה הם חושבים? מה הם חושבים עליו?"

וכך הלאה, וכך הלאה – במשך חמישים דקות. הרבה צילומים שלפרלוב עם מצלמה ובלי מצלמה, מפנים ומאחור. והרבה אמרי שפר על החיים ובכלל. והכל ברצינות תהומית. ואני, לא נשאר לי אלא לשאול: "האם, לפי השקפתו על בנאליות, היתה תכנית הטלוויזיה מספיק בנאלית לטעמו?

על קצה הלשון
יעקב רבי

עוד על המין של השם "יתד"

ב"על קצה הלשון" של 10 באפריל נדרשתי לכותרתו של עיתון חרדי־מתנגדי המופיע בתל־אביב, "יתד נאמן". תמהתי על כותרת זו, שהרי יתד הוא תמיד שם במין נקבה ולפיכך מתבקש שם־התואר נאמנה. עם זאת הסברתי על שום מה (כנראה) העדיפו עורכי העיתון את שם־התור בזכר.

אך האומנם יתד הוא "תמיד שם במין נקבה" מעיר לי פרופ' יעקב בהט: "בוודאי לא נעלם מעיניך הפסוק ביחזקאל: "יתד לתלות עליו כל כלי" (ט"ו, 3). ואכן, במילון כנעני ערך יתד מסומן זו"נ (זכר ונקבה). ייתכן, שיש לעיין גם בעירובין עח ע"א: "נעץ בו יתד כלשהו". אך ייתכן, שיש שם טעות־הדפוס".

על הערתי בדבר שמו של היומון "יתד נאמן" של ה"ליטאים" (הצמדת תואר מוזכר, "נאמן", לשם־עצם ממין נקבה, "יתד") — כותב לי גם חיים נקר מבת־ים: "אינך הראשון המיתממה על מוזרות זו כבר עמד והעיר על כך הפרופ' ר' דוד תמר ברשימותיו ב"הצופה". ה"סוד", שבשם זה פשוט: רבם של הליטאים, הרב ש"ך המכונה "ראש הישיבה", איווה לו יומון שיביע "דעת תורה" שלו באופן "יחודי". לכן בבחר השם "יתד", שאינו אלא ראשי־תיבות סמויים: יומון־דעת־תורה, ובחילוף־אותיות — "יתד", כלומר "יומון דעת־תורה" — נאמן (לבעליו). זו היתה כוונת מייסדיו, וזהו "סוד" ה"נאמן", בלשון זכר".

עד כאן חיים נקר, המסתמך על דברי פרופ' תמר, ייתכן שזה אמנם ה"סוד". אך אפשר שהפסוק החריג מעיד פשוט על נטייתה של העברית — המיקראית והתלמודית כאחד — לנקוט לחלופין לשון־זכר ולשון־נקבה באותם השמות עצמם. מסתו המפורסמת של אחד העם נקראת "לא זה הדרך", ללמדך שגרס את דרך כשם ממין זכר, כיאה לרוב השמות ממישקל הסגוליים, אולם אנו אומרים "לא זו (או זאת) הדרך". כיוצא בזה ידוע מאמר־חכמים "סכין מסוכן ביד חכם וכל שכן ביד טיפש", אך סכין בלשון רוב הדורות (ובלשון ימינו) היא מין נקבה: סכין מסוכנת, סכין חדה. מן הסתם גם יחזקאל לא שגה באומרו "יתד לתלות עליו כל כלי", אף־על־פי שאני ואתה נגיד "לתלות עליה", בנקבה. ומה דינו של "הרב הליטאי" החולש על עיתונם של יראי־שמיים? הרשות בידו לגרוס "יתד נאמן", אם כך ניחא לו, אבל יהיה נא ברור: בעברית הנוהגת בזמן הזה כדאי לשמור על א ח י ד ו ת ולהקפיד ששמות־העצם דרך, סכין ויתד יהיו תמיד מין נקבה, למרות כותרת מאמרו של אחד העם, למרות פיתגם־החכמים על "סכין מסוכן" ולמרות שמו של העיתון החרדי התל־אביבי.

האומנם התנ"ך מעולם לא טעה?

ומעניין לעניין — כמעט באותו עניין. פרופ' יעקב רותם כותב לי:

"כאשר מבקשים להעמיד על תיקוניו של מונח עברי איזה־שהוא, מסתמכים על מה שנקרא מ ק ו ר ו ת: על המיקרא או על התלמוד. יורשה לי להישאר בתחום המיקרא ולהקשות: האם מחברי המיקרא היו כה בקיאים בלשון עד שראויים הם להיחשב בסמכות עליונה? וכי מעולם לא טעו? האם כל מלה או ביטוי המצויים בתנ"ך הם בבחינת כזה ראה וקדש? הלוא גם הם היו בשר ודם, ועל שום מה איפוא נראה בהם אמת לאמיתה? פה ושם יש מעידות־כתיב במיקרא. — האם גם כאן אין מקום לערעור על הגירסה המיקראית? והלוא התנ"ך נכתב לפני אלפי שנים, — וכלום כבר אז היתה העברית כל־כך מושלמת ורק אנו, בני דור אחרון, שוגים?".

עד כאן פרופ' רותם. אולי באמת התנ"ך אינו "סמכות עליונה" ובוודאי אינו נוקט לשון אחידה, חד־משמעית וחד־סגנונית, והדברים אמורים בעצם בכל לשון עתיקה. כל "סופר", משורר, נביא, מחוקק דבר וכותב על־פי דרכו ועל־פי טעמו; כן יש וארי־אציות של דיאלקטים שונים: הלשון של צפון־הארץ, של תחום ממלכת ישראל, היתה שונה ברב או במעט מלשון ממלכת יהודה. אביא דוגמה אחת, שהיא בנותן־טעם לשינויים לשוניים האומרים דורשני. אין נאמר "הפרי שלהם" במלה אחת? אל נכון — פְּרְיָם. כך בלשון המקובלת עלינו והשגורת בפינו. עוד מן המיקרא: "ונטעו כרמים ואכלו פרים" (מלכים ב' ט', 29), וממש כך, באותן המלים עצמן, בישעיה ל"ז, 30. וגם בישעיהו ה"שני", המאוחר (ס"ה, 21), גורס כך מלה במלה, מן הסתם היה זה ניב נבואי שגור — "ונטעו כרמים ואכלו פרים". אך היתה גם חלופה לניב הזה, שכן עמוס אומר: "ועשו גנות ואכלו את פריהם" (ט', 9); לא זו בלבד שהמטע הקרוי "כרמים" הוחלף ב"גנות", אלא במקום "פרים" אומר הנביא מתקוע "פריהם" — פ' כשווא, ר' בחיריק, ה' בסגול, וכמעט כך מוצאים אנו בירמיה כ"ט, 28: "ונטעו גנות ואכלו את פריהן (כמעט — משום שהפועל "עשו" שבעמוס הומר ב"ונטעו", ובעיקר משום שלשון זכר, "פריהם", הומרה בלשון נקבה, "פריהן"; אבל חילופים אלה של "ס" נ"ן" שכיחים למדי בשפת התנ"ך וכל־שכן בלשון חכמים ואין הם מעידים בהכרח על מין זכר או של מין נקבה). העיקר: האם נאמר שירמיהו הורגל להעדיף את צורת "פריהם" (או "פריהן") על צורת "פרים" (או "פריןן")? לא, לא בהכרח, שכן כו־בפרק (כ"ט, 5) נאמר "ונטעו גנות ואכלו את פרין"! משמע, נביאים ומשוררים קדומים נהגו חירות בדיבורם ובעיצוב מלותיהם: לרצונם אמרו "פרים" ולרצונם "פריהם" או "פריהן". ובוודאי לא "פרימו" — הצורה הפיוטית־ארכאית המצויה בתהילים כ"א, 11 — "פרימו מארץ תאבד".

עוד על השם אביאם

עמדתי לאחרונה על מקורו המשוער של השם אביאם (תת־אלוף אביאם סלע). הבעתי סברה שהכוונה לס ב (אבי האם). אך הנה צבי אלוש כותב ב"ידיעות אחרונות" (7 באפריל) שאביו של המפקד רבן נתיתם מורוין, אשר שניהם נספו בשואה; ועל שמם, האב והאם כאחד, קרא לבנו אביאם.

האנשים שקובעים מה נדע

כתבה ראשונה בסידרה

טימן – צנזור ראשי שני, סגן הרמטכ"ל ברקו רק ייעוץ או הנחיות מלמעלה?

מה נעשה בחדרי החדרים של הצנזורה הביטחונית? מי האנשים שעובדים שם? מי קורא את החומר, מה הן סמכויות הדרגים השונים? מה קורה בשעת חירום, כשהעומס על הצנזורה גדל ומדוע לא טוב לשלוח צנזור לאזור הקרבות? בבעיות ה"איך" של הצנזורה, וכן בבעיה העדינה של ה"טיפול" הצנזורלי במידע על חריגות מטוהר הנשק נדון בכתבה זו, ראשונה בסידרה. "חותם" על הצנזורה

מאת עודד ליפשיץ ואפי לנדאו
צילם בועז לניר

הדיון הציבורי בצנזורה הצבאית־ביטחונית מתמקד בעיקר בשאלות כמו: האם היא דרושה? האם היא פועלת בדרך שנבטיח את ביטחון המדינה במינימום נזק לחופש הביטוי והמידע. והאם היא יעילה, כלומר: האם אפשר בכלל לחסום מידע שהגיע לידי עיתונאים והם מעוניינים לפרסמו, בעידן של תקשורת בינלאומית פתוחה וטכנולוגית תקשורת מתפתחת.

בשאלות אלו נדון בכתבה הבאה. בכתבה זו נתמקד בעיקר בשאלה כיצד פועלת הצנזורה, נושא שבדרך כלל נותר בצל, הרחק מזרקורי התקשורת, למרות שזו מרבה לדון בצנזורה.

את המספריים שגוזרות מה שהצנזורה חושבת שראוי שלא נדע, מחזיקות, במשמרות מתחלפות סביב השעון, ידיהם של ארבעים ושמונה אנשי הצנזורה הצבאית; יחידה בגוף המודיעין של צה"ל. מיקומה של הצנזורה באגף המודיעין נקבע בעידן היסטורי כלשהו, וכיום אין מערערים עליו, למרות שיש אפשרות למקם את הפיקוח על התקשורת גם באגף האזרחי של משרד הביטחון או במשרד ראש הממשלה, שבידיו הפיקוח על גורמים ביטחוניים אחרים כמו השב"כ והמוסד.

להלכה, הצנזורים "יושבים" על תקן של קצינים, רובם בדרגות סרן ורב־סרן. למעשה — רק ארבעה מאנשי הצנזורה הם קציני קבע, כולל הצנזור הראשי, תת־אלוף יצחק שני ושני מפקדי הבסיסים של הצנזורה, סגן אלוף שי דולב בתל־אביב וסגן אלוף אבי גור־ארי בירושלים. כל שאר אנשי הצנזורה, צנזורים, אנשי מינהלה, עובדי ארכיון וראשי משמרות, הם אזרחים עובדי צה"ל, שכרם נקבע, למרבה האירוניה, על בסיס דירוג העיתונאים דווקא, למרות שמקובל לראות את הצנזורה כניצבת מעברו האחר של המיתרס, כשהעיתונאות ניצבת מעברו השני. הצנזורים מתחילים בדרגה 4־5 לדירוג העיתונאים, דרגה נמוכה ביותר, וסלא שעד היום לא שבתו...

כמו כל יחידות צה"ל, מלבד הרבנות הצבאית, גם הצנזורה הצבאית סבלה בשנים האחרונות מקיצוצים בתקציב. תקן כוח האדם בצנזורה קוצץ מאז 1978 ב־28%. למרות שבשנים אלה העיתונים הקיימים התרחבו, נוספו תבניות וערוצים ברדיו ובטלוויזיה, ומספר כתבי התקשורת הזרים בישראל גדל — מזה ארבע שנים לא גויס אף צנזור חדש!

איך מגייסים צנזורים?

פעם, כשעוד גייסו צנזורים באלה, עשו זאת דרך מודעות בעיתונות: משהו כמו "דרושים קציני מילואים בעלי השכלה אקדמאית במקצועות החברה והרוח, לעבודה באיזור תל־אביב. נא לפנות בכתב לדואר צבאי מס'...".

ההיענות היתה רבה: לחמש או שמונה משרות פנויות נענו, בשנים טובות, עד 120 מועמדים. גם בשנים "רזות" היו עשרים וחמישה או שלושים מועמדים. חלק מהמשיבים למודעות לא ידעו במה המדובר. אחרים ניחשו, או עשו תחקיר פרטי. והציגו את מועמדותם כידיעה ברורה לאן פניהם מועדות: מסתבר שרבים אוהבים לקצץ בבשר החי של מאמרים וכתבות או, בנוסח חיובי, להגן על ביטחון המדינה בעזרת להב המספריים והעט המוחק... מסלול ההכשרה של המגויסים מתחיל בקורס בן חודש, שבסופו הוא זוכה לתואר "צנזור מתחיל". בתום הקורס הוא מוצב להכשרה מעשית: שנה לצד צנזור מנוסה, ובסופה — קורס נוסף בן חודש המקנה לו את התואר "צנזור מתקדם". מכיוון שמזה שנים אין צנזורים חדשים, כל הצנזורים הם במעמד של "צנזור מתקדם", ובהיררכיה של הצנזורה יש כיום רק ארבעה דרגים: צנזור מתקדם, ראש משמרת, מפקד בסיס, צנזור ראשי. כל אנשי הצנזורה הם גברים. בעבר גויסו כמה נשים, שחסרו את הכישורים הדרושים. בצנזורה רואים זאת בכשלון מקרי, ומקווים שבעתיד יצטרפו לגורמים נשים, שיעמדו בדרישות המקצוע. בעיה שמחריפה עם הזמן היא השליטה בשפות זרות. עיתונאים ישראלים וזרים מגישים לבדיקה חומר במגוון שפות עצום. בעבר, כשרבים מאזרחי ישראל היו עולים שבאו מכל קצוות תבל, אפשר היה לגייס ללא־קושי צנזורים ששלטו בשפות הדרושות. היום, כשמספר העולים הצטמצם, קשה למצוא צנזורים השולטים בשפות מסוימות. בינתיים, נעזרים בוותיקי הצנזורה, כולל אלה שפרשו ועושים את המילואים שלהם בצנזורה. יש גם אידיאליסטים: צנזורים ברימוס, בני שישים ויותר, שאינם חייבים בשירות מילואים אבל מתנדבים לשרת מרצונם החופשי.

מיהו צנזור טוב?

לעיתונאי קל להשיב: צנזור טוב הוא מי שאינו מקצץ אף מלה מהחומר שהעיתונאי הגיש לו... מנקודת המבט המקצועית של הצנזורה, צנזור טוב הוא זה שמקבל חומר לבדיקה — ידיעה או כתבה עיתונאית, כתבת רדיו או טלוויזיה — ודי לו בעיון אחד בחומר כדי לקבוע אלו עקרונות צנזורליים עליו להפעיל: מה לאשר, מה להמליץ לפסול, ועם מי במערכת הביטחון ובצה"ל עליו, או על הממונים עליו, להתייעץ לפני שהם חורצים את דין החומר לשבט או לחסד. הצורך בייעוץ נובע מכמה סיבות: הייעוץ דרוש כדי למנוע נזקים, ישירים או עקיפים: אפילו הצנזור הראשי, שיודע הרבה על נושאים שבתחום הצנזורה, אינו יודע הכל.

קורה שבידי הכתב יותר מידע על נושא מסוים מאשר בידי הצנזור הבודק את מה שנכתב. כדי להימנע מפסילה שרירותית כתוצאה מ"בורות" של הצנזור בנושא מסוים, הוא פונה לגורמים המתאימים בצבא ומערכת הביטחון כדי להשלים מידע.

על־פי סיכום בין שר הביטחון לוועדת העורכים, משנת 1972, כשהצנזורה בודקת חומר עם גורם ביטחוני כלשהו, לא מודיעים לו מי הכותב ובאיזה עיתון או כלי תקשורת מדובר, וזאת על מנת שהבדיקה תיערך באורח אובייקטיבי, לגופו של העניין ולא לגופו של הכתב או העיתון. לטענת הצנזורה, חומר הנוגע לאדם כלשהו במערכת הביטחון, אינו מגיע לעולם לידי זה שמדובר בו, כדי שאותו אדם לא יפעיל לחצים לא־לגיטימיים על מנת למנוע פרסום שאינו נוח לו. לפחות במקרה אחד שאירע לאחד מהחתומים על כתבה זו, לא היה כיסוי לטענת הצנזורה: כשהכתב פנה לאיש ביטחון בכיר ברימוס וביקש תגובה על חומר שטרם פורסם בעיתון והוגש לצנזורה, אמר אותו אדם: "אני יודע מה כתוב בכתבה". לשאלה מאין המידע על כתבה שטרם פורסמה, ענה: "יש לי קשרים ומקורותיי" מדבריו יוצאת לכאורה, האשמה כלפי הצנזורה, לפיה החומר שהוגש לה הגיע לידיים שלא היו אמורות לקבלו.

סיבה נוספת להתייעצות עם גורמי חוץ היא משמעויות נסתרות, שקשה להבחין בהן, הקיימות בחומר שהוגש לבדיקה. כך, למשל, כשמגיעה ידיעה על אספקת מטוסי מיג־29 לעירק ניתן להניח שהעירקים יודעים על כך, וגם כמה שירותי ביטחון במדינות שונות נמצאים בתמונה. לכאורה — לא ייתכן שפרסום הידיעה יגרום נזק. למרות זאת, התייעצות נוספת עם גורמים במערכת עלולה להביא לאיסור פרסום הידיעה: ייתכן מאוד שאם הפרסום הפומבי הראשון יבוא מישראל — הוא יחשוף מקור מודיעיני חסוי. הגבול בין ייעוץ חיצוני לפגיעה בעצמאות שיקוליה של הצנזורה הוא דק ועדין: להלכה, ועל־פי החוק, הצנזורה עצמאית לחלוטין בשיקוליה אם לאשר או לפסול לפרסום חומר ביטחוני כלשהו. למעשה, קשה להבדיל בין מקרים בהם הצנזור הראשי מתייעץ עם גורם כלשהו ומשתכנע שעליו לפסול לפרסום מידע כלשהו, ובין מקרים בהם הצנזור הראשי נכנע ללחצים מסוג זה, בין אם הוא פנה אליהם לייעוץ ובין אם הם פנו אליו מיוזמתם וביקשו לפסול חומר בנושא מסוים. כשגורם רב השפעה — הרמטכ"ל, שר הביטחון, ראש שירות השב"כ, או ראש אמ"ן — לוחץ על הצנזור הראשי שלא לפרסם חומר שהצנזור הראשי משוכנע שיתכן לפרסמו — לצנזור הראשי יש לילות של נדודי שינה עם הרבה מרורים בבטן. בשנה האחרונה — עם פרשיות השב"כ, ועננה, איזן, פולארד ואחרות — יש לשער שלא פעם הצנזור הראשי קם בבוקר עם עיגולים כהים של חוסר שינה סביב עיניו.

נחזור לצנזורה מהשורה: חשוב, שצנזור כזה יוכל לעבוד במהירות: התקשורת עוברת בלחץ זמן, בפער הנסגר במהירות בין האירועים והגשת החומר לצנזורה, לבין שעת הסגירה של העיתון או של מהדורת החדשות האלקטרונית. כל עיכוב מיותר

(המשך בעמוד הבא)

המשך מעמוד קודם

צנזורה!

בצנזורה גורם לנזק מיותר בפעולות כלי התקשורת. מצד שני, אין די בצנזור מהיר ובטוח בעצמו: חשוב לא רק להחליט מהר, אלא גם להחליט נכון, וקנה המידה ל„נכון" הוא שההחלטה של הצנזור תזכה לאישור הדרגים שמעליו: לצנזור מהשורה מותר לאשר כל חומר המוגש לעיונו, אבל אסור לו לפסול בעצמו אף מלה: תפקידו להמליץ לראש המשמרת, המוסמך לפסול, מה לפסול. צנזור טוב הוא זה שהמלצותיו מתקבלות אצל ראש המשמרת, שגם הוא מוגבל בסמכויותיו: אם פסל — אין הוא רשאי לחזור בו, ואישורו מחדש של חומר שנפסל מחייב החלטה של מפקד בסיס הצנזורה או של הצנזור הראשי.

בנוסף על כך, לא פעם עיתונאים ועורכים מערערים על פסילות הצנזורה בפני ראש המשמרת, ואם לא באו על סיפוקם — הם ממשיכים לערער גם בפני מפקד המשמרת והצנזור הראשי. ושוב, צנזור טוב הוא זה שהמלצותיו המנומקות נשארו בתוקפן גם אחרי שהמערערים העלו את טיעוניהם. עיתונאים ועורכים טוענים שערעורים אלה מוכיחים שהצנזורה פועלת באורח שרירותי ולא על פי אמות מידה קבועות ואחידות: לא פעם קורה שאם המערער מתעקש ועומד על דעתו — הצנזורה „מתקפלת" ומאשרת חלק ממה שפסלה — או אפילו את כל מה שפסלה קודם לכן.

בצנזורה רואים זאת אחרת: השינויים הם ביטוי לגמישות רצויה הקיימת במשא ומתן בין אנשי התקשורת והצנזורה, ואין רע בכך שמדי פעם מקבלים בצנזורה את נימוקי העיתונאים. קורה שמאשרים לעיתונאי שתי שורות בלבד בנושא מסוים — וזה מספיק לו, אם הוא מוכשר וזריז, לכותרת מרשימה בעמוד הראשון של העיתון. השאיפה בצנזורה היא למצוא שביל זהב, החלטות שיהיו מקובלות הן על גורמי הביטחון והן על העיתונות. לא תמיד זה אפשרי: אם מוצו הליכי הערעור בדרגי הצנזורה, העיתונאים והעורכים רשאים לפנות לוועדה משותפת של העיתונות והצבא, במעין הליך משפטי שיידון בהרחבה בכתבה הבאה. עיתונאים שאינם עובדים בכלי תקשורת הנכלל בהסכם ועדת העורכים, רשאים לפנות לבג"צ. מובן שדרך זו מעשית רק לגבי מידע הנשאר אקטואלי עד לערעור המתקיים תוך יום־יומיים לאחר הפסילה, ואפילו ימים רבים לאחריה. השאיפה של אנשי הצנזורה היא לזכות במשפט כזה: או הם חשים שקיבלו לגיטימציה לשיקוליהם לפסול מידע.

עם זאת, לא רק צנזור שכיוון לדעת הממונים עליו הוא צנזור טוב: הוא טוב גם אם, במקרה שהמלצותיו נדחו על ידי הממונים עליו והוא אינו משוכנע שצדקו, הוא עומד על דעתו, חולק על מפקדיו ומשכנעם בצדקתו.

צנזור מהשורה, כמו עיתונאי או עורך, רשאי לערער על החלטת ראש המשמרת בפני מפקד הבסיס, ואפילו לערער שנית, בכל שעה, בפני הצנזור הראשי, שפסיקתו סופית. ערעור כזה, של צנזור פשוט בפני הצנזור הראשי, הוא נדיר למדי: משהו כמו עשרה ערעורים בשנה. ערעורים של ראשי משמרת ומפקדי בסיס בפני הצנזור הראשי נפוצים יותר, ולא תמיד ערעור הוא עימות: לא פעם שני הצדדים יוצאים בתחושה שלמדו משהו מבירור הסוגיה השנויה במחלוקת.

לא רק לפי הספר

ספר הספרים של הצנזורה הוא קובץ עב־כרס שכותרתו: „הצנזורה לעיתונים ותקשורת — הוראות קבע ונוהלים". מהדורה ראשונה יצאה עוד בסוף שנות ה־60, בתקופת הצנזור הראשי הקודם, וולטר בר־און. יש בו כל מה שעל הצנזור לדעת: הבסיס החוקי לצנזורה, מתקנות שעת חירום הבריטיות ופקודת העיתונות מלפני יותר מחמישים שנה ועד היום. מפורטות בו דרכי מינויו של הצנזור הראשי, והגדרת סמכויותיו ואי־תלותו בדרגי השלטון והפיקוד הצבאי. בקובץ כלולה רשימה, המתעדכנת מפעם לפעם, של הנושאים החייבים בבדיקת הצנזורה וכללים לטיפול בחומר המוגש. צנזור שכבר משמש בתפקידו מספר שנים אינו נזקק לעיון שוטף בספר במהלך עבודתו השגרתית. רק כשיש מחלוקת בינו לבין הממונים עליו בעניין כלשהו — הקובץ משמש את שני הצדדים כאסמכתא. הספר גם מפרט את סדרי ההתייעצות של הצנזורה עם גופים מקצועיים המופקדים על תחומים רגישים. לרשות הצנזורה ארכיון הכולל את עיקרי הדברים שפורסמו בעבר בנושאים ביטחוניים. מזה שלוש שנים הארכיון ממוחשב, ומסייע רבות לצנזורים: בדרך כלל מותר לפרסם לפחות כל מה שכבר פורסם בעבר, וזה נמצא בארכיון. בכל משמרת יש ארכיבר תורן לשירות הצנזורים.

כל ידיעה נבדקת בצנזורה פעמיים: לפני ואחרי הפרסום. העתק מכל ידיעה נשמר בצנזורה, וכל משמרת מעבירה את ההעתקים האלה למפקד המשמרת הבאה, ואחר־כך לארכיון, בו היא נשמרת לזמן מסוים. תמצית החומר שנבדק במשמרת הצנזורה מתרכז לדו"ח. הדו"ח החשוב ביותר הוא דו"ח הבוקר, המכיל את החומר של העיתונות היומית הכתובה שנבדק בלילה. דו"ח זה מונח כל בוקר כ־08.30 על שולחנם של הצנזור הראשי, מפקדי הבסיסים וראשי המשמרות. מדי יום יוצאים גם שלושה דו"חות נוספים: דו"ח צהריים, דו"ח ערב — וריכוז פיסולים. העיון בדו"חות מאפשר לבכירי הצנזורה לעקוב אחרי עבודת הכפופים להם ולהגיב, במקרה הצורך, על חריגות של התקשורת הכתובה והאלקטרונית מכללי הצנזורה, גם חריגות ממה שאושר לפרסום, וגם פרסום חומר שהיה חייב בצנזורה ולא הוגש כלל לעיונה.

שיגרת הנושאים החריגים

עד כה דנו בנוהלים לגבי נושאים „רגילים". מלבד נושאים אלה יש נושאים קבועים, או נושאים שעלו זמנית על הפרק, שהם חריגים והצנזור הראשי קובע, על־פי [illegible] מלמעלה או ביוזמתו, שכל חומר שיוגש וקשור בנושאים [illegible] יובא להכרעתו. יש נושאים חריגים מסוגים שונים: אפילו [illegible] קטיושה בודדה, שנפל אי־שם בגליל, יכול להיות נושא חריג [illegible] אם נפל אחרי תקופה של רגיעה. גם נפילת חייל צה"ל [illegible] היא נושא חריג, וכמובן אירועים כמו אוטובוס הדמים לאשקלון [illegible] פרשת וענונו — או „הפרשה הביטחונית" הנוכחית, [illegible] נאפסו.

לעתים, כשעולה נושא חריג, כזה שמעוניינים [illegible] להגביל את פרסומו, הצנזור הראשי מעביר הנחיה מיוחדת לעיתונים וכלי התקשורת האלקטרוניים, המורה להם במפורש להעביר כל חומר הקשור בנושאים אלה לבדיקה צנזורלית. מעבירים הנחיה כזו גם אם הנושאים כלולים ממילא ברשימת הנושאים החייבים בצנזורה, וזאת כדי להסב תשומת־לב מיוחדת מצד העורכים לנושא, תשומת־לב שתמנע עבירות צנזורה בתום לב וכהיסח הדעת. לעתים, הנחיה כזו עלולה לגרום נזק מקצועי לכתב שהשיג „סקופ" בנושא רגיש: הוא מעביר את החומר לצנזורה, וזו נזעקת ומוציאה הנחיה לכל כלי התקשורת, המורה להם להעביר לעיונה כל חומר בנושא זה. הנחיה כזו, מטבעה, ממקדת את תשומת לבם של מקבליה לאותו נושא, ויש אפשרות שהמתחרים ירוצו וישיגו את אותו מידע, ויספיקו לפרסם אותו יחד עם בעל ה„סקופ" — ואפילו לפניו...

כדי למנוע ככל האפשר מקרים כאלה — הצנזורה משתדלת לנסח הנחיות מסוג זה במונחים כלליים: אם מדובר במשפט של מרגל או חבלן, ההנחיה תורה להעביר לבדיקה כל חומר הנוגע ל„משפטים ביטחוניים," בלי לפרט איזה הליך משפטי גרם להוצאת ההנחיה. כשהאירוע החריג הוא בתחום אחר — ההנחיות מורות על הגשת כל חומר בנושאי „פיגועים" או „מעצרים" לצנזורה, ושוב — ללא פירוט.

צנזור בפעולה; ותק עושה צנזור טוב

תגבור בעת חירום

אירועים ביטחוניים חריגים גדולים — פעולה צבאית גדולה, ועל אחת כמה מלחמה ממש — מגבירים את העומס על הצנזורה: היא מוצפת בחומר של כתבים מקומיים וגם זרים, כולל כתבים זרים המגיעים במיוחד לכיסוי אירועים כאלה. תגבור הצנזורה נעשה בכמה רמות, בהתאם לאירוע: אירוע נקודתי — פעולה או פיגוע גדול, „מכוסה" על־ידי השארת משמרת צנזורה אחת לכמה שעות נוספות, כלומר הכפלת מספר הצנזורים. לעתים מזעיקים מהבית צנזורים ממשמרת מאוחרת. בשעת הצורך מתגברים את הצנזורה על־ידי גיוס מערך המילואים שלה, כך היה במלחמות ישראל השונות, מבצע ליטאני ב־78 וכן במלחמת לבנון.

סבירה שאותו כתב עקף את הצנזורה על־ידי פרסום הידיעה בחו"ל — וציטוטה כאן.

בפרשת השב"כ היה חשד כזה לאחר פרסום שמו של ראש השירות, אברהם שלום, בחו"ל. הצנזורה ניסתה לבדוק את החשד עם סוכנות הידיעות הזרה שפרסמה את השם בחו"ל. הבדיקה הסתיימה בכך שהסוכנות הנ"ל טענה שקיבלה את השם ממקור זר. ובזה הסתיים העניין.

יש תחום „אפור": ידיעות שלא ברור אם הן בתחום הנושאים החייבים בצנזורה. לדוגמא: ביקור של קצין בכיר זר, אחרי שהידיעה על הביקור כבר פורסמה בחו"ל. קורה שמערכת הביטחון, מטעמים שלה, מעוניינת להצניע את עצם קיום הביקור או אירועים מסוימים הקשורים בו, שגם הם כבר פורסמו בחו"ל; כך, למשל, במקרים מסויימים, סיקור נרחב בארץ על משלחת צבאית שבאה לבדוק אפשרות של רכישת נשק בישראל, עלול, לדעת הצנזורה, לפגוע בסיכויי העסקות בהן מדובר. על ידיעות מעין אלה, בתחום „האפור", מתנהל מאבק פנימי בין עורכים לכתבים, כשבדרך כלל הכתבים לוחצים על העורכים להעיז יותר ולהגיש פחות חומר מסוג זה לצנזורה. העורכים זהירים יותר משום שהם, בסופו של דבר, האחראים לחומר שמתפרסם, והם שייענשו אם יימצאו אשמים בחריגה מכללי הצנזורה. כשמסתיים הוויכוח הפנימי האם להגיש או לא להגיש חומר „אפור" לצנזורה, מחכים להחלטת הצנזורה. או, במקרים בהם החומר אינו מוגש, לתגובת הצנזורה: תנקוט או לא תנקוט בצעדים נגד העיתון?

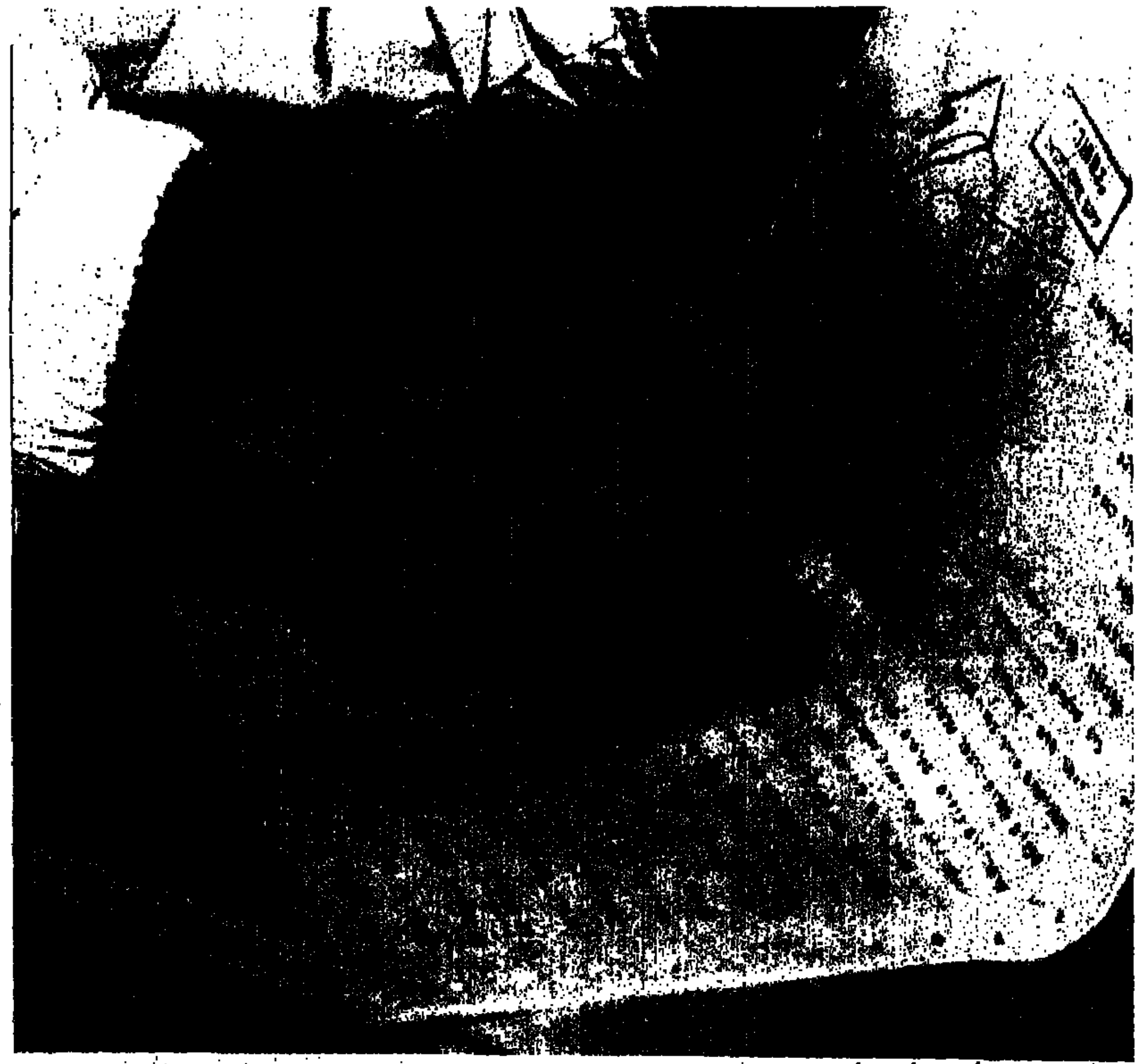
חותם הצנזורה: על מה שלא נפסל...

בהערכות חירום כזו הצנזורה מנסה לאלתר פתרונות למצבים מיוחדים: במלחמת לבנון, למשל, נפתח אולפן מיוחד לכתבי טלוויזיה זרים ב„אולפני גבע", ואולפן רדיו ב„גלי צה"ל". הצנזורה שלחה לשם תוליות של צנזורים שהקלו על אנשי התקשורת הזרים, שלא נאלצו להעביר חומר לבסיס הצנזורה בתל־אביב ולקבלו משם חזרה.

עקרונית — וכך היה גם במלחמת לבנון — הצנזורה נמנעת מלשלוח צנזורים שילוו את העיתונאים לאתרי הקרבות. לטענת הצנזורה זה טוב גם לכתבים: צנזור בודד בשטח, הפועל כשהוא מנותק מבסיסו ושאינו יכול להיוועץ בממונים עליו, יפסול יותר מהחומר שיוגש לביקורתו משיפסלו בסיס הצנזורה הקבוע.

לעבוד על הצנזורה בעיניים

בין התקשורת לצנזורה יש עימות קבוע, כשמדובר בעיתונאים שהם אזרחי ישראל. הצנזורה, למחות לטענתה, מניחה מראש שמדובר בעיתונאים שומרי חוק החרדים לביטחון המדינה. החריגות, קרי המקרים של הונאה מכוונת של הצנזורה, מעטות יחסית, אך קיימות, כך, למשל, הסתמכות על פרסום בעיתון, או בכלי תקשורת זר מחוץ לישראל היא עילה טובה, בדרך כלל, לדרוש מהצנזורה להתיר את פרסום אותו מידע גם בארץ. בדרך כלל, טענה כזו מתקבלת בצנזורה, גם אם הצנזורים לא בדקו בפועל בעיתון הזר או במשדר הזה, שאמנם היה פרסום כזה. קרה שעיתונים הסתמכו על פרסום שלא היה מעולם. האחריות, במקרה כזה, היא על עורך העיתון וניתן להענישו, אבל אי־אפשר לתקן נזק ביטחוני שנגרם, אם נגרם, בעקבות פרסום כזה.

יש חריגות שקשה להוכיחן: אם כתב בארץ מגיש לצנזורה ידיעה, היא נפסלת, מתפרסמת לאחר־מכן בחו"ל, ואותו כתב ישראלי הוא זה שמפרסם אותה ראשון בארץ. יש אפשרות

יש ניסיונות לגיטימיים של עיתונאים להביא מידע ביטחוני רגיש בצורה עקיפה: כקריקטורה, שיר, או כסיפור דמיוני. הצנזורה טוענת שהצורה אינה משנה, ואם התוכן ביטחוני יש להגיש חומר כזה לבדיקה. הקריטריונים בבדיקה כזו אינם שונים מהמקובל: מה שהיה נפסל בידיעה או בכתבה רגילה — ייפסל גם כשיר, או כקריקטורה, ולהיפך.

ושוב, אפשר לחלוק על כך: סיפור על מלחמת לבנון שלא אושר לפרסום, אושר לפרסום כסיפור דמיוני על וייטנאם שהתפרסם על כל פרטיו באחד העיתונים. רוב הקוראים, אם לא כולם, הבינו למה הכוונה.

עיתונות השטחים הכבושים

לא נדון בה בכתבות אלה, אך נזכיר שבעוד שהשטחים נתונים למשטר אחר, כיבוש, חוק ירדני וחוק צבאי, כך גם עיתונות השטחים: זו כפופה למגבלות קשות לאין ערוך מהמוטלות על העיתונות היהודית. זהו עולם אחר שבו ניתן לסגור עיתונים, לערוך פשיטות של כוחות הביטחון על מערכות עיתונים, לכלוא עיתונאים ואף לגרשם מהארץ, לאסור פרסום תרגומים מעיתונות בחו"ל וציטוט מאמרים וידיעות שאושרו לפרסום בעיתונות העברית. הצנזורה היא רק אחד הכלים „המופעלים" לריכוך חופש הביטוי בעיתונות השטחים.

זהו עולם אחר — וגם תמרור אזהרה: כשמדובר במזרח ירושלים, שטח שסופח לישראל, כל הצעדים נגד העיתונות מסתמכים על חקיקה ישראלית שאינה מבדילה בין יהודים לערבים. מחר, שלטון ישראלי אחר יוכל להפעיל את החוקים והתקנות נגד העיתונות העברית והעיתונות בשפות אחרות היוצאות לאור בישראל.

טוהר הנשק וכתמי הצנזורה

הטיפול הצנזוראלי בבעיית טוהר הנשק היא בעיה כאובה מאז מלחמת השחרור. ב„טור השביעי" שלו פרסם אז המשורר נתן אלתרמן את שירו „על זאת":

„...חצה עלי ג'יפ את העיר הכבושה
נער עז וחמוש...
חייך בשיניים חלב:
„אנסה המקלע" – וניסה.
רק הליט הזקן את פניו בידיו –
ודמו את הכותל כיסה.
זה צילום מקרבות החירות...
מלחמתנו תובעת ביטוי.
ויושר לה, אם כן, על מקרים עדינים,
אשר שמם במקרה רציחה.
פרט וכלל והמה צמד כחוק
אם הכלל כך מקשיב לו לפרט המספר –
ואיננו חובשו בצינוק."

השאלה אם להושיב בצינוק רוצחי אזרחים ורוצחי שבויים, אנשי המחתרת היהודית, אנשי שב"כ וחיילי צה"ל, או לתת להם חנינה נשיאותית עדיין ניצבת במרכז הוויכוח הציבורי גם בימינו. נשארה בעינה גם השאלה האם הסתרת האמת במקרים כאלה היא „צורך ביטחוני" המצדיק שימוש בצנזורה. גם לפני שלושים שנה הבינה הצנזורה שלשירים כמו זה שהבאנו יש כוח פוליטי ומוסרי, ופסלה לפרסום שירים אחרים, של נתן אלתרמן וחיים גורי, שפורסמו שנים מספר לאחר „על זאת", בעקבות רצח נער ערבי.

מאז נפסלו ידיעות על מעשי רצח והתעללות בשבויים ואזרחים ערביים.

ב־29.10.56, ב„מבצע קדש", נרצחו עשרות ערבים, אזרחי ישראל, על־ידי חיילי משמר הגבול בכפר קאסם שבמשולש. במשך שבועיים, עד 12.11.56, הצנזורה פסלה כל ידיעה על הטבח. ורק ב־[illegible], אחרי למעלה מחודש וחצי, הותר לפרסום מספר ההרוגים והפצועים.

[illegible] ב„מבצע ליטאני" ב־1978 [illegible]

לפרסום בארץ ובחו"ל מידע על אירועים בשטחים שבהם נפגעו, כדין ושלא כדין, אזרחים ערביים בידי כוחות הביטחון.

אחד מהחתומים על הכתבה, עוזר ליפשיץ, מנהל מזה שנים מאבק נגד הצנזורה בנושא טוהר הנשק בלבנון, ובדרך כלל ללא הצלחה. נפסלו לא רק ידיעות וכתבות המכילות מידע על פגיעות בטוהר הנשק, אלא אפילו דרישתו של חיילים על משפט שנערך ביחידתם לקצין שנשפט והורשע על עבירות הקשורות בטוהר הנשק. נביא כאן כתבה שנפסלה ב־81:

„תשמע הוא אכל אותה חזק. 16 חודש בכלא לא הולכים ברגל.
— לא נורא. יורידו לו שליש. תגיד פה שם. אומרים שבפועל יישב רק 4 חודשים, וגם זה במדור קצינים.
— זה לא מעט. קל לדבר מבחוץ. כשאתה בפנים גם 24 שעות זה הרבה.
— ואיך שזה בא לו, שנתיים אחרי המיבצע.
— המג"ד לא יכול לעזור לו?
— בטח שלא. נתן עדות אופי וזהו. הוא לא היה המג"ד שלו כשזה קרה.
— בטח לא יחזור לגדוד אחרי שיישב.
— מה פתאום? הורידו לו מקצין לסמל, אבל בתור סמל יוכל לשוב לתפקידו הקודם.
— ככה זה. שמעתי שאלה שמעליו לא קיבלו כלום.
— אומרים שמוטה זורק את זה על רפול ורפול על מוטה. אבל גם לגדולים יש משפט.
— או למה הוא לא נגמה?
— הם לא הודו. עשו את עצמם לא יודעים מכלום וזהו.
— למה הוא הודה?
— היתה לו ברירה? הוא היה במקום וזהו, לך תוכיח שקיבל אישור מהגדולים.
— תמיד הקטנים נדפקים.
— ההגנה עלתה לו הון כסף.
— חרמנן לו כבר במילואים הקודמים.
— תמיד חורקים למשהו. או למה שלא נעזור הפעם לו? [illegible]"

ראוי לציין שעד היום לא נחקר חלקו של קצין בכיר [illegible]

[illegible] הדברים נפסלו למרות שהשאלה — האם כדי [illegible]

טשטוש ערכים בנושא טוהר הנשק

[illegible] ברשות הצנזורה [illegible]

[illegible] פוליטית מפסילות הצנזורה, שסייעו ליצירת דימוי האויב כשד בעל קרניים, ודימוי עצמי שלנו כמלאכים לבני כנפיים, היא הקטנת הנכונות לפשרה ושלום עם אויב כזה, והקטנת התמיכה בכוחות פוליטיים המציעים פתרונות פוליטיים של פשרה ושלום. נזק נוסף הוא לגבי ההרתעה מחריגות כאלה בעתיד. אם [illegible] על פגיעות בטוהר הנשק נפסלים בצנזורה ומוסתרים [illegible] הציבור, הבעיה כביכול אינה קיימת, וממילא לא צריך [illegible] או להוקיע, להפיק לקחים לגבי העתיד ולדאוג לחינוך [illegible] טוהר הנשק.

בצנזורה מודים בכך שהיא גורמת, על־ידי איסור פרסומו של [illegible] בנושא טוהר הנשק, לעיוות מסוים בתדמית המציאות של הציבור הישראלי, אך כופרים בכך שמדובר בעיוות מהותי. לטענת הצנזורה העיוות מינימלי ולא משמעותי.

קשה לקבל טיעון זה: במרבית המקרים, המעשים התרחשו [illegible] אויב, או קרו לאנשים שהיו בידינו ושוחררו ויכלו לספר [illegible] מה שקרה להם ולחבריהם.

ובאשר לשבויים — מרים גרוף, אמו של יוסי גרוף, אחד השבויים שלנו שהוחזק בידי הארגון הקיצוני של אחמד ג'יבריל, הגיבה תגובה מרגשת כשנודע לה על רצח השבויים [illegible] השב"כ בפרשת האוטובוס לאשקלון [illegible] „על המשמר" [illegible] אמרה מרים גרוף ב־29.5.84: „...מפחיד אותי [illegible] ישראל ירדה לרמה כזו של התנהגות... הגרוע הוא [illegible]

לונדון של זונות, צניעות וצביעות

מאת יצחק לאור

יצחק לאור, מחבר „אפרים חוזר לצבא" שנפסל על־ידי הצנזורה חושף את הצביעות החוגגת בישראל, משווה אותה אל הנעשה באנגליה ומביא קטעי פרוטוקול מוועדת הצנזורה

אתחיל בציטוט, בלי דיון. הצהרה ויקטוריאנית טיפוסית של ראסקין:

כזהו טבע הבית – מקום השלום. מקלט, לא רק מכל פציעה, אלא גם מכל פחד, ספק ומחלוקות. כל עוד אין הוא כזה, הוא איננו בית. כל עוד חרדות החיים שבחוץ חודרות אליו והחברה הבלתי עקבית בהגיונה, הלא־אהובה, או העוינת, של העולם שבחוץ, מורשית על־ידי הבעל או על־ידי האשה לחצות את מפתנו, הוא מפסיק להיות בית; (אזי) זהו העולם שבחוץ, ש(רק) התקנת לו גג והצתת בו אש..

כל התפישה הבורגנית של התרבות, של האמנות, של הצנזורה, הגיעה אלינו מלונדון הזאת.

ולא רק שלונדון מלאה אז, בשנים ההן, זונות, אלא שהן היו כל כך גלויות לעין עד ששום טקסט מוראליסטי ויקטוריאני אינו יכול להסתיר אותן. אפילו במרכז העיר, בהיימארקט, הסתובבו זונות. אמרסון, במהלך ביקור באנגליה, ביקור שבו פגש את דיקנס ואת קרלייל, נדהם מ„נאפופי השיחות, שאחרי הארוחה בקרב אנשי הספרות של לונדון."

לא עניין של בורות

כמה פעמים רואיינתי בעניין פסילת הצנזורה את „אפרים חוזר לצבא" ו/או הפסילה לשידור ב„קול ישראל" של שירי „נערת הרוק". בכל הפעמים חטאתי, כנראה, לאמת וקשרתי את רשעות הפוסלים עם בורותם. עד שקראתי רשימה מאת עיתונאי שאני מעריך. ברשימה הזאת קונן אותו עיתונאי על ההיצמדות לנקבי ההפרשה. בנוסח של „מה קורה לנו" וכולי. הוא דווקא אהב את ההיצמדות הזאת, אבל ראה בה משהו מ„סממני תקופתנו", „דקארנס" וכולי. שוב חשבתי „למה הם לא קוראים את ,הצפרדעים' לאריסטופנס, למשל".

אבל אין לזה קשר עם בורות. בכל אופן, לא קשר הכרחי. יש לזה קשר עם מושג התרבות אצל המעמד הבינוני הישראלי. מה שקשור אצלם לתרבות, אסור לו שיהיה קשור ל„נקבי ההפרשות", לאורגזמה, לנפיחות, לאוננות, אפילו לא לסוגים מסוימים של כאב ובכי, שלא לדבר — כאמור — על צחוק.

כי תרבות היא עניין זר ונרכש אצל הבורגנים הוויקטוריאנים הללו החיים בתל־אביב וחוצים אותה במכונית בדרך להיכל התרבות בכל פעם שמשהו „חשוב" מגיע מחו"ל. תרבות אצלם היא באמת עניין לסלונים. למבקרי תיאטרון. עד לפני עשוריים קולנוע, למשל, לא היה שייך ל„תרבות". שלא לדבר על שירי עם, שירי רחוב, שירי פלחים, שפות לא־כתובות, דיאלקטים. בקיצור, תרבות היא אצלם עניין קאנוני, גבוה, שרכישתה, אצל רובם, היתה כרוכה בהרבה מאוד מאמצים, רגשי נחיתות, נסיעות לחו"ל והשקעה כספית. בקיצור: ניכוס, כמו אצל החלק הגדול של המעמד הבינוני בלונדון באמצע המאה ה־19.

איך אפשר להניח לתרבות לצמוח מלמטה? איך אפשר להניח לה להיות קקופונית, לערבל חומרים במקומות שבהם היא מתרחשת, צומחת, כמו עץ במובלה, כמו השפה. לא נרכשת בשיחת תרגום לכתבים, לא נלמדת ממדריך מישלן, לא ניתנת לסיכום, של ממש, במאמר או בטור בעיתון. אלא קודם כל בחוויה, ורק אחר כך, על יסוד החוויה התרבותית הזאת, הבלתי־אמצעית, נרכשת התרבות האמצעית.

ולכן, אם מדובר על מורליזם מיני או פוריזם לשוני — לא מדובר על בורות. אלא לפני כל דבר אחר, מדובר על זרות. והדימוי הוויקטוריאני תקף גם כאן.

„נערת הרוק" ושגעון המוסיקה

סיפר לי, למשל, דורו אלדרור, המפיק של ריקי גל, שלא יתנו לה לשיר את השיר „נערת הרוק" ב„סיבה למסיבה". „זוהי תכנית לכל המשפחה," הסביר. מהי בדיוק תכנית לכל המשפחה? מתי מפסיקים הילדים לראות תכנית לכל המשפחה והופכים למציצים לתכנית של מבוגרים, שרואים אותה בלי לגיטימציה של ממש? לפני התכנית על האיידס? לפני שמראים את הילדים של ביירות כשהם רצים לתפוס מחסה מאש מטוסים או תותחים של צה"ל?

ממש באלו הימים ראיתי בטלוויזיה שלנו סרט קולנוע בשם „שיגעון המוסיקה", ששודר ממש אחרי „ממני", תכנית לכל המשפחה. והסרט, שומו שמים, לבני הנעורים ומלא ארוטיקה. ודיברו שם על „לאונן", על „לזיין", על „למצוץ", על „לגמור", על „לא לגמור". ובתדירות גבוהה מאוד. ומתורגם גוף סרט בתחתית המסך ממש בשפה הזאת שאני מצטט.

ג'ונן טראוולטה — ילד־טוב־ברוקלין, על־פי חקור הוליוודי — מבקש מזאת שאוהבת אותו, ג'אנט, שתמצוץ לו, כיוון שהיא לא לוקחת גלולות ואין לה דיאפרגמה. ככה. חצי שעה אחרי „ממני" של כל המשפחה. וכך לאורך כל הסרט כולל סצינת המשגל במכונית, כשנאקות האשה עולות בקול רם והנערים מחכים לתורם ברוח טובה ובלגיטימיות מלאה. הוי אליעזר בן יהודה, מי יגול עפר מעיניך.

עכשיו, נשאלת השאלה: מה ההבדל בין החוויה המשפחתית שקוראים לה „ממני" או „סיבה למסיבה", לבין המציצות במכונית של טראוולטה בספסל האחורי. אסור בלשון הקודש, או ליוצר עברי אסור מה שליוצר הוליוודי מותר, בגלל לשון הקודש ובית המקדש? הרי לא פסלו את „נערת הרוק" רק בגלל שאני כתבתי אותו (?) או אולי פחד מר גלעד בן שך, שנערים ונערות יפזמו את „נערת הרוק" בדרך לבית־ספר. מה קובע את ההבדל בין שקופית אזהרה „הסרט לא מיועד לילדים" לבין איסור מוחלט לשידור של שיר בעברית??

„אפרים חוזר לצבא", שושנה נתניהו, מלץ ויוסטמן

בספטמבר 1985 נפסל על־ידי הצנזורה המחזה שלי „אפרים חוזר לצבא".

עם הגשת העתירה קיבלנו את פרוטוקול הדיון מהישיבה הראשונה, זו שבה הוחלט לפסול, ואז קראנו דברים מרתקים שהתנהלו בדיונים שלא בפנינו. הנה, למשל, אחד מרקוביץ, ראש הצנזורה ואיש מוסר ותיק:

„המושל עצמו, לאחר ששוכב במשרדו עם הפקידה, על הבמה חצי עירום ודורש ממנה כי „תמצוץ לו". מוצגת הסטיה הזו כסמל לדמות מפקדי צה"ל.." (פרוטוקול ישיבת הצנזורה 2.9.85).

מיד אחרי הערה זו של אדון מרקוביץ', על־פי הפרוטוקול, ביקש את רשות הדיבור פרופ' מאיר שהתנגד לפסילה:

„יש כאן שאלה פשוטה אחת — האם במחזה יש הסתה? סבור שאין בו הסתה. לדעתי יש להוציא את קטע המציצה"

מיד לאחר מכן ד"ר מ. הורביץ:

„(...) אינני יודע מה ההתרגשות מהמציצה. כבר היו כאלה על הבמה ואני רוצה להזכירכם שהיה ב„הבימה" שנקרא „סנג'ר" ששם יש פעמיים מציצה על הבמה וכן „נפש יהודי" ו„מיסטריה אמריקאית", שם שם יש מציצות. לא צריכים להיתמם פה בגלל שזהו קצין מושחת (...)"

חודשיים אחר־כך הגענו לדיון שנקרא ערעור ולא היה אלא טקס השפלה שבו נאלצתי לזרוק לחזירים את מרגליותי. חברי המועצה המשיכו במסע הצלב הפטריוטי והמוסרי. חלק מהם התבייש ברמת ה„חקירה". אלכס אנסקי להעיר:

„באשר לתפישה של מרקוביץ', שהוא מייצג אותה גם לאחר שאנשי התיאטרון הופיעו כאן, על המוסריות שבמגע האוראלי — זו איננה השקפתי."

וככה התגלגלה לה המציצה השולית של אפרים לבית המשפט העליון. עורך הדין צבי טרלו, שייצג את הצנזורה, קרא בהתרגשות, באולם בית המשפט בעניין המציצה המפורסמת בערך ככה: „כבוד השופטים, אינני יכול לחזור על השורות הללו, אשתי מזה שלושים שנה, יושבת כאן באולם."

מילא, טרלו הובס. רק ביטוי אחד שלו נשאר חקוק בספר פסקי הדין של בית המשפט העליון: הוא כינה את המחזה שלי „ממרח מגונה של ארוטיקה, פוליטיקה וסטיות מכל סוג".

והדברים המשיכו להתגלגל. הכל בגלל האוראלי. כבוד השופטת העליונה שושנה נתניהו כתבה בפסק דינה:

„המחזה אכן ראוי לתיאור של ממרח מגונה של ארוטיקה, פוליטיקה וסטיות מכל סוג. ולא סתם ארוטיקה יש בו אלא יחסי מין פרוורסיים דווקא."

עכשיו בא פסק דינו של השופט מלץ, שממש אחרי כתיבתו נבחר לתפקיד מבקר המדינה. מה כותב מר מלץ על המציצה? בבקשה:

„הנושא השני (הראשון היה הכיבוש בכבודו ובעצמו, י.ל.) מתייחס להצגתה במחזה, בצורה מבחילה, של חיילת המשמשת מכשיר לסיפוק תאוותיו החולניות של מפקדה. שני פנים להצגת דברים זו: הפן האחד הוא כמובן הצגתה של האשה בכלל כבעלת מעמד נחות ומשפיל בעולמם של הגברים. הפן האחר נוגע למחלוקת הקשה בין שני פלגים בציבור בנושא גיוסן של בנות לצה"ל ויש כאן (SIC) משום הוספת שמן למדורת המחלוקת הקשה בלאו הכי."

שלא תהיה טעות: כל ה„סטיות המגונות" מסתכמות בשתי סצינות. התמונה הרביעית נפתחת, כשנחמה, פקידתו של המושל אפרים נשמעת מתוך החשיכה. במשך־זמן־מה היא מבקשת מאפרים, הבוס הצבאי שלה, שידבר אליה. שלא ישתוק בכל פעם שהם שוכבים. (מי לא מכיר את מצוקתה של נחמה. מי לא מכיר את מצוקתו של אפרים?) ואז, אחרי שהיא מאיימת עליו שתעיר את כל המחנה בצעקותיה, הוא ניאות לדבר. כמו תינוק מתפנק הוא מדבר. פעם ועוד פעם הוא מבקש ממנה: „תמצצי לי". כשהיא נעתרת ומתכוונת לבצע את הדבר, נכנס גדליה, סגנו של אפרים, והעניין נפסק עוד בטרם התחיל.

בתמונה השישית, מספר אפרים לאשתו ההרה על תאוותו האוראלית לנחמה. זה הכל. שום דבר יותר מזה.

הפלגה היסטורית וסיום

ב־1843 בוטל המונופול בתיאטרון הלונדוני והתיאטראות הלא לגיטימיים לעשרותיהם הורשו מעתה להציג הצגות בלי הצורך לעקוף את רשימת האיסורים המשונה שהיתה בתוקף מאז כינונה מחדש של המלוכה בסוף המאה ה־17.

אלא שיחד עם התרת האסור נאסר המותר. הבורגנות האנגלית, תחת הכסות הליברלית הדו־משמעית כל־כך אצל כל בורגנים ליבראליים, לא יכלה „סתם כך" להכיר בזכותם של הכל להעלות על הבמה „כל דבר". וכך נחקק חוק הצנזורה האנגלית. מה הקשר בין ביטול המונופול לחקיקתו של חוק הצנזורה?

ובכן, הקשר הוא ה„צורך" של המדינה ושל המעמד השליט, להיות בעלי המלה האחרונה לגבי המותר והאסור בתחומי הרוח. בימת התיאטרון היתה תמיד יותר חשובה לכל המשטרים המודרניים בעולם, מהדפוס למשל. הפרה הקדושה של „היוזמה הפרטית" מעניינת את הבורגנים רק אם היא חשובה לעור רווח, ולאו דווקא אם היא פוגעת בחופש הדיבור.

התנגדות נחרצת טבועה עמוק באופיו של המעמד הבינוני המערב־אירופי לכל פלורליזם תרבותי. יש טוענים כי המעמד הבינוני הזה הוא חסיד גדול של הפלורליזם הפוליטי. מילא. אבל המעמד הבינוני הזה, שהכרית את התרבויות העממיות האנגליות, הצרפתיות, שביקש בגירסה מאוחרת לעולל כזאת בספרד ובאיטליה ולא הצליח, המעמד הבינוני הזה לא היה אף פעם פלורליסט בכל הנוגע לעושר התרבותי של העמים. יחד עם המדינה, והחוק ומערכת החינוך, בורגנות, כדברי מרכס, „היוצרת לעצמה עולם בצלמה ובדמותה". כך שקעו תרבויות שהתקיימו אלף שנים ויותר בצד התרבות האריסטוקרטית והכנסייתית. הרבה לפניהן ואף מעט אחריהן.

אצלנו? נו, הצנזורה לא מופקדת על מה שלכאורה הופקדה עליו בהצהרות המחוקק, שגם הוא חוטא לא פעם בהתחסדות ויקטוריאנית, מה גם שהחוק הגיע אלינו, בתיווך המנדט, הישר מהמחוקק הוויקטוריאני. הצנזורה אינה אלא כלב שמירה זקן וחסר־שיניים (ולפיכך קברו אותה עורך הדין רב חנין ושופטי הבג"ץ) של התחום הכל־כך מקודש לבורגנות: „התרבות הקנונית" וזו — תמיד באה מלמעלה, בעזרת תכנית הלימודים, העיתונות בחלקה השמרני והמוסדות האחרים.

הליברלים ההגונים שלנו מציעים לבטל את הצנזורה על מחזות, אבל מציעים להשאירה בתוקף לגבי סרטים. למה? אם אמנם יכול להיגרם נזק כדימויי צלולויד ובמה, מדוע לבטל בכלל? ואם אין לאף אחד הזכות לקבוע מה יוצג ומה לא יוצג, מה נראה ומה לא נראה, מדוע לא לבטל הכל, גם צנזורה על סרטים וגם על מחזות?

במלים אחרות: האם לא מדובר בביטול הצנזורה על תיאטרון דווקא משום שקהלו „הומוגני", ו„תרבותי" יותר, לעומת הקולנוע שבקהלו מגיעים, השם ירחם, עמך. ממש עמך. משהו בבחינת תרעומת כערבון מוגבל: „הם, היוסטמנים, לא יגידו לנו מה לראות. (אבל להם, לעמך, צריך להגיד מה לראות ובעיקר מה לא לראות.)"

ואולי בתיאטרונים, אחרי הכל, אפשר לשלוט, בעזרת הגזר, ולכן לא צריך שוט אחד ואילו נגד הקולנוע האדיש לייטוריה של מארם תעסה גלזר ראוי להמשיך ולאחוז ביוסטמן הרופס אבל המצליף לפעמים.

מכל מקום ברור שגם בתיאטרון לא יוותרו על המונוליטיות התרבותית. במקום כלב השמירה הזקן והנבער כל כך, הצנזורה, יגדלו כלב שמירה חזק יותר, נוסח ועדות הרפרטואר, שעד כה היו די פורמליות ותלויות בטעמו של המנהל האמנותי ושל מנהל החשבונות. עמרי ניצן יידע ללמד יפה מאוד גם את החברים מחיפה איפה הלשון ואיפה מעמקי הרקטום.

מה יהיה הנימוק שאותו יעלה השלטון? „אתם רוצים כסף? תנו כבוד" כמה יפי־נפש בוודאי יצעקו „מה עם הדמוקרטיה?" אבל רוב אנשי התיאטרון — המימסד השמרני ביותר בקרב כל האמנויות — ישתפו פעולה. הם שיתפו פעולה כל־כך יפה עם הצנזורה ורק לפעמים עשו קצת גלים — יחסי ציבור נוסח „הקאמרי". אלמלא שיתפו פעולה כל כך יפה — לא היתה מתקיימת הצנזורה חצי שנה.

כזהו הסדר הבורגני בכל הנוגע לתרבות: הירארכיה קפדנית של „לגיטימי" ו„לא לגיטימי". כך נפסלו יצירות מופת קולנועיות ארוטיות כמו „סאלו" או „אימפריית החושים" אבל הותרה הקרנה של אינסוף סרטים פורנוגרפיים בבתי הקולנוע שעולה מהם ריח זרע ושתן ואבטלה ובערות. הסרטים הללו, במקומות שהם מוקרנים, אינם מסכנים את „התרבות". „אין לאיש ספק שהם מחוץ לגדר הקהילה". אין זה אומר שאין שינוי ערכים ושהקוד לא משתנה. אבל מעל לכל עומדת ההשגחה העליונה: על מין אפשר להתפשר, למשל.

תחת זאת, תארו לכם ערבים עושים תיאטרון פוליטי. נסו לתאר לעצמכם מה עליהם לעשות כדי להביא את התיאטרון שלהם ל„מרכז התרבותי" מן השוליים. למשל, לתיאטרון הלאומי. (מה יש? יידיש מותרת כתיאטרון הזה וערבית לא?) או תארו לכם את הטלוויזיה עושה כתבה „תרבותית" (ולמשל ב„גלריה") על גל להקות התיאטרון הערביות בגליל. ואפילו אהדתם הליבראלית של כמה רצנזנטים ל„חכוואתי" אינה תשובה לקושיה שעליה דיברתי ושבכל העיסוק במציצות „אפרים חוזר לצבא" ו„נערת הרוק" לא היה אלא משל שלה. ■

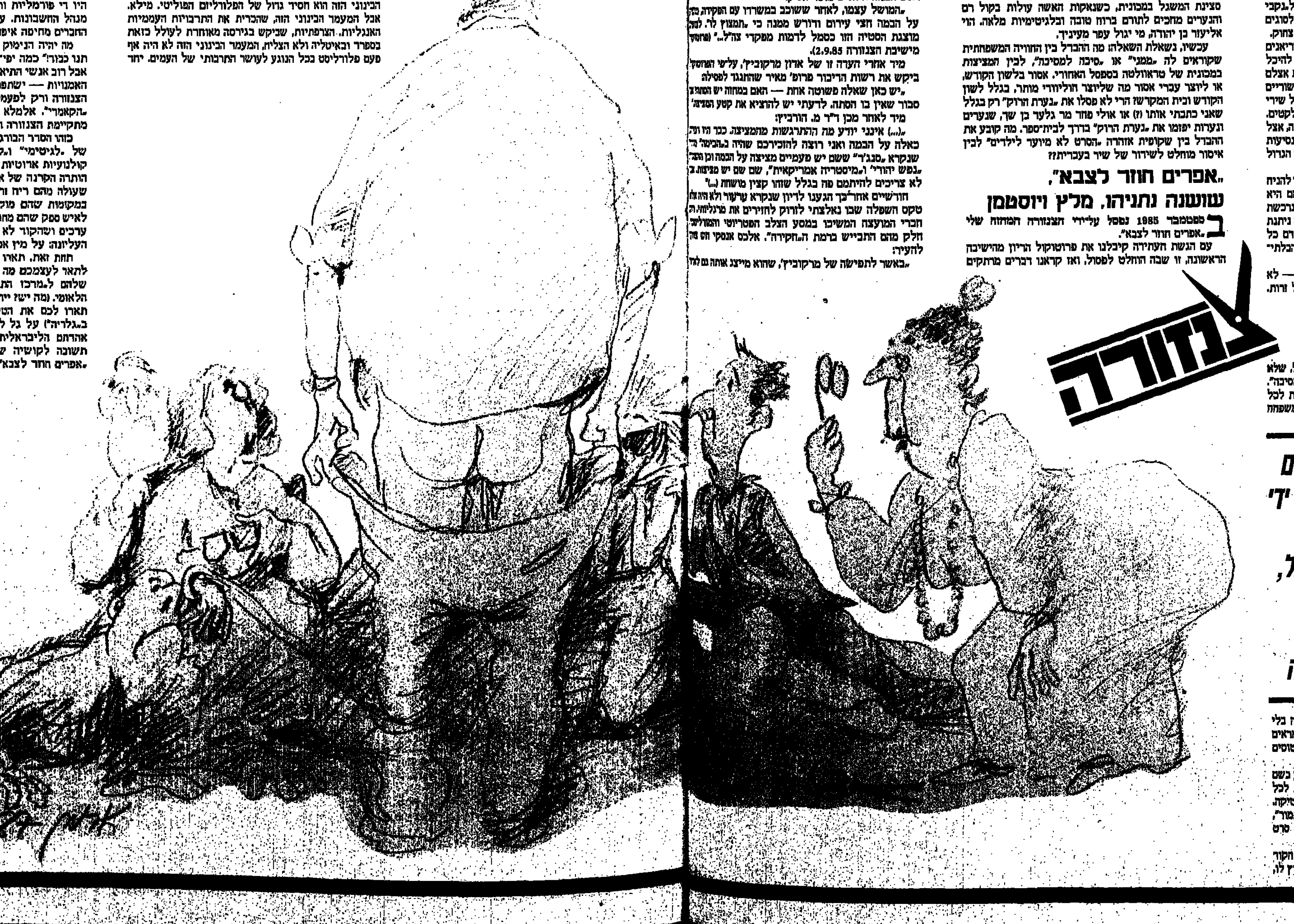

בכפר תמרה שבגליל שוכן המרכז הגדול ביותר לשיווק סיטונאי של ירקות. הערבים הם המגדלים. בעלי הקרקעות הגדולים מחכירים שטחי עיבוד לעניי כפריהם במחירים גבוהים מאוד. הכפריים טוענים שאם המצב יימשך — לא יהיה אדם שיגדל ירקות בגליל

מאת יהודה צור
צילם יאיר לאופר

חסה קלבסה

„אם הירקות של הגליל" — מכנים סוחרים וקונים את האזור רחב הידיים משני צדי הכביש המשתרע בין כפר אעבלין לשפרעם. כבר בבוקר השכם אפשר לראות משני צידי העורק התחבורתי הראשי מאות בני־אדם רכונים על ערוגות הירקות. משקים, מעשבים, מפעילים טרקטורים, וכלים חקלאיים.

עשרות סככות מעטרות את השטח, והממטרות ברקע מנגנות שירים בערבית. בניגוד למקובל, איזור רחב ידיים זה נמצא כולו בבעלות חקלאים ערבים אשר מעבדים את אדמתם המספקת ירקות משוק תלפיות בחיפה עד לנצרת הרחוקה, לכפרים הערביים, ואף לבתי חרושת לניצול תעשייתי של העגבניות והירקות.

מזה למעלה מעשר שנים שולטים החקלאים הערבים על אספקת ירקות טריים לשווקים, והם מעמידים בצל את מתחריהם היהודים במקומות רבים בגליל, לרבות השוק בחיפה. ערביי הכפרים שבאיזור ידעו לנצל היטב את התפר שנוצר כאשר המושבים שבגליל נטשו את גני הירק שלהם והתרכזו בלולים, גידול פרחים, ומטעים וכאשר אלה לא נתנו די פרנסה יצאו המושבניקים לעבודה בעיר. חקלאים ערביים, שהתרכזו עד אז בשטחי בעל וגידולי חיטה שבקושי כיסו את ההוצאות — מצאו עתה כר נרחב להוכיח שגם הם אם רק ניתן מסוגלים ויכולים לגדל ירקות על רמה גבוהה ואפילו לייצא דרך אגרקסקו.

שנות השגשוג של החקלאים באזור היו בעיקר בשנות ה־70 המאוחרות, עד לפני כשנתיים. המשבר הכלכלי הפוקד את החקלאות לא פסח על החקלאי הערבי, אשר נאחז באדמתו יותר מאי־פעם. לא רק מניעים רגשיים דוחפים אותו לכך, אלא גם העובדה הפשוטה שכאשר האבטלה שוררת וקיים מחסור בתעסוקה כמו בניין, טקסטיל, ועבודות שחורות — הערבי הראשון שנפגע מכך. היום, עבור מאות רבות של משפחות, החלקות אותן הם מעבדים מהוות מקור הפרנסה היחיד שיכול לפרנס אותן — אם לא בכבוד — לפחות בקיום מינימלי. על חלקות של 2־3 דונמים מתפרנסות 10 ואף 15 נפשות. אם חשבנו למצוא חקלאים ערבים עליזים ושמחים בחלקם, כאשר יצאנו לבדוק את המצב התברר לנו שהמציאות האמיתית רחוקה מכך. תערובת של ניצול, לעתים פאודלי של אדמות, חכירתן במחירים מופרזים, מתווכים למיניהם המנצלים את החקלאים, מחיר נמוך לתוצרת החקלאית לעומת מחירה הגבוה בשוק הקמעונאי — כל אלה יוצרים תמונה עגומה ממה שהיה אולי ניסיון יפה של החקלאות הערבית.

הסוחר תמיד מרוויח

חוסין וסולימן חמד הם בני 28, בני־דודים המעבדים יחד עם שלושה בני־דודים אחרים חלקת אדמה של 13 דונם בצדי הכביש. לפני כמה חודשים קנו טרקטור ממשפחה שהחליט להתפטר ממנו, וחיסל את משקו. טרקטור ישן, הדורש טיפול יום־יומי במשך שעות רבות, כמעט ללא־הצלחה. פגיעה נוספת בבני משפחת חמד, הנתונים ממילא בקשיים. „עד שנות ה־70 בכלל לא קיבלנו מכסות מים. עד אז זרענו מלונים וחיטה בעל, ולפעמים אבטיחים. כשקיבלנו מים התחלנו לעבוד בירקות, כי זה השתלם, אולם עכשיו המחירים הם הנמוכים ביותר שאפשר לדמיין. אנחנו מוכרים ארגז מלפפונים השוקל 15 קילו ב־5 ש"ח וכרוב ב־2 ש"ח לסוחרים. אנחנו מוכרים בעיקר לסוכני תנובה בתמרה, שם יש שלושה־ארבעה סוחרים השולטים על כל שוק הירקות. לנו לא משתלם לנסוע עד חיפה כדי להרוויח עוד 2 ש"ח על ארגז כי זה לא משתלם אפילו לכיסוי הדלק, והם מנצלים זאת. היחיד שמרוויח תמיד זה הסוחר, בכל מקרה. היום איש לא יכול להתפרנס מחקלאות. אם מישהו היה נותן לי 800 שקל לחודש הייתי הולך לעבוד אצלו כשכיר בלי בעיות. השנה הפסדנו את העבודה כולה. אפילו לא שילמנו עבור השתילים שקנינו. שלחנו 1000 קרטון של כרוב סיני לייצוא וקיבלנו עבורם מאגרקסקו פחות מ־3000 שקל. כמובן שזה לא מפריע לסוחר. הוא תמיד מקבל את דמי העמלה שלו. לפני שנה קיצצו במכסות המים ועבור חריגות מים דרשו מאתנו 5000 שקל. עד היום לא שילמנו. אין לנו כסף. שיעשו מה שהם רוצים. הבט, שם יש שני דונמים של סלק עלים. דווקא יצא טוב, אך איש לא רוצה עכשיו לקנות. באו מחיפה, הסתכלו ואמרו שאיש לא מעוניין לקנות סלק. עוד מעט נהפוך את האדמה וזהו הפסד נוסף. האמת — לפעמים אנחנו לא מוצאים כסף לסיגריות. כדאי להיות שכיר, כי בכל תנאי מס הכנסה לא מאמינים לנו. יש להם תחשיבים, וגם אם מביאים את כל הקבלות ומוכיחים להם שאנחנו רק מפסידים — הם לא מאמינים. היום כדאי לדסקס את האדמות, לא לעבד אותן, וללכת להיות פועל. הבעיה שאין עבודה בשוק בכלל".

איברהים סלים מאיבלין, אחד משבעה אחים מופקד עתה על עיבודם של 15 דונמים. לדבריו הוא מפרנס בכך את המשפחה כולה, אך עתה המצב הוא כזה שבקושי מוציאים מן הירקות כסף לכיסוי ההוצאות. „כל קרטון של כרוב סיני לאגרקסקו משאיר לנו 3 שקל ביד. אין כמעט רווח. אנחנו לוקחים פועלים לקטוף, כי זקוקים לעשרה ימי עבודה לדונם, ואז יוצא שאנחנו לא רק מפסידים אלא גם מוסיפים הרבה כסף משלנו לתשלום שכר לפועלים. לפני שנתיים היה טוב יותר. מאז יש קשיים גדולים. יש מספיק קונים. אך אין מים וכסף לשתילים. אני מוכר לרוב לסוחרים בחיפה. בממוצע אני מקבל מן הסוחר 30% מהמחיר שהוא מקבל מבעל החנות הקמעונאי, ובעל החנות הקמעונאי מוכר, כמובן, פי שלוש לצרכן. יוצא שלאחר שנה של עבודה אני מקבל אולי עשרה אחוז מהמחיר לצרכן בשוק".

אביר: „אני מקווה ללמוד משפטים ועוזרת לאיברהים, כי זה מקור הפרנסה היחיד"

ההוצאות והרווחים חצי־חצי

אברהים הוא היחיד מבני משפחתו העובד בחקלאות. אביו פנסיונר, אח אחד, הודות למאמציו של אברהים, סיים את לימודיו כרופא. שלושה אחים לומדים בתיכון ושניים באוניברסיטה.

אביר, בת 19, ממתינה להתקבל לפקולטה למשפטים באחת מהאוניברסיטאות בארץ, עד אז הוא עוזרת לאיברהים. „כי זה מקור הפרנסה שלנו. וזה למעשה המקור היחיד המאפשר לכל בני המשפחה ללמוד. אני מקווה להתקבל, ובינתיים עוזרת לאיברהים". איברהים אינו קובל על כך שכמעט כל פרנסת המשפחה מוטלת על כתפיו כי הרי „מישהו צריך לפרנס אותם".

אחמד חטיב, מסייע לשתי אחיות לעבוד בחלקת אדמה סמוכה, אם כי, לדבריו, העבודה הולכת ומאבדת את רווחיותה בגלל המצב בשוק ותופעות הטבע „יש לנו 11 דונמים ושלושה אחים ובני משפחתם. עכשיו המלפפונים ילכו לאיבוד, כי יש מחלה וכנראה נצטרך להפוך את שטח החסה על פי עצת המדריך החקלאי, מעודף מים בקרקע. וזהי פגיעה קשה. אך אין ברירה, כי מזה מתפרנסים ואין מקור אחר".

ברושדי סלים, בן 48, אב לשלושה ילדים, הבכור בן 19, הוא בעל שטח של 30 דונם. אביו המנוח הוריש לארבעה אחים 25 דונם לכל אחד. בינתיים אחד הבנים סיים את לימודיו כרופא, עבר לנצרת והותיר את האדמה ליתר אחיו אשר מפרישים לו מהרווחים, אם יש כאלה. „אני מעבד את האדמה על פי שיטת חצי־חצי" הוא אומר. „משמעות הדבר כי אני לוקח בשותפים שלוש־ארבע משפחות חסרות־קרקע מאעבלין, אני חורש את השטח על חשבוני וכל ההוצאות והרווחים מתחלקים חצי־חצי. אני נותן את הקרקע והם את העבודה, כאמור, מקבלים חצי מההכנסות. אני לא חושב שאני מנצל אותם. ממילא אין להם מקור פרנסה אחר. למעשה אני עושה להם טובה. עכשיו מצב החקלאות קשה. אני לא יודע אם אמשיך בכך, כי חקלאות היא עסק לא טוב היום. לקיבוצים בתק"ם, ליהודה ושומרון, למושבים, לכולם יש מגינים ודואגים בכנסת. אבל איפה שמעת שמישהו קם מעל במה כלשהי ואומר מלה טובה על החקלאים הערביים? אף אחד לא קם ולא יקום. יש באעבלין 200 משפחות או יותר שמתפרנסות מחקלאות. אבל עכשיו נדמה לי שהמצב ילך ויחמיר. אנחנו מעבדים ומגדלים כרוב סיני וסלרי בחורף, ומלפפונים עם קצת חסה בקיץ. אך מכל אלה לא יוצא לנו שום רווח כבר שנתיים. אני נחשב לחקלאי מצטיין, ולא הרווחתי גרוש. רק הפסדתי. הערבים לא יכולים להציג צמיגים ולעשות הפגנות, כי יגידו שהרקע הוא לאומני. אנחנו צריכים להיות בשקט ולסבול, ומקסימום לעזוב את החקלאות אם אין ברירה אחרת. עכשיו אני מחפש שותף יהודי לפתוח מתפרה. אולי ניקח את מאות הצעירות הערביות שאין להן תעסוקה לעבוד במתפרה. אולי הדבר יהיה רווחי יותר לכולנו. חבל. אבל בגלל חקלאות אני לא רוצה למות. עדיף להפסיק להיות חקלאי מאשר להמשיך במצב הנוכחי".

מרים בת 22, עדי בת 21, וחסן בן 17 ממשפחת אוואלי מהכפר אעבלין מעבדים את אדמותיו של עבד־ל ראוף דיאב ממשפחת דיאב הענפה והדומיננטית מכפר תמרה. שלושת הצעירים מעבדים חלקה של שישה דונמים ממנה מתפרנסת משפחתם הענפה. הם עובדים בשיטה המקובלת של חצי־חצי. „דיאב נותן לנו את הקרקע ואנחנו מתחלקים בהוצאות וברווחים. למעשה הוא עושה לנו טובה, כי איפה היינו מוצאים מקור פרנסה אחר", אומרת מרים בחורה חיננית המדברת עברית רהוטה. אשר מזה כמה שנים עוברת בחקלאות לקיום המשפחה כולה.

סוחרים מקומיים

ביום יומה אפשר לראות עשרות מכוניות של קונים יהודים חונות בצדי הדרך ליד דוכנים מאולתרים המוכרים את התוצרת ישר מן השדה, כמובן במחיר זול. אך כדאי לשני הצדדים. בינתיים התערבו השלטונות, ומחשש לכנסות כבדים התופעה הולכת ומצטמצמת.

חורי באסאם מאעבלין, בן 22, היה פחח רכב עד לפני כמה חודשים. כאשר נוכח לדעת, לדבריו, שעדיף להיות סוחר ולא שכיר. „אני קונה ב־13 אג' ראש כרוב סיני ומוכר אותו בחצי שקל. זה רווח סביר, לדעתי, כי יש לי הרבה הוצאות". הוא מתקשה לומר אם יש לסככה המאולתרת שלו רשיון. אך נראה שהעסק משתלם לו, למרות הקנסות הצפויים.

בהמשך הדרך חנות גדולה יותר של אורי אחמד מאעבלין, אב ל־7 ילדים: „אני לא מרוויח כאן שום דבר. בקושי מפרנס את משפחתי. את החנות הזאת נתנו לי האחים שלי, כדי שאוכל להתקיים. אין מקור פרנסה אחר. יש אבטלה גדולה. טוללייבונה בצמצומים. אין עבודה בבניין, וממילא אין שטחי קרקע לחקלאות, אז עדיף להיות סוחר, לפחות פרנסה יש. נכון שכל יום באים ממס הכנסה או ממשרד אחר ורושמים דו"ח. עד עכשיו לא שילמתי שום דבר, כי מאיפה אקח את הסכומים הגדולים האלה. הם חושבים שאני מתעשר? על מה הם מדברים? שיתנו לי פרנסה אחרת. אי־אפשר לבקש רשיון, כי ממילא לא נותנים, מפני שאנחנו עומדים על אדמה חקלאית".

בכפר תמרה שוכן המרכז הגדול ביותר לשיווק סיטונאי של תוצרת חקלאית. בניין ממוזג עם עובדים רבים השייך למשפחת אבו אלהיג'א, המנוהל על־ידי אחד מבניה ריאד: „אנחנו קונים את הסחורה מן החקלאים ומוכרים בסיטונאות. אנחנו השוק הגדול ביותר בין שפרעם לאעבלין ולמעשה באים אלינו גם מנצרת וגם מכפר יסיף. את הירקות אנחנו קונים מן החקלאים. אם אני משלם 2.5 שקל עבור ארגז כרוב סיני, מוכר ב־3 שקל זה רווח סביר. יש לי הרבה הוצאות. אני לא יכ[illegible] לפרט, אבל הן גדולות מאוד ומשהו צריך להישאר לי. אז אם נשאר לי 2 שקל ביד זה 10% רווח", אומר הצעיר, למרות הסתירות שבחישובים, אשר החיוך על פניו והכיבוד מכסים עליהן.

מרכז השיווק האשנג רוכש פירות מהמפעלים האזוריים ומתנובה, ומוכר אותם לכל סוחר קמעונאי וסיטונאי באזור. תמרה היא ישוב של 17,000 תושבים ובשוק [illegible] המתנהל בה בשבת כל רוכל מקבל את סחורתו מהחנות [illegible] ריאד. אחד החקלאים שהגיע למקום טוען שלמעשה [illegible] השיווק מנצל אותם. „כי לנו לא כדאי לנסוע עד חיפה [illegible] ארגז בשביל להרוויח עוד 20 או 30 שקל, אשר ממילא לא מספיקים לכסות את הוצאות הדלק ובכלל". המקום הומה אדם. קונים, וממחיש בדרך המוחשית ביותר את טענותיהם של חקלאים רבים שכדאי להיות סוחר ולא חקלאי. ■

אורי אחמד: „הם חושבים שאני מתעשר? על מה הם מדברים?"

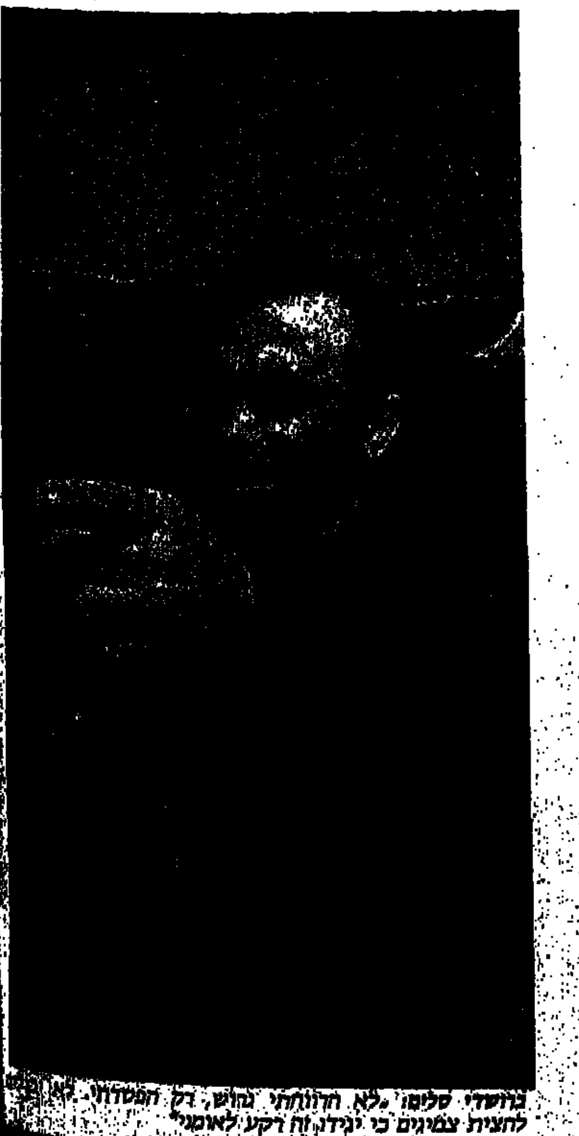

ברושדי סלים: „לא הרווחתי גרוש, רק הפסדתי. לא [illegible] להציג צמיגים כי יגידו זה רקע לאומני"

סולימן חמד: „שלושה־ארבעה סוחרים שולטים על השוק"

אם אין חקלאות — יש מסעדה

למשפחתו של דיאב מוחמד חמישה אחים. להם שטח קרקע לא גדול, למרות היותם בני משפחת דיאב. לפני שנים אחדות קיבלו רשיון לבניית מסעדה על אדמתם. היום „גני תמרה" היא המסעדה המפורסמת ביותר לא רק בין היישובים הערבים בגליל אלא גם בין יהודים הבאים ממרחקים, לעתים עשרות קילומטרים, כדי לטעום ממטעמיה. האחים כבר הספיקו לפתוח ולסגור מסעדה בדיזנגוף „כי הרגו אותנו עם מס הכנסה". היום יש להם מסעדה נוספת באיזור צ'ק פוסט „כי לחצו עלינו מאוד מחיפה לפתוח משהו קרוב אליהם". עתה מתרחבת המסעדה ללא הרף, ומהנדס תל־אביבי ידוע בונה עתה תוספת משמעותית למסעדה — אולם שמחות רחב־ידיים, שינוצל בוודאי על־ידי חתנים, בעלי שמחות ורבים הרוצים לנצל את האפשרויות של גני תמרה.

כמו שאומרים האחים בעלי המקום: „אם החקלאות לא יכולה לפרנס אותנו — רצוי להקים מסעדה טובה".

המכונה לא נותנת תשובות

[illegible]

בעלי האדמות

כפר תמרה על 17,000 תושביו הוא אחד היישובים הערבים הגדולים ביותר בגליל, כמעט עיר. מאז ומתמיד חיו שתי משפחות יריבות הדומיננטיות והקובעות במקום. משפחת דיאב הלכה עוד עם קום המדינה אחר מפא"י ומאוחר יותר המערך. במשפחת חיג'אזי השנייה בחשיבותה אחרי משפחת דיאב והקוראת תיגר על שליטתה — יש נאמנויות פוליטיות המתחלקות גם עם מפלגות שמאל אחרות.

למשפחת דיאב שייכות חלק גדול מאדמות הכפר. בשטח השיפוט של תמרה 33 אלף דונם אדמה. שטח חקלאי בשלחין משתרע על 6000 דונם. שטח בעל לחקלאות ללא השקיה — 11,000 דונם. זיתים ופרדסים 5000 דונם ואזור מרעה בעיקר למקנה 7000 דונם. 40% מכלל האדמות של כפר תמרה שייכים למשפחת דיאב.

[illegible]

מתוך רומיאו ויוליה – באלט באופרה של בודפשט

התנסות הונגרית

לא קל לדכא את ההונגרים שעברו כיבושים רבים, אך איכשהו שמרו על עצמיותם הלאומית. בפסטיבל האביב נערכו אירועים תרבותיים רבים ומגוונים. כתבנו ביקר בהם

מאת גיורא מנור

נהר הדנובה (דונה בהונגרית, שהיא שפה ציורית, צבעונית ודרמטית, כפי שהיא נשמעת לאוזן לא אמונה עליה ולא מבטא משונה, כפי שהדיה נשמעים בעברית בפי יוצאי אותה ארץ מרכז־אירופית), חוצה במימיו הלא־כחולים כלל ועיקר את העיר בודפשט.

בגדה הצפונית מתנשאות גבעות די דרמאטיות, ועל פסגותיהן ארמון המלוכה העתיק, כיום מוזיאון, המזכיר את ארמונות „הראדצ'ני" בפראג, כנסיית־ההכתרה הניאו־גותית, ומעל לכל אחד מאותם פסלים לזכר חיילי הצבא האדום שנפלו בקרבות על שחרור העיר בסוף מלחמת העולם השנייה, המצויים בכל בירות הרפובליקות „הסוציאליסטיות העממיות" במזרחה ומרכזה של אירופה. אגב, הדוברים הרשמיים והבלתי־רשמיים כאחד נוהגים לדבר על שחרורם של ההונגרים מהעול הנאצי, ושוכחים בצורה מאוד נוחה, שהם היו בעצם, ואף נלחמו, עד לשנה האחרונה של מלחמת העולם, לצד היטלר...

למטה ממצבת הזכרון הקיטשית־מונומנטלית הסובייטית מצוי פסלו של ההגמון האיטלקי גלרט, שהגיע להונגריה, כדי להשליט בה את הדת הקתולית. אבל זה לא כל כך מצא חן בעיני המדייארים, תושבי המקום, והם, תחת להיות לו אסירי תודה על הקידמה (היחסית) שהביא עמו, הכניסו את הכומר מרומא לחבית, וגלגלו אותה אל מי הדנובה, ממש מתחת למקום בו ניצב עכשיו הפסל לזכרו, מול אחד משמונת הגשרים המחברים בין בודה לפשט.

כנראה שלא קל לדכא את ההונגרים, שידעו כיבושים שונים ורבים של הונים וטורקים, האבסבורגים ורוסים, אבל איכשהו שמרו בין כיבוש לכיבוש על עצמיותם הלאומית. גם כיום, מקץ 40 שנות שלטון קומוניסטי נראית בודפשט כעיר מערבית, ללא האפרוריות וההזנחה המציינים על פי רוב את בירות הרפובליקות „העממיות הסוציאליסטיות". זהו קומוניזם עם פנים קפיטליסטיות – נשים לבושות באלגנטיות, חלונות ראווה נאים ומושכים, מסעדות קורצות בתפריטים מגוונים, ומעל לכל – האמנויות פורחות בחופש יחסי, המצמיח שפע של תרבות.

להקה שנולדה במקרה

ל„פסטיבל האביב", המתקיים מדי שנה במרס, הגיעו אורחים רבים מחו"ל, ביניהם לא מעט ישראלים, שהוזמנו. (כשמישהו במוסקווה מתעטש, מקבלים בכל המדינות הסמוכות נזלת, ופתאום אנחנו, הישראלים, באופנה...) בודפשט נבדלת מערי ארצות הסוציאליזם גם בכך, שכאן בית־הכנסת הגדול ביותר במזרח אירופה, ולידו הסמינר היחיד המסמיך רבנים, שבין מוריו גם מרצים אורחים מישראל, כגון צבי מרטון, חבר קיבוץ גת, המגיע כמעט מדי שנה, כדי ללמד את תלמידי הישיבה הזאת היגוי עברי מודרני נכון. (אולי הייתי צריך לוותר על עקרונותי האנטי־דתיים, ולבקר בבית־הכנסת ובישיבה, אבל העדפתי ללכת לתיאטרון ולמופעי הבאלט, חטא שבוודאי ייסלח לי בבוא יום־הדין, כי הוא אחד החטאים הקטנים שלי...)

התיאטרון המצטיין הוא זה הנקרא **„קטונה יוזף סינהאז"** kATONA JOZSEF SZINHA'Z („התיאטרון על שמו של יוסף קטונה".) ההונגרים הם אולי העם היחיד, שעדיין נוהג לכתוב את השם הפרטי אחרי שם המשפחה, לא רק בתעודות רשמיות.) ה„קטונה" הזה הוא דווקא גדול מאוד.

להקה מצוינת זו נולדה כמעט במקרה. באמצע שנות ה־70 התבלטו שני במאים צעירים, שכל אחד מהם עבד בעיר־שדה, וקצרו הצלחות. להפתעת הכל, הוחלט במקום שמחליטים כאן דברים כאלה, להזמין את שני הצעירים לבוא ולעמוד בראש התיאטרון הלאומי בשנת 1978. שני הגאבורים – גאבור סקלי (SZEK-ELY) וחברו גאבור צ'מבקי (ZSAMBEKI) מצאו את עצמם בתוך הסבך, המאפיין כמעט כל מוסד לאומי מסוג זה, עם להקה של ותיקים וזקנים, שאינם שמחים כל כך על חידושים וחדשנות. אחרי מלחמות קשות החליטו השניים, שדי להם בכך, ושהם מבקשים להקים להם קבוצה משלהם. חלק משחקני הלאומי – וביניהם גם כמה מהמנוסים והוותיקים – הצטרפו אליהם, וכך נוצר תיאטרון „קטונה יוזף", שניתן לו אולם לא גדול, ובו קצת יותר מ־300 מקומות ישיבה בלב האזור המסחרי הסואן של בודפשט. מאז הם זוכים כמעט מדי שנה לפרסים והצטיינויות על הפקותיהם. ואי־אפשר להשיג כרטיס־כניסה, למרות שהם ויתרו על שיטת המנויים הנהוגה. מצד שני הם ייסדו „אגודת ידידי התיאטרון", שהחברות בה מקנה את זכות הבכורה ברכישת כרטיסים, והתיאטרון מלא כל ערב.

ראיתי שתי הפקות בתיאטרון זה, האחת „קוריולנוס" מאת שקספיר, בבימויו של סקיי, והשנייה „שלוש אחיות", בבימויו של תאמאש אשר.

מדהים היה להיווכח שכאן מגשימים את הכלל הסטניסלבסקאי, האומר „אין תפקידים גדולים וקטנים, רק שחקנים גדולים וקטנים", הלכה למעשה: כאלה ששיחקו בין ההמון ב„קוריולנוס", מילאו תפקידים נכבדים ב„שלוש אחיות". זה, כמובן, גורם לאיכות מעולה של ההפקה כולה.

בתפקיד המרכזי בטרגדיה הרומאית מאת שקספיר, שנושאה פוליטיקה ואמביציה, נאמנות לאומית ונאמנות לעצמו, שיחק גיורגי צ'רהאלמי, שחקן בעל שיעור קומה של כוכב אמיתי. זהו מין אוליביה צעיר, או אם תרצו, פיטר או'טול, בעל הופעה וקול, מרץ בלתי נדלה ויכולת גופנית מעולה, ואין זה מפתיע, שהוא מככב בסרטים הונגריים רבים. (די נדהמתי להיווכח, בשעת קבלת פנים לאנשי ארגון מבקרי־התיאטרון, שהתקיימה בבודפשט, שהאיש הנפלא הזה אינו דובר אף שפה מלבד הונגרית. אני מניח, שאילו דיבר אנגלית או גרמנית, היתה לפניו קריירה קולנועית בינלאומית מזהירה.)

התפאורה הלא־ריאליסטית היתה בנויה רובה מפתחים, שרעש חבטתם ומכות עליהם ליוו את ההצגה, כהדיהן של מלחמות.

למחרת שונו פני הבימה הנמוכה הזאת והיו לעולם אחר לגמרי, לבן וכמעט אידילי, של הבית, בו חיות שלוש האחיות, הנושאות נפשן להגיע סוף סוף למוסקווה הבירה, ולהשתחרר מחיי הפרובינציה. ארבע שחקניות מעולות מילאו את התפקידים הראשיים והבימוי של תאמאש היה עשיר, מדויק ונעדר לחלוטין אותו „שעמום רוסי" שרבים סבורים שהוא תמצית הצ'כוביות. רק פעם אחת זכיתי לראות בימוי נמרץ ואיכותי כזה של „שלוש אחיות" – לפני 20 שנה אצל אוטומאר קרייצ'ה, בתיאטרונו בפראג. בינתיים עובד קרייצ'ה בעיקר מחוץ לגבולות צ'כיה, מטעמים מובנים. אצלו וגם עכשיו בהפקה ההונגרית, היו האחיות והסובבים אותן כציפורים, המנסות לפרוץ את גבולות הכלוב הסוגר עליהן, ולא עלובי־חיים, הנכנעים לגורלם.

המבקרת האמריקנית, מרי מקארתור, שאלה פעם ביחס לדרמה זאת: „מדוע אין הן הולכות פשוט לתחנת הרכבת, וקונות שלושה כרטיסים למוסקווה?" ואני דווקא מסוגל להבין אותן היטב. אני זוכר איך בהיותי צעיר בכל פעם שראיתי אווירון ממריא מלוד וחוצה את השמיים חשתי מין צביטה קטנה בלב: הנה האנשים שם למעלה אוכלים ושותים עכשיו את האוכל מפלסטיק של חברות התעופה ומתכננים נרגשים את ביקוריהם בערים הרחוקות הנפלאות הזה, המצפות להם. וזו „תחושת־שלוש־האחיות".

הייתי מייעץ לכל תייר ישראלי הנוהג תיאטרון לא לחשוש מכך, שאין הוא מבין את שפת המקום, וללכת באומץ לב גם לתיאטרון זה, אם הוא יכול לקרוא את הטקסט בשפה מובנת לו, או מכיר את המחזה, ללא הצורך (האפשרות, בעצם) לעקוב אחרי הטקסט, אתה פנוי להתבונן בבימוי ובמשחק, ליהנות מהמוסיקה של השפה הזרה ולא להשתעמם – אם המופע מעולה. ואין ספק תיאטרון „קטונה יוזף" שייך לסוג התיאטרונים המצוינים, שאין להפסיד את חוויותיהם מחשש שווא מפני ההונגרית.

בעיית השפה כמובן, אינה קיימת כלל אם מדובר במופעי מחול ובאלט.

הכוריאוגרף ביוצרה של הבלרינה

הלהקה של איואן מרקו מהעיר דייר (GYOR), שהופיעה לא מכבר בארץ, נמצאת באחד מביקוריה התקופתיים בעיר הבירה. זו להקה הזוכה לפופולריות רבה בהונגריה, כי היא היחידה כמעט, המביאה משהו מעולם הבאלט המודרני. מרקו, שהיה מרקדניו הראשיים של מוריס בז'אר בבלגיה, אינו מסוגל להשתחרר מהשפעת רבו ומורו. גם הפעם יצירתו החדשה בז'ארית בצורה טוטלית.

„פרוספרו" שלו, למוסיקה מאת שוברט, יצירה בה הוא עצמו מגלם אחד משני התפקידים עוסק, כאילו, בדמות הקוסם מהמחזה של שקספיר „הסערה". עמו על הבימה נערה כבת 12, תלמידת בית־הספר של הלהקה בדייר, מוכשרת ונאה למראה, המזכירה בגבה הקעור ואבריה הדקים את נדיה קומנצ'י. והקוסם „מכריח" אותה להיות רקדנית, מגדל ומחנך אותה – הכוריאוגרף כיוצרה של הבלרינה. הוא רעיון שהיה קוסם מאוד לבז'אר עצמו.

התכנית כללה גם שתי יצירות של המלחין בלה בארטוק, ביניהן „המנדרין המופלא", שנכתבה מראש כבאלט. זהו סיפור על חבורה של פושעים וזונה, הנטפלים לסיני מוזר, שמופיע לפתע ברחוב. הם מנסים לפתות אותו ולשדוד את כספו, שלוש פעמים הם מנסים להרוג אותו בכל הצורות האפשריות, אבל ללא הצלחה. הסיני המוזר קם שוב ושוב לתחייה. מרקו נטל נושא מוכר זה, ועיבד אותו. כרגיל אצלו מרשימה המסגרת הבימתית, אותה מעצבת בדרך כלל וגם הפעם אשתו. אל הבימה והחבורת הפושעים נכנסת מכונית, מין טנדר מסחרי סגור, שאחוריה אלינו, וכבר חשבתי, שהנה רעיון מבריק, כי המכונית תשמש כחדרה של הזונה, ובה ינסה להרוג את המנדרין, ואולי אף לדרוס אותו בגלגליה.

אבל לצערי, זה היה רק הדמיון שלי... למעשה (וכך התברר לי לא מראייה, אלא משיחה עם מבקרים עמיתים), הנערה נתפשת על־ידי הפותחים ונחטפה על־ידם.

„קוריולנוס" בתיאטרון „קטונה יוזף"

בודפשט

ואז נכנס לבימה בחור צעיר אשר רוקד עם הבחורה. כששניהם כמעט עירומים – מה שצריך לסמל, אני משער, את ניצחון התום על הרשע. יותר כוריאוגרפיה ופחות פילוסופיה־בגרוש לא היו מזיקות.

מלבד להקתו של איואן מרקו יש עוד יוצרים בסגנון המודרני. אבל לא הספקתי לראות יחידים ולהקות זעירות אלה, המופיעים בבודפשט רק פעמיים־שלוש בשנה.

מצאה חן בעיני הגאווה הלאומית ההונגרית, המביאה את הכוריאוגרפים להשתמש במוסיקה של בארטוק, ליסט או קודאי ויתר המלחינים ה„מקומיים" בעבודתם.

באופרה הלאומית האזנתי לאופרה בת־המערכה האחת של ברטוק „ארמונו של כחול־הזקן", בבימוי שגרתי אבל תפאורה נפלאה, ששיחקה והתנועעה יותר מהזמרים, ואחר־כך שני באלטים מאת לאסלו שרגי (SEREGI) הכוריאוגרף הראשי בבאלט של האופרה הלאומית.

דרכו של לסלו שרגי אל הכוריאוגרפיה היא סיפור בפני עצמו. הוא בנם של אב לא־יהודי ואם יהודייה. שנות נעוריו עברו עליו בימי האימים של מלחמת העולם השנייה. אביו היה חייל, ולסלו־אז נער כבן 14, יצא אתו אל החזית נגד הרוסים, עם האקורדיאון שלו, בו ניגן לחיילים. ומשב לבודפשט, כבר היו יהודי העיר מרוכזים בגטו, בשכונה הסמוכה לבית־הכנסת הגדול, ובהם כל קרובי משפחתו מצד האם. לאסלו היה מתגנב לגטו ומבריח לקרוביו מזון. הוא התכוון להיות צייר, ועם גמר המלחמה נרשם לאוניברסיטה, למחלקה לעיצוב גרפי.

אבל עד מהרה נאלץ לעזוב את הלימודים כדי להתפרנס ולתמוך באמו, שעה שאביו היה שבוי־מלחמה בסיביר. הוא עבד בבית־חרושת עד שאחד מידידיו סיפר לו, שכרקדן בלהקת מחול עממי של הצבא הוא מרוויח הרבה יותר ממנו. „בוא תהיה גם אתה רקדן." – הציע החבר. „אבל אני לא יודע לרקוד!" – טען לאסלו. „לא חשוב, כבר ילמדו אותך."

וכך נעשה לאסלו, בהיותו כבר כמעט בן 20, לרקדן מקצועי... כמעט למרות רצונו. כעבור שנה הציעו לו ליצור כוריאוגרפיה עבור הלהקה הצבאית. „עד היום, כשהלהקה של הצבא נוסעת לחו"ל להופעות, הם רוקדים את העיבודים שלי..." – הוא אומר, מחייך.

בשנת 1956, בימי המרד נגד השלטון וכיבוש הונגריה על־ידי הרוסים (בפעם השנייה, אותה אין מזכירים כאן כלל...) היו בין אלפי הבורחים מהארץ גם כמחצית מרקדני הבאלט של האופרה הלאומית. חיפשו בדחיפות רקדנים צעירים מהאולפנים, וכוריאוגרף שיוכל לעבוד עימם. פנו לשרגי. וכך היה, כמעט בעל כורחו, לכוריאוגרף של הבאלט הלאומי, יוצר שבעצמו מעולם לא למד באלט קלסי.

אבל כשרון יצירה עוזר להתגבר על כל המכשולים, ואולי דווקא בזכות היותו חסר ניסיון, ועל כן גם לא שבוי במוסכמות המסורת הנוקשה של הבאלט, יצר יצירות מקוריות ועשירות.

מלבד „ערב בארטוק" ראיתי את גירסתו ל„רומיאו ויוליה" (למוסיקה של פרוקופייב). ועלי לציין, שזו אחת הגירסאות המרשימות והחיוניות ביותר לטרגדיה השקספירית, שזכתה לעיבודים של כוריאוגרפים רבים, ביניהם מק־מילן, נוימאייר, פאנוב ואחרים.

אחת המכשלות הדרמטיות המרכזיות בכל הגירסאות הללו היא הבעיה, איך להתגבר על כך שבסצינת־המרפסת הידועה ייפגשו רומיאו ויוליה – מבלי להיפגש. כי אילו נוצר כאן דואט של ממש, ומגע בין האוהבים שאסור להם להפגש בשל איבת משפחותיהם – הרי היה נגמר הסיפור...

שרגי פתר זאת בצורה נכונה ביותר (לדעתי), ברגע שרומיאו נתלה בידיו ביאוש במעקה מרפסתה של יוליה, נדלקים סביבם כוכבים זוהרים. כזר ענקי של אורות זעירים, והמרפסת יורדת לה בדרך נס, כביכול אל רצפת הבימה. ואז יש מקום לפא־דה־דה של אהבה – המתקיים רק בחלומם של האוהבים. לבסוף שב עולה המרפסת לקומה העליונה, והנער רומיאו נתלה בה בידיו וצונח לבסוף ארצה. יופי של פתרון כוריאוגרפי־דרמטי.

גם הסצינות ההמוניות, בכיכר העיר ורונה עשירות בשפע המצאות, עגלות עם ירקות ושקים, משחקי־דגלים, והשאולים מהמסורת של הרנסנס באיטליה. קטטות, תהלוכות ואוהבים ממלאים את הבימה הגדולה של בית־האופרה וליצן אקרובטי (הרקדן טיבור קובאץ', שעלה ביכולתו על זו של מי שגילם את רומיאו) משעשע את הכל – את הקהל שעל הבימה ואותנו, הצופים באולם.

ההיצע האמנותי בימי „פסטיבל האביב" בימי סגריר לגמרי לא אביביים של שלהי חורף – היה עשיר ביותר. ואי אפשר היה להספיק לראות ולו חלק זעיר ממנו. בין היתר הופיעה כאן גם להקה יהודית מבירובידז'אן זהו חבל ארץ במזרח הרחוק, בקצה סיביר, שנועד להיות האזור האוטונומי היהודי של ברית המועצות, כביכול התשובה הסובייטית לארץ־ישראל ולציונות. עוד חטא „יהודי" שלי: לא הספקתי לחזות במופע זה. (בעצם לא כל כך רציתי...)

לגבי תייר, המשלם במטבע־חוץ הונגריה היא ארץ זולה להפליא. אתה יכול לרכוש בקבוק גדול של י"ש משמשים – „פאלינקה" מצוין בארבעה דולרים. נקניק הונגרי אמיתי במחיר ממש בלתי מתקבל על הדעת, ובכלל לעשות חיים בזול. ותחבורה ציבורית היא ממש בחינם ומונית עומדת לרשותך במחיר סמלי ואין זה משנה אם זו מונית ממשלתית או של חברה פרטית.

אבל כשמתברר לך למשל ששכרם של עיתונאים בדרגה גבוהה למדי הוא רק כ־120 דולר לחודש, אתה נוכח שלהונגרים כל הדברים הללו יקרים ביותר. יש שפע, אבל צריך לחשב היטב מה אפשר לקנות...

הבתים, רובם אפורים או צהובים והאווירה כולה מזכירה מאוד את וינה או פראג, המסורת של האימפריה ההאבסבורגית מאחדת את שלוש הערים הללו.

וכשאתה אומר „שלום" בתחנת הרכבת שעל הגבול האוסטרי־הונגרי, בעיר ששמה החולם הוא באמת הגשלום, אתה חש במעבר בין המערב וגבולותיו הפתוחים, למשטר הקומוניסטי בעל הפנים הקפיטליסטיות, כי מצד אחד אין בעיות והמעבר חלק, ומצד שני הביקורת די קפדנית, חיילים ניצבים ליד פתחי הקרונות כל זמן השהייה. אחרים בודקים מתחת לקרונות, האם אין מסתתר שם מישהו, ופועל בסרבל כחול בודק מתחת ומאחורי כל מושב ברכבת, אם אין שם איזה חפץ חשוד.

בכניסתי להונגריה נכנס לתא קצין מכס צעיר, והחל בשורה של שאלות מנומסות.

„האם זה ביקורך הראשון בהונגריה?"

„האם יש לך קרובי משפחה בהונגריה?"

„האם יש לך ידידים בהונגריה?"

„אני מקווה, שיש לי." – עניתי לו.

הבחור היה מופתע, אבל חייך מיד והחזיר לי את הדרכון. עכשיו, עם שובי הביתה, אני יכול לאשר שיש. ■

הבורות על אודות המחלה חוגגת בעולם. המהפכה המינית לא הגיעה למיצויה וכבר חוזר הגלגל אחורה. אסור להחליף בני זוג, אסור יחסי-מין אקראיים... אסור... אסור... דנמרק החליטה להתמודד ולפתוח במסע הסברה. כרזות, הדפסות על קופסאות גפרורים, „איגרת חדשות" לכל מעצבי דעת הקהל

מאת דליה שחורי

בארצות-הברית, שבה ידוע היום על 30.000 מקרי איידס, מנסים להתמודד עם הסברת המחלה כמעט רק בקמפוסים של האוניברסיטאות. באילו - זה דור העתיד. אותו חשוב להדריך.

המומחים להסברת הנושא קובלים, שיש בקרב הצעירים מעין מחסום מנטאלי. הם משוכנעים, שמדובר במחלה, שהסיכויים לתפוס אותה הם אפסיים אצלי ואצל חברי הנחמדים. אבל הם קיימים מאוד אצל המעמדות הנמוכים, קבוצות מיעוט והומוסקסואלים. הם שכנעו עצמם שהאיידס אינו מגיע ל„אנשים היפים" או לאינטלקטואלים, או לסטודנטים צעירים, שההיסטוריה המינית שלהם היא בסך-הכל די קצרה. אין שטות גדולה מזו, כמובן. ואולי יש: העובדה שהמומחים להסברת האיידס התמקמו באוניברסיטאות דווקא. ומה עם אלה שכבר סיימו אוניברסיטה? מה עם היאפי"ז? מה עם האנשים הפשוטים, הקומונה, שעדיין נוהגים לעשות את הדבר הזה, כפי שאמרה מלכת אנגליה?

מסתבר שהבורות — כנראה בכל מקום - סביב הסיכוי לחטוף את המחלה היא עצומה. אמריקה, שבה כל דבר בא בצורת גלי התעניינות והיסטריה, עדיין מעדיפה לספר לעצמה סיפורים. כשהיא מוכנה כבר להביט לאיידס ישר בעיניים, היא מסרבת להסיק את המסקנות, כי הן לא נוחות. רק אתמול היינו בתוך העניין של המין הקבוצתי, של החופש לזכר ולנקבה לבחור בן או בת זוג, אחד, או אחת, או רבים בווריאציות, לאחר-חפוז, ללילה, לשבוע, לשנה. רק אתמול התגברנו בעזרת הגלולה על הצורך להיזהר. רק אתמול הכריזה האשה על עצמאותה המלאה, שמתחילה במיטה והגבול שלה הוא השמים. המהפכה המינית עוד לא הגיעה למיצויה. השינויים החברתיים רק החלו להתביית, והנה האסון הזה, המחזיר — מתוך מניעים רפואיים גרידא, שום הטפה מוסרית או דתית — את הגלגל לאחור. אסור להחליף בני-זוג. אסור לקיים מגע מיני אקראי בלי לתחקור את ההיסטוריה המינית של בן-הזוג. הכי מומלץ, אבוי, לקיים מגע מיני בסיוע קונדום. איזו מבוכה. איזה קושי. ואם לגבר אין אתו גומי כזה, האשה תציע? ומה הוא יחשוב עליה, שהיא שכבנית „מקצועית"? אין פלא, שהימנעות גמורה ממין, או עשיית מין בלי חשבון, נתפסים בנסיבות אלה אצל רבים כאלטרנטיבה.

הירבו לצטט באחרונה את אריקה ג'ונג („פחד גבהים"), שתיארה את המישגל החפוז כמשהו שגם האשה אוהבת, בדבריה הגלויים והשנונים ל„וושינגטון פוסט": „לא די שקשה למצוא גברים רווקים אטרקטיביים, אז עוד צריך לעשות להם מישאל על ההיסטוריה הדו-מינית שלהם ועל השימוש שלהם בסמים, לדרוש מהם תוצאות בדיקת-דם ולדחוף להם קונדומים לידיים. האם לא יהיה יותר קל לוותר על סקס לגמרי ולהצטרף לאיזה מיסדר דתי?"

פעם נראה האיידס כמשהו שתוקף הומוסקסואלים, ולפעמים גם לוקחי סמים שאינם מקפידים על מזרק סטרילי. אבל היום האיידס התפשט והוא מאיים על כולם. קרוב לארבעה אחוזים מחולי האיידס היום בארה"ב הם נשים והתחזית היא שמספרן יעלה. נוסף על 30.000 חולי האיידס באמריקה יש מיליון איש הנושאים את הנגיף. רובם (יותר מ-90 אחוז) לא יודעים על כך. לפני חמש שנים היה הפחד מהרפס. היום נראה הפחד ההוא מגוחך לעומת האיידס. כי כאן כשאתה חולה — אתה מת. הדבר של זמננו.

מה צריך לעשות? להיזהר. אבל איך, כשהסיכויים להיכנס לקבוצת הסיכון-הגבוה הם אמנם לא בנשיקה מפה לפה ולא בחיבוק, ולא בשתייה מכוסו של חולה איידס — אבל הם כן במציצת אבר המין הזכרי (כי בפה יש בדרך-כלל חתכים או פציעות קטנות, אפילו בעקבות צחצוח שיניים, שדרכם עלול להיכנס הזרע הנגוע), בחדירה אל אבר המין הנקבי או אל פי-הטבעת בלי שימוש בקונדום, בליקוק אבר המין של האשה בלי שימוש באמצעי הגנה. זו בעיה, במיוחד אם נביא בחשבון, שאפילו קיום-מגע מיני קבוע עם בן-זוג אחד אינו ערובה, מאחר שאולי הוא או היא קיימו איזה מגע מיני מן הצד — לא צריך הרבה, לפעמים די באחד — והביאו את המחלה הביתה.

יש הרואים בשימוש בקונדום חזות הכל. זה לא נוח, זה מביך, אך מהי אי-נוחות, מהי מבוכה, לעומת חיים או מוות. אבל צריך להוסיף מיד, שיש רופאים, שאינם רואים בקונדום ערובה של 100 אחוז לאי-הידבקות באיידס, כפי שהקונדום לא מנע מעולם הריון בביטחון של 100 אחוז. הם צודקים, הרופאים האלה. השאלה אם יש להם הצעה יותר טובה. לפי שעה מתנחמים יצרני הגומי ב„בום" שפקד את תעשייתם. גם היפנים, מי אם לא הם, נכנסו מהר לתמונה וכבר הם מייצאים לארה"ב קונדומים בעיצובים מעניינים, עם ציורי פרחים ועוד.

גברים טוענים, שכשהם במצב של התלהבות מינית, דעתם לא נתונה בדיוק להלבשת הגומי הזה. שער שזו תסתיים אולי כבר לא יצטרכו אותו. נשים מספרות (חס וחלילה לא אצלנו, באמריקה), שלהציע לגבר להשתמש בקונדום מעלה מיד תגובות מגעילות: „את מתכוונת לומר לי שאת חולה כזה?" או: „איזה עוד דברים לא-מקובלים כבר עשית?" בכלל, ניסיונות לחלק לסטודנטים בקמפוסים של ארה"ב חומר הסברה נתקלו באי-עניין בולט. יש רופאים האומרים, שהצעירים יאולצו להתעניין באיידס בדרך הקשה: כשזה יגיע אל פתח ביתם. לפי אחת התיאוריות של החינוך לבריאות, עד שאין כמה מקרי מוות בסביבה שלך, תרחיק את הסכנה.

בינתיים מחפשים באמריקה סיסמאות קולעות. מדברים על „סקס בטוח". פרסומת לקונדומים מראה אשה צעירה המכריזה: „אני נהנית ממין, אבל אני לא מוכנה למות בשבילו". יצרני הקונדומים עולצים, כל היתר — מתלבטים. ההסברה, כאמור, היא בקמפוסים, לסטודנטים לא מעוניינים בלבד. על יתר חלקי החברה האמריקנית, משום מה, פוסחים. השבועון „טיים", שהקדיש בפברואר השנה סיפור שער להתפשטות האיידס גם בקרב הטרוסקסואלים, הסתפק בעיטורים שמרניים למהדרין לכתבה שלו. מין ציורי ילדים של פרפרים ואנשים קטנים. האם הרוח הפוריטנית, השורה על מטיפי הטלוויזיה הפופולריים, נפלה גם עליו?

אווירה שונה לחלוטין, בוגרת והרבה יותר נועזת, אפשר למצוא היום בדנמרק — מדינה שאינה נמצאת בשורה הראשונה של נפגעות האיידס, אך כן נמצאת בשורה הראשונה של מדינות בעלות מחשבה מקורית ואופקים רחבים. בביקורנו שם, בשבוע השני של אפריל, נפגשנו בקופנהגן עם דר' לונה דה נירגאארד, אשה צעירה, תמירה ונאה, העומדת בראש מערכת ההסברה הציבורית של האיידס בדנמרק, מטעם המועצה הלאומית לבריאות.

ביולי 1986 הגיע מספר חולי האיידס באירופה ל-2049. בדנמרק הגיע מספרם באותה תקופה ל-90. הנתונים, נכון להיום, מראים על עלייה של 60 מקרים בחודשים האחרונים, בסך-הכל 150 מקרים. דר' דה נירגאארד מציינת, שזהו המספר הגדול ביותר אחרי שווייץ ואולי גם אחרי בלגיה. הוא גדול פי 10 בשוודיה, חצי אחוז מארה"ב. עד כה מתו מן המחלה בדנמרק 78 איש. החלוקה בין ה-150 היא כדלהלן: 127 הומוסקסואלים וביסקסואלים. 1 דרך הזרקת סמים. 5 חולי המופיליה (דרך עירויי דם). 2 דרך עירויי דם. 8 דרך מגע מיני הטרוסקסואלי והיתר — מסיבה לא ידועה. מבין החולים חמש הן נשים ואחד הוא ילד.

יחידת ההסברה על האיידס הוקמה רק בנובמבר אשתקד, עם תקציב פעוט של שני מיליון קרונות (470.000 ש"ח). השנה כבר הוגדל התקציב ל-9 מיליון קרונות בקירוב (כ-2 מיליון ש"ח), לאחר דיון בפרלמנט. הדעה היתה, שהטיפול הנכון יחסוך בסופו של דבר את ההוצאות הגבוהות שגורמים לרפואה הציבורית חולי האיידס.

דר' דה נירגאארד אומרת, שבעיה רצינית בהסברת האיידס היא איך להתגבר על הבורות והדעה הקדומה. אנשים אינם יודעים איך נדבקים במחלה והם נוטים להאמין שאפשר להידבק בה במגע יד, נשיקה, נשיפה קרובה, שתייה משותפת. ידיעה שהגיעה מבריטניה, לפיה אפשר להידבק באיידס מחיבוק ונשיקה בין שחקני סוקר, שימשה לה אמתלה מצוינת כדי לפתוח במסע הסברה שדחה זאת כמגוחך, שטותי ולא נכון.

היא מראה לנו כרזות מצוירות של אנשים היושבים על הבר ומשוחחים. כך אין מקבלים איידס, אומרת הכתובת. פרסומת דומה היתה בטלוויזיה. פרסומת דומה הודפסה על קופסאות גפרורים. לא, אין מקבלים איידס מחיבוק, אפילו לא כשעושים זאת בעירום. משרדה מפיץ אחת לשבוע איגרת-חדשות („ניוזלטר") ב-18.000 עותקים לעיתונאים, חברי פרלמנט, רופאים, אנשי משטרה, בתי-הספר, מועצות מקומיות. האיגרת מכילה חומר מעודכן על מחקרים חדשים, שיטות ריפוי חדשות, נתונים על התפשטות המחלה, מספרי טלפון להתייעצות ולבדיקות, הסבר על הסיכונים לחלות באיידס בקיום מגע מיני הטרוסקסואלי וכיו"ב, וכן מסרים מרגיעים: ביכולתך לשלוט על מעשיך, אין מקום להיכנס לפאניקה.

הוכנסו גם סרטים. הם מסבירים מה הם יחסים הומוסקסואליים ומדוע קיומם הוא אחת הדרכים להעברת האיידס; מדוע כה קשה להביא אנשים להשתמש בקונדום; איך אפשר לבדוק ולטפל בחולים בכפפות ואז אין חשש להידבקות; מה תולדות מחלות המין ומה הספרות הקיימת על האיידס. לבקשתנו מראים לנו קטעים של שניים מן הסרטים. אצלנו הרבנות לא תרשה להציג אותם, גם לא בשנת 2000. אם רוצים, אפשר לקרוא להם סרטים פורנוגרפיים. אבל נא לזכור את האימרה של סאקיני מ„בית התה של ירח אוגוסט": „פורנוגרפיה היא עניין של גיאוגרפיה". הטלוויזיה מפיקה את הסרטים, המועצה הלאומית לבריאות מממנת אותם. אחד הסרטים פותח בגבר ואשה במיטה, עוסקים במעשה המיני. משם עובר הסרט אל שני גברים במיטה. אין ספק לגבי היחסים ביניהם. אחר-כך הם יוצאים מן המיטה ומתנשקים ליד אופניים בעירום מלא. עכשיו הם יחד באמבטיה. את הטקסט איננו מבינים. את הצילומים כן.

מראים גבר ואשה מלטפים זה את זה בתנוחה הידועה כ-„69". גבר מגפף אשה בשדיה. מישהו מזריק לעצמו סם. זוג מקיים מישגל מלא על חוף הים. הקול ברקע אומר מתי אפשר להידבק ומתי לא. הקריין עובר לספר על מחלות המין בעת העתיקה. ההמחשה היא על-ידי ציורים ותחריטים ימי-ביניימיים. אחר-כך אנו רואים סרט אנימציה, המסביר בצורה פשוטה, מובנת לכל, את תהליך התפשטות האיידס. איך לנעול את האיידס מאחורי מנעול ובריח? שואלים הקריין והתמונה והסרט עובר לפירוט דרכי מניעה. מראים, בין היתר, שאיידס לא עובר דרך האוכל, לא עובר בבריכה, לא עובר בלחיצת יד, לא עובר בנשיקת לחי, לא עובר בעיטוש. מראים זוג הולך לסופרמרקט וקונה קונדומים.

דר' דה נירגאארד מספרת, שהזוג המצולם בתנוחת „69" עורר רעש בדנמרק. אנו, שכשראינו זאת על המסך קצת השפלנו עיניים, אחרי-הכל איננו באים ממעוז המתירנות, חשנו הקלת-מה כששמענו שאפילו הדנים חשבו שזה מוגזם. לדברי דר' דה נירגאארד שר התרבות התנגד לקטע הזה, אבל הם השאירו אותו. בסופו של דבר, היא אומרת, זה יצא לטובה. התפתח ויכוח ציבורי ונוצרה דרישה לסרט מבתי-הספר.

דר' דה נירגאארד מודעת לכך, שהקושי בהסברת האיידס הוא בכך שצריך לתת בו-זמנית שני מסרים סותרים. האחד — שלהידבק באיידס זה מסוכן מאוד, השני — לא להיכנס לפאניקה ולא להפסיק עם המין. איך עושים זאת? לדבריה דרוש לשם כך קשר ישיר של הידברות עם קבוצות קטנות של אנשים, כדי שיהיה אפשר לקיים איתם דיון ולשכנע. לאורך זמן צריך להגיע בדרך זו לאלפי איש, היא אומרת. היום הונחה התשתית לכך. דנמרק, שהיא בת ארבעה מיליון תושבים, מחולקת ל-15 מחוזות. בכל מחוז יש צוות היגוי לאיידס ומספר אנשים שעברו הדרכה על האיידס. אנשים אלה יוצאים, בשיתוף-פעולה עם צוות ההיגוי, להדריך אנשים נוספים. דר' דה נירגאארד מקווה, שכל ילדי דנמרק שיסיימו השנה את לימודיהם בבתי-הספר העממיים, כבר יקבלו הדרכה על האיידס. היא מדגישה, שיש להתחיל בהדרכה בגיל מוקדם, תוך התאמת ההסברה לכל גיל וליכולת התפישה שלו. המשרד שלה, היא אומרת, יכול רק להדריך מה לעשות ומה לא, לספק מידע לבתי-הספר וכיו"ב. הצעדים הממשיים חייבים להיעשות על-ידי הרשויות המקומיות.

עכשיו מתכנן משרדה מסע הסברה כללי, בו יימסר מידע על המחלה ועל דרכי המניעה. בדיון נמצאת השאלה איך ניתן לדעת על התפשטות המחלה מבלי לפגוע בפרטיות. משרדה מנסה לקבוע קבוצות סיכון ושובר את ראשו איך יגיע אליהן. התחזית היא, שעד סוף 1990 יהיו בדנמרק 2000 מקרי איידס. עתה עומדים להכניס לשימוש תעמולה חדשה, שמטרתה להכשיר את הקונדום: „אם אתה רוצה (כשאתה הולך לעשות סקס) להיות חכם, החזק אתך קונדום". אולי כדאי להציע להם פאראפראזה שלנו: „בסקס אל תהיה צודק, היה חכם".

רבים בדנמרק, מסתבר, לא אוהבים תמונות „גסות" בפומבי ועל דר' דה נירגאארד מוטל למצוא את האיזון בין הסברה, החייבת להתייחס למגע המיני, לבין אי-פגיעה בצנעת הפרט או ברגשותיו: בין חיוב המגע המיני, לבין האזהרה, שקיומו בצורה לא זהירה עלול להיות קטלני. „את הכרזה של הגבר והאשה המחובקים בעירום מלא בוודאי לא ניתן כפרסומת באוטובוסים", היא אומרת. „אבל אנו בהחלט אומרים ש„המין מהנה" וש„טוב לעשות מין". אנו מעבירים את המסר שלנו ומשאירים את ההחלטה לבני הזוג, אם ברצונם להשתמש באמצעי מניעה או לא, אחרי שהם יודעים את הסיכונים".

אחד המדדים, לדבריה, להצלחת ההסברה הוא העלייה במכירות הקונדומים. אלה עלו בדנמרק בשנה האחרונה ב-15 אחוז. אכן, מקור קנאה לסוחרי הגומי של אמריקה. אפשר להשיג היום בארצות סקנדינביה קונדומים לא רק בבתי המרקחת, גם בסופרמרקטים, במקומות גלויים, ומאחורי משחות-השיניים למתביישים/ות. קונדומים יש למכירה גם בבארים ואיפה לא. כמובן, עוד לא נגעתי בשאלת הפיל והבעיה היהודית. אבל זה נושא לרשימה אחרת, שאותה יכתוב מישהו אחר. לי מציקה שאלה אחת: למה בספרות, אצלנו ובעולם, זה תמיד קונדומים ואצל החבר'ה קנרונים. מאיפה זה בא? ■

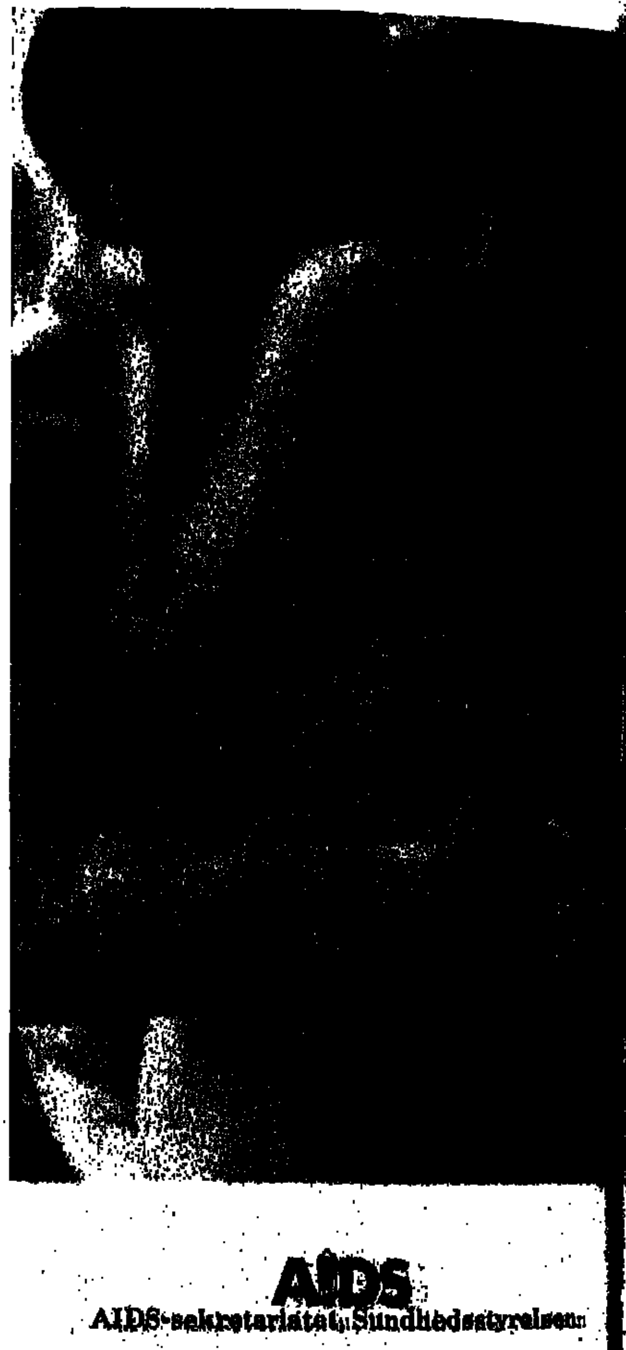

איידס, משרד הבריאות. על גבי קופסת גפרורים

תירגע, אינך יכול להידבק באיידס במגע בלתי-ישיר, כמו בבאר. לכן אל תסתגר ואל תימנע מחוג חברה

מרכז מידע בביתו של כל אחד

נצני טכנולוגיית התקשורת אליה התוודענו בספרות הבדיונית כבר נראים היטב באירופה, בארה"ב ובישראל. אמצעי התקשורת המוכרים לנו כגון הרדיו, הטלוויזיה והעיתונות, אלה האמונים על "יצירת המציאות עבורנו", עומדים בפני מהפך טכנולוגי אדיר ממדים שעשוי־עלול להשפיע באופן דרסטי על כל תחומי חיינו המשפחתיים, החברתיים, הפוליטיים והכלכליים. המודע הבדיוני צופה ל"הלם עתיד" (טופלר) ולהיווצרות משטר רודני, העוקב בעין פקוחה על כל מעשינו ומחשבותינו (אורוול) שיבואו בעיקבות השינוי הטכנולוגי הצפוי.

כבר טען פילוסוף התקשורת מקלוהן שלשינוי במבנה הטכנולוגי של אמצעי התקשורת יש השפעה חשובה לאין ערוך על חיינו, יותר מאשר לתכנים המשודרים. הוא השווה את התוכן לאותה אומצת בשר שהגנב זורק לכלב כדי להסיח דעתו מהגניבה.

לחברה הישראלית טומן השינוי הטכנולוגי באמצעי התקשורת סיכוי רב לעתיד ורוד – או סכנה ממשית לעצם קיומנו כחברה בעלת צביון תרבותי מוגדר, ואף יותר מכך, סכנה ממשית לעצם יכולתנו להתקיים כמדינה. אפשרותנו להשפיע על כיוון ההתפתחות מותנית בערנות לגבי הסכנות והיתרונות הטמונים באמצעי התקשורת החדישים, וכן כיצד נתכונן לקראתם. המשך ההתייחסות לשינוי הצפוי, כאילו הוא שייך למדע הבדיוני, עלול להיות הרה אסון.

המאפיינים העיקריים של אמצעי התקשורת כיום הם היותם המוניים וחד־סיטריים. מספר מועט של שדרים משדר לקהל גדול ואנונימי, לקהל פסיבי שאינו יכול להגיב באופן משמעותי למסרים אותם הוא קולט. אמצעי התקשורת של היום – הרדיו, הטלוויזיה והעיתונות, אינם מאפשרים כמעט לאזרח להשתתף באופן פעיל בתהליכים הפוליטיים. במקרה הטוב אנו נקראים לבחור ב"רע במיעוטו" אחת לארבע שנים. אין אנו נשאלים כלל לדעתנו בנושא כלשהו. המבנה הטכנולוגי של אמצעי התקשורת הקיימים מכתיב משטר פוליטי, הבנוי על האצלת סמכויות למספר קטן של מקבלי החלטות ועל אדישות פוליטית של רוב הציבור.

המבנה הטכנולוגי של אמצעי התקשורת היום, בעיקר מיעוט הערוצים, מאפשר למשטר למקד את תשומת־לב הציבור למסרים בעלי חשיבות לאומית כמו נושא הביטחון, חברה או כלכלה. המאפיין של מיעוט ערוצים מבטיח שנוכל למקד את תשומת לב הציבור לתכנים משודרים בעלי ערך לאומי קיומי כנושא יום השואה, ימי זיכרון, יום העצמאות וחגי ישראל. מטרת תכנים אלה היא לחזק את תהליכי הסוציאליזציה, לחנך לערכים לאומיים, ליצור מוטיבציה לשירות בכוחות הביטחון, או לשאת בגזירות כלכליות בשעת הצורך. המבנה הטכנולוגי הקיים של אמצעי התקשורת לא יצור אמנם את החברה האידיאלית, אולם מהווה מרכיב חשוב ביותר "במערכת העצבים" שלה.

את ניצני השינוי הטכנולוגי אנו רואים כבר היום כמעט בכל בנק על "לוויניו ומטאוריו" והשירותים הניתנים במהירות האור באמצעות הטלפון בחדירה הפירטית של הטלוויזיה בכבלים ובצלחות הצצות על גגות הבתים לקליטה ישירה מהלוויינים. השינוי מאופיין בכך שכל אזרח יוכל לקלוט בביתו מספר גדול של ערוצים, ישירות מהלוויין, ללא יכולת למעורבות ממשלתית, וכן יוכל על־ידי השקעה קטנה לחבר את מסך הטלוויזיה באמצעות הטלפון למרכז מחשבים ועל־ידי כך להפוך את אמצעי התקשורת, המוכר לנו כיום כטלוויזיה חד־סיטרית, למסוף מחשב דו סיטרי. לשתי הטכנולוגיות מצטרפים מכשירי הווידיאו, הטלקס והפקסימיליה היוצרים בביתו של כל אזרח מרכז מידע משוכלל, המנתק את האדם מסביבתו הגאוגרפית והפותח לפניו אופקי תקשורת בלתי מוגבלים לכל פינות תבל. באנגליה ובצרפת יכול כבר היום, כל אזרח, בתשלום של סכום פעוט, ליהנות ממרכז מידע כזה בביתו. גם בישראל יכול כיום כל אזרח להתקשר לחברת רשת זהב ותמורת תשלום לרכוש מסוף מידע אשר כמוהו תואר בספרות הבדיונית. הגורם העיקרי המעכב את חדירת השינוי הטכנולוגי הוא הקושי המנטלי הכרוך בהסתגלות של האזרח לכך שמסך הטלוויזיה אינו רק מכשיר למסירת מידע חד־סיטרי, אלא מכשיר המאפשר דיאלוג. הדור המתחנך היום בבתי הספר לא יעמוד עוד בפני חיץ מנטלי זה, והשינוי יבוא מהר ובפתאומיות.

היתרונות של השינוי הטכנולוגי הינם, לכאורה, ברורים: האזרח יוצף בשפע מידע, יוכל להשתתף, לראשונה, בהליכים פוליטיים, ייפתחו לפניו אופקים חדשים על־ידי נגישות מיידית למיגוון אדיר של מידע, וכן חיסכון רב במשאבים, כיוון שמרבית התקשורת תיעשה באמצעים אלקטרוניים מהבית. האופטימיים רואים את הטכנולוגיה כמשחררת את האדם מכל אותם עיסוקים שיגרתיים שהמחשב יכול לבצע מהר יותר וטוב יותר, וכך יוכל האדם להיות יותר יצירתי ומקורי, ולפתח את אותם כישורים שהמכונה הנקראת מחשב אינה מסוגלת לאמץ. ברור שחברה מודרנית מורכבת לא תוכל להתפתח ללא תשתית תקשורת ממוחשבת.

אולם היתרונות אינם פועל יוצא של השינוי הטכנולוגי, ובחינה מעמיקה יותר מעלה שורה של סכנות קיומיות. ריבוי הערוצים, הנובע מהקידמה הטכנולוגית, יביאו לכך שכל אזרח יקבע לעצמו את מפרט הצפייה ללא אפשרות של מעורבות ממלכתית. היכולת שלנו, כמדינה וכחברה, למקד את תשומת הלב הציבורית למסרים בעלי חשיבות לאומית באמצעי התקשורת, תלך ותפחת, ואולי תיעלם. לא תהיה יכולת למדינה לשנות מצב זה באמצעים טכנולוגיים. המשמעות היא שמספר הסמלים המשותפים לנו כחברה ילך ויפחת, והתוצאה האפשרית – פחות נכונות להקרבה, פחות נכונות לשרת בצבא, פחות נכונות לשתף פעולה בתחום הכלכלה, ופחות נכונות לחיות כאן. אנו עוד עלולים להתגעגע לאחוזי הירידה מהארץ של היום. תהליך אפשרי זה מאיר באור חדש את בתי הספר והצבא כנקודות מפגש כמעט ייחודיים בעתיד, שבמסגרתם תוכל החברה למקד את תשומת הלב של הציבור למסרים בעלי ערך לאומי. יש, לכן, להקדיש מחשבה רבה ומקורית כיצד להפוך את המיפגש עם הנוער במוסדות אלה ליעיל ביותר, שישמש כבית היוצר להכנת תשתית ערכית שתהווה את היסוד, בעתיד, לראיית האזרח את עצמו כחלק מהחברה הישראלית על כל המשתמע מכך. יש לבחון מחדש סדרי עדיפויות בחינוך ואת שיטות הלימוד. יש הרואים את המעבר מעידן התקשורת ההמונית לעידן התקשורת האישית כמעבר מאיזה "כפר גלובלי", בו לכל תושביו סמלים משותפים – בחזרה לתקופת "מגדל בבל" שהתפורר עקב חוסר היכולת להעביר מסרים המבוססים על ערכים משותפים.

המבנה הדמוקרטי הקיים מבוסס על האצלת סמכויות, כאשר חוסר הבהירות לגבי דעתו של הציבור בנושאים ספציפיים הינו "השמן" המסוכך את גלגלי הדמוקרטיה. כאשר יוכל הציבור להצביע, באמצעות הקשר הדו־סיטרי, בדיונים פוליטיים, יוגדר רצונו באופן מוחשי שעלול למנוע מהפוליטיקאים את היכולת להתפשר לצורך קבלת החלטות. תהליך כזה עלול להביא להתפוררות המוסדות המחוקקים, ולהיווצרות תוהו ובוהו פוליטי, אשר יגרור בעקבותיו משטר רודני. מעורבות פוליטית יוצרת ציפיות. אכזבה מציפיות עלולה ליצור פסיביות או תוקפנות ולקיחת החוק בידיים. אין כמעט ספק שהפוליטיקאי לא יקדם בברכה שימוש כזה באמצעי התקשורת, אולם ברגע שהתשתית הטכנולוגית תאפשר זאת, ולאור המסר שלאורו חונכנו שדמוקרטיה פירושה מעורבות – קשה לי להאמין שהפוליטיקאים יוכלו לעצור את התהליך.

המסקנה – יש לחנך את הציבור לדמוקרטיה ולהבנת תהליכי קבלת החלטות הבנויים על פשרות, ויש להסביר לציבור מבעוד מועד את הסכנות הכרוכות במעורבות פוליטית אלקטרונית. ללא הכנה יסודית תעמוד הדמוקרטיה המערבית בסכנה אמיתית.

הכנה נכונה של החברה לעידן התקשורת המודרנית, מצריכה מוטיבציה בקרב המנהיגות הפוליטית והחינוכית. לצערי המוטיבציה אינה קיימת וה"לוקסוס" של מינוי ועדות חקירה בעתיד – כדי לחקור את המחדל ההיסטורי הקשור בשינוי הטכנולוגי באמצעי התקשורת, עלול שלא לעמוד לרשותנו.

מרצה לתקשורת בתחום: גישור שבין השפעות הטכנולוגיה ומדעי החברה, במכון לקומוניקציה באוניברסיטת ירושלים, ובבית הספר לעיתונאות באוניברסיטת תל־אביב. את הדוקטורט והתמחות בתחום זה עשה במכון הטכנולוגי במסצ'וסטס (M.I.T.). נשוי + 2 בנות חמודות. בן 42.

[illegible] הגדול רצון להיות בילדות ימי

קורותיו של השחקן־ההוליבודי פול ניומן הדמוקרט, התורם לארגוני מחקר על נגיף האיידס, ומקים מחנה קיץ לילדים חשוכי מרפא. הערכה, על משחקו וסרטיו

מאת עופר ניר

אם היה צדק בשיטה, היה פול ניומן זוכה בפרס האוסקר כבר לפני שנים. אבל אין צדק. יש רק מנגנון מסובך של יחסי־ציבור מאסיביים, בחינה מדוקדקת, "למי מגיע השנה", לא "מי ראוי". חברי האקדמיה לאמנות הקולנוע לא בחרו תמיד את השחקן הטוב ביותר. בקטגוריה הנושאת שם זה, כפי שלא בחרו תמיד בסרט הטוב ביותר, בבמאי, בשחקנית. שבע פעמים היה פול ניומן מועמד לתואר השחקן הטוב ביותר ושש פעמים נלקח ממנו הפסלון המוזהב. השנה, זכה.

הסרט שזיכה אותו בתואר הוא "צבע הכסף", מפגש בין שני סופרסטארים, בני דורות שונים. ניומן מזה, תום קרוז, שובר הלבבות של השנתיים האחרונות ("אהבה בשחקים"), מזה. לא בהכרח סרטו הטוב ביותר של ניומן, אפילו אם בויים בידי מרטין סקורסזה. ניומן כבר היה מועמד לאוסקר על סרטים כ"חתולה על גג פח לוהט" (1958) וגם עבור "פרא מני אלף" (1963). בין לבין, בשנת 1961, הופיע בסרט "The Hustler" שנקרא כאן "אדי פלסון". גם סרט זה הביא לו מועמדות לאוסקר. ג'ורג' סי. סקוט הופיע לצידו. זה הסרט ש"צבע הכסף" הוא מעין המשך שלו, התפתחות, סגירת מעגל. הפעם ניומן הוא המבוגר יותר, השקול והערמומי. קרוז הוא שחקן הביליארד האימפולסיבי, התמים, שנפשו הולכת ומתקשחת.

חלק ב'? "לא בהכרח", אומר ניומן. "אדי פלסון, בסרט הראשון, לא היה דמות מפותחת ושלמה די הצורך. הסרט ההוא נסתיים בסימן שאלה. כאן אנו מנסים לבחון מה קרה לדמות הזו ב־25 השנים שחלפו. הסרט הזה מנסה לבחון את מהות האושר, בוחן את צמיחתו של נסיך חדש ואלוף מזדקן המבין שיהיה עליו להעביר את הרסן ליורש של יורשו, במוקדם או במאוחר."

היחסים בין ניומן לבין קרוז, במהלך ההסרטה, היו טובים מאוד. הוא כמעט קשר משפחתי. זה מובן. קרוז גדל ללא אב, לאחר שזה התגרש מאמו, ונטש אותו ואת אחיותיו בלא שדאג לעתידו. ניומן איבד בן, סקוט, לפני תשע שנים. סקוט ניומן מת ממנת־יתר של סמים, בגיל 27. לזכרו, ייסדו ניומן ואשתו, השחקנית ג'ואן וודוורד, קרן תרומות למלחמה בסמים. ניומן, בכלל, פעיל מאוד, פוליטית וחברתית. הוא תומך במפלגה הדמוקרטית ובמצע שלה, תורם לארגוני מחקר של נגיף האיידס ולאחרונה, הקים מחנה־קיץ לילדים חשוכי־מרפא. קרוז התייחס אליו בכבוד רב. אפילו נמנע מלקרוא לו בשמו הפרטי. בשבילו, משך ימים אחדים עד שנפלו סופית המחיצות, היה "מיסטר ניומן" או "אדוני".

ההערכה היא דו־סטרית. ניומן הגדיר את קרוז כשחקן בעל נוכחות פיזית מרשימה. שחקן עם ביצים, שמסתער על התפקיד ובולע אותו בהנאה. ייתכן שכמו בסרט, הוא רואה עתה את היורש שלו, את סמל־הסקס הגברי החדש, מאיים על כתרו. אבל, בגיל 62, זה כבר לא מטריד אותו. "סמל־סקס קולנועי, ביג־דיל, מה כל־כך חשוב בדימוי הזה?" הוא פוטר בזלזול את ההערצה הנשית כלפיו, גם כיום, עם הקמטים והשיער המאפיר. הן טוענות שזה מה שמוסיף לו את הערך־המוסף הסקסי. לך תדע.

הפעם מחוץ למירוץ לאחר שנפצע במירוץ מכוניות, הוא עובר את המסלול על שני גלגלים.

לשחק זה כמו לעשות סקס

הוא נולד בקליבלנד ושירת בצי האמריקני, בתקופת מלחמת־העולם השנייה. לאחר שחרורו, התקבל לקולג' באוהיו. הוא רצה ללמוד כלכלה אבל תוך זמן קצר, נכבש בקסמו של התיאטרון והדרמה, ועזב את הקולג' לטובת הקורס לדרמה באוניברסיטת ייל. משם המשיך לאולפן השחקנים המפורסם בניו־יורק ובשנת 1953 הופיע, לראשונה, על במה מקצועית בברודוויי במחזה בשם "פיקניק". כעבור שנה הופיע בסרט הקולנוע "גביע הכסף". בין לבין, פגש והתאהב בג'ואן וודוורד, הם נישאו בשנת 1958.

סרטו "הרציני" הראשון היה ביוגרפיה של הבמאי רוברט וייז על המתאגרף רוקי מרציאנו. כעבור שנתיים גילם גיבור מיתולוגי אמריקני אחר, הרוצח "בילי הנער", בסרטו של ארתור פן "יד שמאל הנוקמת". 1958 היתה, בכלל, שנה מצוינת, מכל הבחינות. לא רק שנשא לאשה את וודוורד. לא רק שהופיע בכמה סרטים, גם זכה בפרס פסטיבל קאן עבור הופעתו בסרט של מרטין ריט "קיץ ארוך וחם".

ובאותה שנה התאכזב, בפעם הראשונה ובשום־פנים ואופן לא האחרונה, כאשר היה מועמד לאוסקר והפסיד לטובת שחקן אחר. גם האקדמיה חשה נבוכה, לאחר שניומן היה מועמד עוד מספר פעמים ולא זכה. בשנה שעברה, העניקה לו אוסקר של כבוד. "אני אפילו לא יודע לכבוד מה," הגיב ניומן בעוקצנות. "הזכייה באוסקר היתה חשובה לי בעבר, אבל כיום, אני חש כמו גבר שרדף אחר אשה יפה משך 25 שנים ארוכות ומייגעות ובסופו של דבר, כאשר נענתה לו, אמר לה: מצטער, בייבי. אבל התעייפתי..."

בשנת 1968 עשה ניומן עוד צעד אחד משמעותי בקריירה שלו, וביים את אשתו בסרט "רחל רחל". מאז, שב אל הצד האחר של המצלמה וביים עוד מספר סרטים, ביניהם "השפעת קרני גאמה על ציפורני החתול", "הארי ובנו", "ארמון הצללים" (שהוקרן לא מכבר בטלוויזיה, גם הוא בכיכובם של וודוורד וניומן עצמו). סרטו האחרון, גם הוא מיועד לטלוויזיה, עם וודוורד בתפקיד ראשי, הוא "ביבר הזכוכית" של טנסי וויליאמס.

"אנחנו אוהבים לעבוד יחד," מסביר ניומן, "ואני אוהב לביים. במיוחד נהניתי לביים את 'ארמון הצללים', סוזאן, בתי, הפיקה את הסרט הזה והיה נעים מאוד לעבוד עם בני המשפחה הקרובים. מה גם שהיתה זו הזדמנות להציג את ג'ואן במיטבה, אשה יפה וזוהרת. היא הופיעה ביותר מדי תפקידים של נשים אפורות והיא יכולה להיראות נפלא."

ניומן הופיע לצד כמה מן הנשים היפות ביותר בקולנוע מאז ראשית שנות ה־50' ועד היום. את הקהל הישראלי הלהיב, כנראה, יותר מכל תפקיד אחר, כאשר גילם את ארי בן־כנען, צבר שורשי וסופרמן ארץ־ישראלי, בסרטו של אוטו פרמינג'ר "אקסודוס". אבל, גם המפגשים הלוהטים ביותר עם הנשים היפות ביותר, אינם יכולים להשכיח את הכימיה המופלאה שנוצרה בינו לבין כוכב אחר, בשני סרטים בהם הופיעו. הכוונה לרוברט רדפורד, גם הוא מתחרה של ניומן על תואר הכוכב הכאריזמטי ביותר בקולנוע. הם הופיעו יחד ב"קיד וקאסידי" ו"העוקץ" והיו רוצים, מאוד, להופיע יחד, פעם נוספת. "אנחנו מחפשים תסריט טוב ועדיין לא מצאנו, מאז 'העוקץ' משנת 1973 ועד היום. מה שאומר שהתסריטאים לא עושים עבודה טובה במיוחד..." קורץ ניומן.

במקביל לקולנוע, פיתח ניומן שני תחביבים נוספים: מירוצי־מכוניות ומזון. התחביב הראשון קשור בסרט בו כיכב, בסוף שנות ה־60', שגיבורו היה נהג־מירוצים. תחילה הסתפק בצפייה מן הצד, אחר־כך החליט לתחר בעצמו. הוא אף השתתף בכמה מירוצי ראלי חשובים, בהצלחה לא קטנה. "ייתכן" הוא מנסה להסביר, "שהתחלתי להשתעמם מן הסרטים ומן הקולנוע וחיפשתי עיסוק אחר. אפילו חשבתי לוותר כליל על הקולנוע ולהתרכז אך ורק במכוניות. אבל, הייתי מבוגר מכדי להתחיל לעסוק בכך בצורה מקצועית, עד הסוף."

אשר למזון, ניומן, גורמה לא קטן, פיתח שורה ארוכה של מוצרי־מזון כשהיהלום שבכתר הוא הרוטב המפורסם שלו, לתיבול סלטים. "ניומן או'און" מכניס כ־24 מיליון דולר לשנה, וכל הסכום הזה מיועד לצדקה. "זה החל כבדיחה," הוא מתנצל. "אבל גיליתי שהרוטב הזה גורם לי הנאה רבה יותר מסרטים לא מעטים שהשתתפתי בהם."

בשנות ה־70' סבל ניומן משפל רציני בקריירה שלו. הסרטים בהם הופיע, למעט "העוקץ", לא נהנו מהצלחה רבה. בראשית שנות ה־80' שב להוכיח כי קורץ מחומר קשוח. הוא לא נכנע לגיל, אלא ניצל אותו לצרכיו, לתפקידיו בקולנוע. ניומן, כשל יותר, הופיע בסרטים כמו "ללא כוונת זדון", "רובע ברונקס" ו"פסק־דין". הוא אינו מנסה להסביר את טכניקת המשחק שלו בטענה שלשחק, זה כמו לעשות סקס וברגע שמנסים להסביר, מקלקלים את ההנאה...

הוא אינו שחקן שהקולנוע כל עולמו. הוא יכול בלעדיו, אבל יודע שתמיד יחזור אל המסך. "הקולנוע לא מביא לי סיפוק מלא," הוא אומר. "אבל גם אין לי אומץ להתחיל מחדש ולעשות משהו אחר. אם הייתי יכול לחיות את חיי מן ההתחלה, הייתי מתמחה בביולוגיה ימית. אפילו חשבתי ללכת ללמוד את זה."

הלו... חותם

להציב גם סימני שאלה

התגובה לראיון שערכה עמי שלי יחימוביץ' (יחזקאל אבני, חותם מס' 18, 30.4) מוכיחה פעם נוספת את ההתחפרות העמוקה בעמדות רגשיות ואת העיוורון וחוסר הרצון המוחלט לנסות ולהבין השקפות ותחושות של מישהו אחר. בראיון זה נגעתי בשני נושאים רגישים, הן מבחינת הקורא היהודי והן מבחינת הקורא שהוא חבר קיבוץ מדור הוותיקים: יחסי יהודים־אוקראינים וקליטת ניצולי שואה בקיבוצים. הרושם הוחרף עוד יותר על־ידי המעבר הבלתי־אמצעי בין שני הנושאים, אשר הועמדו, כביכול, זה לעומת זה על־ידי המראיינת.

להלן מספר הבהרות לדעות שהשמעתי, וראשית לגבי הנושא האוקראיני: במאמר נאמר מפורשות שיהודים סבלו מבני העם האוקראיני מימי חמיילניצקי ועד שנות מלחמת העולם השנייה והשואה. המגיב, כמו רבים בינינו, אינו מוכן להסתפק בפחות מאשר קביעה נחרצת שכל אוקראיני הוא איבאן האיום מטרבלינקה, בכוח או בפועל. המסר שלי הוא בסך הכל שעלינו להיזהר מהאשמות קולקטיביות, אפילו לגבי עם כמו האוקראינים. וכאשר לנושא של קליטת ניצולי שואה ונוער־חוץ בכלל בקיבוצים — אינני הראשון, ובטוחני שלא אהיה האחרון, להצביע על הקשיים והטראומות שנגרמו בתהליך זה.

אחת הדוגמאות הבולטות לכך הוא ספרו של אלי עמיר תרנגול כפרות. אין לי כל ספק כי לקולטים היו כוונות טובות, אולם עלינו לשאול גם כיצד הגיבו הנקלטים. התמונה בכללותה היא ללא ספק מורכבת מאוד, ויש בה אור וצל כאחד. במבט לאחור אני מוכן להבחין בשניהם. האם גם הקולטים מוכנים לראות את המצב ההוא במורכבותו? האם הם מסוגלים להתגבר על תחושת הצידוק העצמי המוחלט? האם הם מוכנים להעמיד בפני עצמם גם סימני שאלה ולא רק סימני קריאה? על־פי התגובות שהגיעו אלי עד כה — אני מסופק בכך.

פרופ' שמעון רדליך
אוניברסיטת בן־גוריון

פרופ' הרסגור, יישר כוחך!

ב„חותם" מה־17 באפריל ש"ז נחלצו שני חברי קיבוץ, ברשימות נפרדות, להגן על סמינר „אורנים" מפני התקפותיו של מ. הרסגור במאמרו ב„חותם" (מס' 14, 3.4). הרשימה של האחד, מייקל עופר מבית־אלפא, נושאת את הכותרת „רשעות ב„חותם"", ושל האחר שבתאי אָבֶל מעין שמר — „טפילת שקר על כל התנועה הקיבוצית".

מאמרו של מ. הרסגור מתייחס להסבר של מאיר איילי בעיתון „הארץ" על יחסיו האינטימיים עם אלוהיו, ולעור השקפות דתיות אחרות שלו — אף־על־פי שמנציג אורנים היינו מצפים להוראה אתאיסטית ברורה ומפורשת. כתוצאה מהאווירה הזאת הכרתם החילונית של יוצאי אורנים מגולבלת, סבור הרסגור — כפי שנוכח לדעת בהזדמנויות שונות של שיחה איתם.

מעשה גדול הוא שבסמינר אורנים הוקם מסלול לימודים למחשבת ישראל. אך אליה וקוץ בה. במקום שזה יישא אופי חילוני מובהק, ברוח התנועה הקיבוצית, שהסמינר הוא נחלתו, לימודים אלה משרכים דרכם בכיוון ניאו־דתי.

בגבעת חביבה התקיים פעם במשך כמה שנים חוג לתנ"ך בהדרכת רוזן ובנדור, כיאות על בסיס ביקורת המקרא, שבלעדיה לימוד התנ"ך הוא דת. אולם חניכי אורנים יודעים שעל תורת ולהוזן כבר אבד הכלח, והאוטוריטה בנוגע ללימודי התנ"ך ותולדות ישראל בתקופת התנ"ך הוא פרופ' יחזקאל קויפמן, זה הניאו־דתי הבא להחזיר את העטרה ליושנה המסורתית.

לפני שנה נכחתי בהתוועדות לילית אחת באורנים. ד"ר אלי בן־גל ייחד את הדיבור על מסכת אבות, לדירוג מה שכתוב שם בהתחלה: „משה קיבל תורה מסיני ומסרה ליהושע" מוסב הן על התורה שבכתב והן על התורה שבעל־פה, כידוע. המפרשים המוטעית מאז ועד לפרשן חנוך אלבק; אולם הקורא בלי דעה קדומה יראה שמדובר רק על התורה שבעל־פה, ובכלל חז"ל סו"ס ידעו מה שכתובו „ויכתוב משה את התורה הזאת ויתנה אל הכוהנים" (דברים לא, 9) ולא ליהושע. כדי לחזק את דעותיהם, עשו חז"ל במקרא כבתוך שלהם. למשל שם הלאה (בפרק ו', משנה ב') כתוב „המכתב מכתב אלוהים חרות על הלוחות" (שמות לב, 16) — „אל תקרא חרות אלא חירות, שאין לך בן־חורין אלא מי שעוסק בתלמוד תורה". אלי בן־גל מחליק על־פני הבעיות. הכול הולך במישור אחד, כדעת חז"ל, שכבר אברהם אבינו קיים את כל מצוות התורה, לרבות עירוב תבשילין, שחז"ל תיקנו, שמותר יהיה לבשל בחג בשביל השבת שלמחרתו (יומא, כ"ח, ע"ב). כאילו מ. י. ברדיצ'בסקי לא הוכיח כבר: שאין יהדות אחת לכל הדורות. ולא בכדי מתנגדים בזרם הממלכתי־דתי ללימוד מבוא לתורה שבעל־פה.

והנה הופיע, למשל, אוגדן לשבת מטעם התנועה הקיבוצית. יש בו אמרי שפר שופעי מיסטיקה, מאת רבי זה ואחר אך לא דברי מאיר יערי על השבת, שנאמרו בוויכוח שהיה, בשעתו, עם הרב הראשי הרצוג, אשר דרש שבקיבוץ לא יאפו לחם בפסח ולא יעבדו בשבת. מאיר יערי כפר בזכותו של הרצוג להתערב בחיינו, דבר שהרצוג לא היה מעז לעשות כשהיה רב באירלנד. ובאשר לשבת, קובע יערי, שהשבת אינה בשבילנו יום של קדושה כי אם יום מנוחה.

המורות והמטפלות אצלנו במענית, ואף מי שסיים קורס במחשבת ישראל בסמינר אורנים, לא מבינים מה פסול בדבר אם הורה אחר אומר את ה„קידוש" ומברך בשם ומלכות את בוא השבת בקבלת השבת בבית הילדים. ואם מישהו מתריע על כך, הוא מוקע כאנטישמי, האלרגי לקצת „יידישקייט".

ולבסוף: אם מאמרו של הרסגור ידרבן לפעול יותר למען חילוניות עקבית — יהיה זה שכרנו.

דב פריד
מענית

נחוץ הרבה כוח נפשי כדי שלא להשתעבד למוסכמות חברתיות

עבדות וחירות באידיאת המוצא
מכתב גלוי לרונית יוכל־חיטין

בעניין רב קראתי את חותמך האישי בחותם (מס 15 10.4): תבונה, דקויות של אבחנה, מאבק לביטוי אישי ולעשייה משמעותית ברמה אישית וציבורית. רגעי כעס ויאוש וצמיחה חדשה.

רונית, את הצלחת גם ברגעי כעס ויאוש לכוון גורלך בידייך ולהתעלם מהאימרות של הנותנים בך סימנים „את לחינוך", „תהיי יפה ותשתקי" (ציטוט). אני מעזה — לומר שמרכיב לא מבוטל מכוחך האישי שלך לא להפנים אמירות אלה נובע מהעובדה — שבגלל עולמנו — נשמעים קולות פמיניסטיים, אלה הם קולות של תנועות נשים בארץ ובעולם, קולות של המדורים לשוויון המינים — שאת נחיצותם את מבטלת, ולכן יצאתי במכתב גלוי זה.

קולות פמיניסטיים אלה מאירים ומעוררים תודעת נשים וגברים שנתינת סימנים לפי מין היא שרשרת חנק לצמיחה אישית. קולות אלה נותנים כוח והכנה לנשים שאת העולם אפשר ומותר לסדר אחרת, ועולם של גברים „גבריים" שולטים ונשים „נשיות" נשלטות איננו טוב לשני המינים. גם אם ברבדים חיצוניים נראה כי גברים „רוצים" לשלוט ונשים „רוצות" להיות נשלטות. לא כל אחד בן־חורין, ולא כל אחת בת־חורין לקבוע את אידאת המוצא. קיים קשר הכרתי הנרקם בתהליכי הסוציאליזציה. מארג הנרקם באופן מתמיד ודינמי בין מה שאני נהיה לבין מה שהחברה משדרת לי ומצפה ממני שאהיה.

החברה הגברית שיצרה את הקיבוץ נתנה בנו, הנשים, סימנים (כדברייך) שהביאו איתם חלוצים צעירים. גילם של סימנים אלה הוא גיל המורשת האנושית־תרבותית. מידת החרות או העבדות של נותני הסימנים ומפרשיהם היא חלק בלתי נפרד של אותה מורשת. את חרדה (ובצדק) שמא נאבד את חרות המחשבה ונשתעבד לסימני שווא, אני שותפה לדאגתך. רונית, אלא שבנוגע לנשים רוב החברה האנושית, וגם החברה הקיבוצית, משועבדת לסימני שווא. אידאות מוצא של כבילות וצמידות לבית, של לא להמריא גבוה מדי, של לא לבחור במקצועות מסוימים ש„נחשבים" כ„לא נשיים", שההתייחסות אלייך, וגם אל עצמך, מתחילה ב„אם את חתיכה", שעלייך להבין, לוותר, להסתגל, להיות נחמדה ומנומסת ועוד... ועוד... סימני שווא שנחוץ הרבה כוח אישי שלא להשתעבד אליהם. לו ידעת, רונית, כמה נשים רוצות להשתחרר מאידאות מוצא משעבדות אלה ואינן מעזות, בעיקר בשל הסיכון של הפרת שלום בית במשפחתן, כי אשה משוחררת זה אומר חלוקת תפקידים מאוזנת במשפחה, זה אומר שותפות והדדיות באחריות המשפחתית ובצמיחה האישית.

חלק בלתי נפרד מעבדות אידאת המוצא זה להיות מה שמצפים ממך, גם אם זה לא טוב לך, ואת מרגישה עצמך שבויה בציפיות הגורמות לך לכעס וליאוש, ולא נותר בך הכוח לא להיענות לציפיות אלה. לא רחוק היה (כך נדמה לי) שגם אצלך מצב היאוש יגבר על מצב הכעס ומצב זה היה מביא גם אותך כפי שהביא נשים רבות כמוך להפנים את אידאת המוצא של חברי קיבוצך ולנהוג כדרך שהתוו ושידרו לך גם אם לא רצית בה.

ראשיתו של כל שינוי מתחייב ב„דע את עצמך" (ואת כבר אמר לנו אפלטון). כאשר אנו יודעים יותר על טבענו האנושי משתנה משהו בהתנהגותנו. במשל המריונטות אומר לנו אפלטון כי עלינו להחזיק ב„חוט הזהב" הוא החוט של חשבון הנפש. חוט [illegible] שונה מכל החוטים. חוט הזהב הוא דק [illegible] ושאר החוטים נוקשים ועשויים ברזל. [illegible] חוט הרך והגמיש חזק מכל האחרים, וכשא[illegible] אחז בחוט הזהב ידע לאן מושכים אותו יתר [illegible]טים. ידע את עצמו. חשבון הנפש הוא [illegible] הצעד הראשון בדרך לחירות. אך כדי [illegible] שנשתחרר ממה שמתנגה את פעולתנו אנו זקוקים לסיוע. בחינת „בא ליטהר מסייעין אותו" (יומא ל"ח).

הסיוע יבוא ממסגרות חברתיות של העלאת תודעה של חשבון נפש. של הצבת אידאות־מוצא של חירות, ושחרור משבי כובל של „גבריות" ו„נשיות" בעולמנו.

תפקידם של המדורים לקידום שוויון המינים ושל תנועות נשים בארץ ובעולם לסייע בשחרור מאידיאות מוצא כובלות ומשעבדות, ולתת בידו של כל איש ואשה את „חוט הזהב" הדק והגמיש של [illegible] שיהיה בידם חוט של חשבון נפש. חוט של חירות למודעות אישית, וממנה למודעות חברתית ופוליטית.

לא, לא אשה לבדה תצליח לגרום לשינוי ולפריצת דרך בתפישת אידאת המוצא, לשם כך נחוץ ארגון חברתי גדול, המסוגל לחולל שינויים לא רק בתודעה האישית־חברתית, כי אם גם במבנים חברתיים חלק משעבוד אידאת המוצא בקיבוץ נובע ממילכוד מבני בשירותים ובחינוך.

יש נשים בודדות המצליחות לפרוץ ולשנות תפישות מסורתיות (ואת, רונית, אחת מהן), אך לצערי חלק מהן, בהמריאן, שוכחות את ציבור הנשים שלא הצליח עדיין להשתחרר מכבלי המחשבה של סימני שווא. רונית, את אותו כוח פנימי שחיזק אותך באידאת מוצא של חרות — וכחירות דרך אישית משוחררת מסימני שווא יש להפנות לשחרור נשים וגברים מכבלי המחשבה של סימני שווא. המדור לקידום שוויון המינים הוא מרכז של חשיבה, תכנון ועשייה לשינוי אידאות מוצא, לשבירת סטריאוטיפים מיניים לשחרור מתפישות חברתיות חונקות ומשעבדות וסימון כיוונים חדשים. נדמה אישית קיבוצית ותנועתית מזכירים לנו בכל הזדמנות מה טעם בפעולתכן הן „הנשים לא רוצות לשנות". נכון הדבר, הרבה נשים חוששות לשנות. חוששות מהבלתי ידוע. ומטרתנו היא לגרום לתהליכי התערבות חברתיים־חינוכיים לחיזוק אישי, להקטנת האיום של השינוי. להשפעה על חקיקה ושינויים חברתיים אשר לוקחים בחשבון את הציבור הנשי המהווה 50% מן האוכלוסיה וקולו כמעט שלא נשמע. את קבעת רונית, ובצדק כי הכישורים הנחוצים להיות אקונומית, מטפלת ומחסנאית הם הכישורים הנחוצים להיות רכזת משק, גזברית, מנהלת מפעל, עלייך חובת השאלה — מדוע בחרו כה הרבה נשים לקדש את הסימנים שנתנו בהן הגברים ומדוע בחרו כה הרבה גברים לתת בהן סימנים אלה? חלק מעבדות אידאת המוצא של נשים זה לקבל, ולהשלים עם סדרי עולם שנקבעו על־ידי גברים. גם אם סדרי עולם מקפחים אותן. חלק מעבדות אידאת המוצא של גברים, זה לתת בנשים סימנים שיהיו נוחים ומותאמים לצרכיהם של הגברים.

כדי להשתחרר מעבדות אידאות המוצא, צריך לפתח אצל נשים וגברים יכולת של רצון לשינוי, יכולת של התמודדות עם שינוי. אצל נשים יש לפתח יכולת של לא להפחית מערכן, יכולת של יוזמה, של אי־פחד מהצלחה, של אי־פחד מכישלון, יכולת של לקיחה וקבלת תפקידים בתחומים שהיום מוגדרים כ„לא־נשיים". אך תפקידים אלה מזמנים צמיחה ויצירה גם לנשים. יכולת של להתעורר כל בוקר לא ליום עבדות כי אם ליום חרות. ואם את, רונית, הצלחת לחולל שינוי, אני מחזקת את ידייך, עלייך לזכור כי רבות ורבים מצפים לשינוי והם זקוקים לסיוע. מי שבחר להקים חברה סוציאליסטית חייב לזכור ולהזכיר שהיא לא תוכל להתקיים אם לא יישמרו בה שותפות, הדדיות, הבנה והוגנות, ואלה לא יישמרו ללא שוויון־ערך ושוויון־הזדמנויות בכל מעגלי החיים, בין בני האדם.

אראלה למרן (נגבה)
המדור לקידום לשוויון המינים
המחלקה לחברה — הקבה"א

„שקר באורנים" ויחסנו אל העבר

מסכים אני עם פרופ. מיכאל הרסגור ש„ההיסטוריה היא תמיד צעירה" או, כביטויו של ההיסטוריון האיטלקי בן המאה ה־19, ש„כל היסטוריה היא תמיד היסטוריה בת זמננו". פרופ. הרסגור נוגע ברשימתו האחרונה („שקר באורנים" — 1987 3.4) במספר בעיות שכל אחת תובעת עיון נפרד ואשר לשתיים מהן ברצוני להתייחס, ולו בקצרה ומבלי למצותן.

ראשית, מה יחסנו כיהודים חילוניים אל מה שמכונה בדרך כלל „יהדות"? ושנית מה יחסנו, כבני־אדם חילוניים, אל אותה „תרבות מערב" שהפכה את העו[illegible] לסרנא דארעא זה הוא. לטוב ולרע. קשה [illegible] לוגדיר יהדות מהי. בוחר אני בהגדרה [illegible] חבה ביותר ואשר כל מה שנהגה והובע, בכתב או בעל־פה אי־פעם ואי־מתי, על־ידי בני־אדם שחשבו עצמם ליהודים, מן הרבי מלובביץ' ולהבדיל הרב ש"ך ועד הקיצוני שב[illegible]יפרים, מהוגיו של מרטין בובר ועד [illegible] שהורו[illegible] על קיומה [illegible] התחנה המרכזית בעניי[illegible] העם היהודי, הכל חייב להיכלל ב„מחשבת ישראל", בין שהדבר ינעם לנו ובין [illegible] לאו. מובן שאנו כיהודים חילוניים [illegible] שים לעצמנו „בני ברית". אם בעבר [illegible]

אשר לעבר, הרי עולות דמויותיהם של חיוי הבלכי, מבקר המקרא בימי הביניים המוקדמים, היש"ר מקנדיה במאה ה־17 וניתן להוסיף את ר' עזריה מן האדומים, איש האשכולות מתקופת הרנסנס. אין ספק כי הוגים אלה, ואחרים לא רבים היו מורדים ולוחמים למען חופש המחשבה על רקע תקופתם ויש להעלותם על נס. האם הם כפרו במציאותה של ישות אלוהית? בימינו אנו מוצאים בני ברית ביהדות הקונסרבטיבית והרפורמית ובצדק גמור, שהרי הללו מייצגים את מה שאנו אוהבים לכנות בשם „פלורליזם" יהודי, כינוי אשר מאפיין את המציאות הדתית בארה"ב אך אינו מאפיין כלל את קיום היהדות הרבנית במשך שנות אלפיים, על כל סטיותיה. אשר ליהדות הקונסרבטיבית, כשמה כן היא: כל שרוצה היא, כמובן תוך התאמת היהדות לזמן ומודרני, לשמר את המסורת, המנהג והפולקלור. היהדות הרפורמית הרגישה במקור פחות את הפולקלור ההיסטורי ויותר את עיקרי האמונה ואת עקרונות המוסר האוניברסלי, אך שתיהן לא ניתקו עצמן מישות אלוהית כלשהי. כאן צריך להזכיר ששני פלגים אלה צעירים ביחס לאחותם הבכירה, האורתודוקסית, הן קיימות בסך הכל כ־150 שנה (פלוס מינוס). כל יהודי חילוני הרוצה לראות ביהדות „ההיסטורית" (לא במשמעו של זכריה פרנקל) שהיתה משקפה הרעיוני של עם ישראל מראשיתו, יהיה לו קשה מאוד להתנתק מן היסוד הדתי שבה, שנמצא בה במשך, נאמר, 3500 שנה, מימי האבות ועד לראשית הציונות כתנועה חילונית, להוציא עצמם מכלל ישראל.

בשומר הצעיר בפרט, וב[illegible]ל המארכסיסטי בכלל, היתה תמיד ש[illegible] להשקפת עולם כוללת, אחידה ועקבית שאין בה סתירות ופירכות. ליהודי חילוני כזה „יש בעיה". בעיה זו ניתנת לפתרון ע"י אידיאליזציה של היהדות בקורסים שונים שבמוסדות ההשכלה של התנועה הקיבוצית, הרצאותיו של יהושע עמיר הביאוני לפני שנים לעיון במקורות היהודיים ביחסם לגר ולנוכרי, ואינני יכול לומר שהיהדות, גם בימי המקרא וגם החל מימי בית שני ואילך, איננה נוטפת רק אהבת זולת אוניברסלית. רשאים אנו, כמובן, לדלות את היסודות האוניברסליים והם צוטטו לרוב, עד כי הם ידועים לכל בר־בי־רב. אך כל נעשה, כאמור, אידיאליזציה מן היהדות ונציגה כאוניברסליסטית ופלורליסטית וכיוצא באלה ביטויים הלקוחים מן המילון של האדם הנאור בן זמננו. היהודי החילוני בן זמננו עומד בין ערכי הכאן והעכשיו, כגון הדמוקרטיה, מדינת החוק, זכויות האדם המקודשות (קדוש הוא מה שנתקדש ע"י האדם) לבין הגורמים הקובעים את זהותו של היהודי והוא עברו ההיסטורי. מן העבר הזה חייב הוא לדלות את מקורותיו, תוך הכרתם ותוך „סלקציה" חמורה בהתאם לאמות המידה שלו ושל דורו. הצגת היהדות כטלית שכולה תכלת נראית לי כזיוף היסטורי. אך ניתוק מן היהדות (על תמורותיה, כמובן) בכל מקום בו היא מגלה את היסוד הדתי שבה הוא, בעיני, ניתוק והתנתקות.

כי מה לעשות, וקשה להבינה ע"י מערכת חוקים אחת ועקבית. אמת, אנו יהודים חילוניים וחלק גדול מחגינו ניתנים ל„חילון", אך האם נוותר על התפילה לטל בפסח, על שיר מאת יהודה הלוי או על חלקים מן ההגדה רק משום שמופיע בהם השם המפורש? הימצאותו של האדם בין הווה לעבר מכתיבה לו מידה בלתי נמנעת של אי־עקביות ואת זאת הבינו גם הקומוניסטים: ברפובליקה הגרמנית הדמוקרטית (גרמניה המזרחית) בשעתם מעלים את הרפורמטור הדתי, מרטין לותר, על נס.

בסיום דבריו מעלה מיכאל הרסגור בעיה נוספת והיא יחסו של האדם החילוני (לאו דווקא יהודי) אל „תרבות המערב". וכאן נזכר אני בשיעוריו של אלפרד כהן ז"ל, בסמינר הקיבוצים שליד הירקון (ואף כך ב„אורנים") על ערכי יסוד בתרבות המערב. אך שוב עולה השאלה המרגיזה: היכן גבולותיה, ההיסטוריים והגיאוגרפיים, של תרבות זו? ללא ספק שייכות הדמוקרטיה, זכויות האדם והסובלנות (כלפי הדעה המתנגדת והמרגיזה אותנו) לתרבות המערב. אין ספק, שההומניזם הצרוף חייב לגרוס, יחד עם כמה פילוסופים יוונים, ש„האדם יצר את אלוהיו בצלמו". אך רוב ההומניסטים ורוב הוגי הרנסנס ראו אמנם באדם את נזר הבריאה („ותחסרהו מעט מאלוהים") אך האמינו בישות אלוהית כארדיכלו של עולם. דוגמת דלה מיראנדולה. הדמוקרטיה היוונית ארכה כ־100 שנה והפלורליזם האלילי נעלם עם עליית הנצרות, דת הבלתי־סובלנות שהיתה עלי אדמות. שוב: רשאי אדם להוציא את הצימוקים מן העוגה ההיסטורית של „תרבות המערב", כמו כסנופאנס, פרוטאגוראס ביוון העתיקה, לוקרטיוס ברומא ומספר הוגים אנגליים וצרפתיים במאות הי"ז והי"ח, שהיו משוחררים כליל מן האמונה הדתית, אך כל אדם שרוצה להכיר את תרבות המערב ולינוק ממנה, חייב לסייר גם בתולדות המגלמות 1000 שנה (לפחות) של שלטון הכנסיה הנוצרית. האם נמנע מעצמנו את ההנאה הרוחנית מן הכנסיות בשרטר או בפירנצה או מן המוסיקה הדתית המושמעת בהן רק משום ששירתו בעבר ושמא משרתות עוד היום אידיאולוגיה הזרה לרוחנו?

יהויקים דורון
גן־שמואל

שלום בית
חיה יוסף

יעקב חזן — עד 120!

ידעתי שליעקב חזן יום הולדת בחודש מאי. לא היה עולה על דעתי לברך את יעקב חזן מעל דפי עיתוננו. נכון, המספר אינו עגול, השנה הוא חוגג „רק" את יום הולדתו ה־88.

חזן נולד בשנת 1899 ברוסיה ועלה ארצה בשנת 1923. בגיל 16 הצטרף ל„השומר הצעיר" ומאז הוא נאמן לאמונתו, לדרכו, לחבריו, ולדיברות השומר. כאשר הוא נוקט עמדה, הוא שקוע בה בכל נימי נפשו ומשוכנע, שזהו העניין הגורלי לאותה עת. פסוק אחד אהוב עליו: „מעולם המצב לא היה חמור כל־כך".

לאחרונה נערך רב־שיח על הזיקנה בתאטרון הקאמרי, בחסותם של „דפי זהב", צוותא, התיאטרון הקאמרי ומכון ברוקדייל. הוגה הרעיון, חבר הכנסת יאיר צבן, יזם את קיום הרב־שיח לאחר הצגת „אני לא רפופורט" מאת הרב גארדנר. למסיבה הוזמנו קשישי העיר תל־אביב. אחרי ההצגה נערכה שיחה שבה השתתפו: ח"כ יאיר צבן, פרופ. שמעון ברגמן מאוניברסיטת תל־אביב, סגן מנהל מכון ברוקדייל, פרופ. דן יעקובסון — ראש החוג ללימודי עבודה באוניברסיטת תל־אביב, דב פלג — ראש האגף לביטחון סוציאלי בהסתדרות, ד"ר חיים חזן מן החוג לסוציולוגיה באוניברסיטת ירושלים, פרופ. מריאן רבינוביץ מבית החולים תל־השומר, ואחרון אחרון חביב יעקב חזן. כל קודמיו דיברו על חכמה ודעת, התייחסו לנושא בכל הרצינות והרגישות. ואילו יעקב חזן, הקשיש שבחבורה, כבש את לב כל הנוכחים. בשעת הרצאתו, שרר שקט של קדושת מקום. חשת כאילו זרם של חיבה שופע לעברו מן הקהל. יעקב חזן, בכל צניעותו, כאילו החזיר להם באותה מטבע: „אינני פרופסור ולא מומחה לבעיות זיקנה. אני... איש זקן שבא לומר מהרהורי ליבי". כך התחיל חזן את דבריו, ולרגע קט חשנו כאילו כולנו יושבים יחד איתו סביב שולחן, ובעצם מדברים על עצמנו, מבלי להניע את שפתותינו.

יעקב חזן, מזה שנים רבות, הוא סמל של סלע איתן, שיצוקים בו העבר ההווה והעתיד לגוש אחד. הוא ביטא הרהורים של כל אחד באולם, מקשיש עד צעיר.

נדמה לי שהמארגנים לא יכלו לבחור בסיס יותר טוב לרב־שיח על הזיקנה מאשר הצגת המחזה: „אני לא רפופורט". מעל הבימה מצהיר השחקן אבנר חזקיהו, אשר מגלם בהצגה את רפופורט: „אנחנו ה'בקרוב' שלכם. יום אחד גם אתם תצטרפו לגזע המשונה הזה, לגזע הזקנים. לסלק אותנו זהו פשע נגד החיים בדיוק כמו הפלה... רק, מהצד האחר... תוכלו לומר לזקנים כל מה שתרצו רק, אל תאמרו בשום אופן: אתה מיותר..."

יעקב חזן, מבלי שביטא משפטים אלה, התבסס עליהם ואמר: „להוציא את הזקן ממעגל העבודה פירושו: להוציא אותו ממעגל החיים. אני חי כל שנותי בארץ בקיבוץ משמר־העמק. בקיבוץ אין יוצאים לגימלאות. כל עוד הבריאות מאפשרת — כל חבר וחברה עובדים, כל אחד לפי יכולתו. לעיתים צריך לקחת חבר ברכב ממקום מגוריו, כדי להביאו למקום העבודה, שם אולי יעבוד רק שעה או שעתיים, אך הוא יעבוד! הקשר שלנו עם החיים, עם חברי הקיבוץ ועם העולם החיצוני — זו העבודה. בעיר אומרים לאדם בן 60, או בן 65: „גמרת, אתה צריך להפסיק לעבוד". ואז מתחילה הריקנות הגדולה...

נכון, לא כל זקן זכה למתכון המכונה: „יעקב חזן", השומר על יופי חיצוני, על תווי פנים מוצקים, על עיניים כחולות, חיוך מקסים וגומות חן. חזן כאילו נולד לעידן הטלוויזיה. הוא פוטוגני בכל מצב. האיש כובש ומשכנע אפילו אם אין מסכימים לדעתו. יעקב חזן הוא איש מפלגה בכל רמ"ח אבריו, איש הקיבוץ הארצי ומחנך.

בין יתר הדברים הוא אמר: „אם לא ישנו בישראל את מערכת החינוך — יוצאו לא רק הזקנים ממעגל החיים הציבוריים אלא גם גילאי המעבר. הטכנולוגיה מתפתחת במהירות שקשה לעקוב אחריה, ורק הצעירים לומדים את השיטות החדישות ויכולים להבין ולפעול בהתאם. אי אפשר ללא הטכנולוגיה, אך חבל שאת הלימודים ההומניים דוחקים יותר ויותר הצידה, כדי להתפנות ללימודים טכנולוגיים. צריך לשוב ללימודים ההומניים — לימודי ספרות, פילוסופיה, סוציולוגיה ויחסי אנוש. צריך לחזור לעבודת כפיים ולא לראות במחשבים חזות הכל. אסור לאבד את הקשר האנושי..."

מי שראה את יעקב חזן מדבר עם צעירים, מי שראה אותו בשעת טיול אוחז בידה של רעייתו ברטה, שממש באותו יום חוגגת יחד עם יעקב את יום הולדתה, יבין מה עמוק הקשר ומה רבה רגישותו לבני־אדם, לאהבה.

יעקב חזן הוא נכס, והכל ידעו על כך — כולל גולדה מאיר ז"ל אשר העריצה אותו. חזן ידע לעמוד על עקרונותיו ההומניים והפוליטיים בכל דיון ודיון. כאשר ידידיו ממפא"י חצו את הקו האדום והקימו ממשלה עם הליכוד, עמד חזן בראש הלוחמים לפירוק המערך. היה זה דווקא חזן שהאמין לא רק במערך עם מפא"י אלא שגם הניף בזמנו, את דגל ברית פועלי ארץ ישראל, שבה השותפות העיקריות הן מפא"י, מפ"ם ואחדות.

חזן היה פעיל מאוד בכל נושא ההגנה, ההעפלה, הרכש ולאחר קום המדינה — צה"ל. שמו של חזן קשור לתכניות מפורטות של הסדרים מדיניים הנוגעים לירושלים בירת ישראל המאוחדת, אשר רבים רבים וביניהם ראש העיר טדי קולק, התלהבו ממנה.

יעקב חזן הוא בן 88. ברכה אתה לך ולברטה: היו בריאים! תודה לכם שאתם איתנו.

הפלשתינים, ערביי ישראל והמזרחיים

שיחה עם פרופסור סמי סמוחה מומחה ליחסים בינלאומיים השוואתיים, פרופסור־חבר בחוג לסוציולוגיה באוניברסיטת תל־אביב

הנשיא קרטר בוודאי יסכים עם פרופ. סמוחה, קרטר. בבואו לארץ לאחרונה, טען כלפי הפלשתינים כי הם לא השכילו לתכנן את צעדיהם לטווח ארוך. „לו הייתם מתפשרים בזמנו ומקבלים את הנתחים שהוצעו לכם, הרי כיום הייתם משיגים הישגים משמעותיים יותר" כך אמר — לדעת קרטר — הפלשתינאים נותרו קרחים מכאן ומכאן — כיוון שבזמנו סירבו להתפשר על תכנית החלוקה, וגם לאחר מכן החמיצו הזדמנויות רבות של פשרה.

פרופ. סמוחה שהוא מומחה ליחסים בין־עדתיים השוואתיים, מאושש את תחושותיו של הנשיא קרטר. לדעת פרופ. סמוחה כשלונם של הפלשתינים נובע מכשלונם בבחירת המנהיגות המתאימה. המנהיגות הפלשתינית לא השכילה להבין כי הסירוב לקבל את מה שהוצע להם, גרר החמצת הזדמנויות היסטוריות לפתרון הסכסוך. הפלשתינים היו צריכים לנקוט בטקטיקה של שעל אחר שעל — כלומר, אם ישראל מציעה לכם אצבע — קחו אותה, ואחר־כך את כל היד שאתם רוצים... אך המנהיגות הפלשתינית חששה מתדמית פשרנית והעדיפה את התדמית הנוקשה. בכך חרצה את גורלה וגרמה להפסדים מדיניים.

פרופ' סמי סמוחה משמש כפרופסור־חבר בחוג לסוציולוגיה באונ' חיפה. הוא נולד בעירק ב־1941. כתב מאמרים רבים ושני ספרים. תחום מומחיותו נוגע בלב הבעיות החברתיות בארץ — הוא עוסק בהיבטים השונים של יחסי ערבים־יהודים בארץ, ביחסי חילוניים — דתיים, מזרחיים — אשכנזים, ובבעיות של קבוצות מיעוטים וקבוצות גזעיות בין־לאומיות באירלנד, דרום אפריקה, סרילנקה ועוד. הנושאים הללו מעסיקים את רוב החברות בעולם. הפיצול האתני והלאומי מאיים על קיומן של מדינות רבות. בישראל, שהיא חברה מפוצלת פי כמה — האיום הזה מקבל עצמה כפולה ומכופלת.

אנו עדים, לאחרונה, להקצנה ולהחרפת המתיחות בין יהודים לערבים בארץ. גם מומחים לבעיה היהודית ערבית כמו פרופ. יהושפט הרכבי, חוזים שחורות, באם תהליך זה לא ייעצר במהרה. ואילו סמי סמוחה מבקש להפגין אופטימיות...

המציאות מכתיבה את העמדות

לדעתי אי־אפשר להתעלם מכך שקיים תהליך היסטורי איטי וממושך של התפשרות בין היהודים והערבים באיזור. אני מבחין בתזוזה משמעותית בעמדות הפלשתינים לגבי קבלת הישות היהודית. כיום כבר יש השלמה של הפלשתינים עם קיומנו ועם קיום מדינה ריבונית ליהודים. אכן, עד שנות ה־70 היו הפלשתינים בחזית הסירוב כנגד ישראל — הם נלחמו נגד המדינה היהודית, נגד הרעיון הציוני, נגד העלייה ונגד בניין הארץ. אבל מסוף שנות ה־60 אנו מוצאים שינוי בכיוון זה — במיוחד לאחר השלום עם מצרים, רואים ממש פריצת דרך לגבי התייחסות הפלשתינים כלפינו. המציאות היא שהכתיבה להם את עמדותיהם כיום. הפלשתינים נוכחו לדעת כי אי־אפשר למחוק את ישראל, וכי עליהם להשלים עם קיומה. השינוי בגישת הפלשתינים נגרם בשל העובדה כי הם מוצאים שאף גורם אחר באיזור לא ילחם את מלחמתך, וכי אין הם יכולים לסמוך על העולם הערבי, על מנת להגיע להישגים כלשהם. עליהם להתמודד עם ישראל, ולכן כיום אנו מוצאים כי עמדתם היא בכיוון של פשרה והשלמה.

בעיית הפלשתינים כיום נובעת מהעובדה שהם לא השלימו עימנו במידה מספקת ובעיתוי המתאים. הביטוי לכך הוא בעמדה האמביוולנטית שלהם לגבינו, הם מצהירים בפומבי הצהרות של פשרה וקבלה, ויום לאחר מכן מכחישים אותן, מביעים נכונות להיכנס למשא ומתן, ומיד לאחר מכן מבצעים פיגועי טרור — ולהתנהגות בעלת מסר כפול ישנם אספקטים שליליים.

הערכת־מצב קודרת של פרופסור סמי סמוחה, יליד עירק, פרופסור־חבר בחוג לסוציולוגיה באוניברסיטת חיפה. לדעתו, הפלשתינים נכשלו במשימותיהם, ערביי ישראל חשים עצמם נחותים והמזרחיים — עדות המזרח, נעדרי כוח פוליטי

מאת אתי דנינו

הפלשתינים החמיצו הזדמנויות רבות להשגת הישגים. אני מסכים עם הנשיא קרטר, המנהיגות הציונית בראשית דרכה הבינה כי על מנת להשיג הישגים ולהציב עובדות בשטח, עליה לקבל את הצעות הפשרה שהוצעו לה. המנהיגות הפלשתינית לא ידעה לקבל החלטות נכונות לטווח ארוך כפי שידעה המנהיגות הציונית.

גם אנחנו החמצנו הזדמנויות רבות ביחסינו עם הפלשתינים, אך יש לזכור שכרגע אנחנו לא הצד החלש, ולכן היהודים לא ימהרו לוותר ולהתפשר כל עוד לא יבטחו ויאמינו לצד הפלשתיני. גם אנחנו וגם הם פעלנו מתוך שיקולים שהיו נכונים לטווח זמן קצר, ולכן תהליך ההתפשרות עדיין תקוע.

למרות הכל אני אופטימי. ודווקא בשל סיבות שלכאורה נראות פסימיות. אני מאמין כי אנו ניאלץ למצוא פתרון, משום שישראל נכשלה כשלון חרוץ בסיפוח השטחים בגדה וברצועה. לאחר שלטון של עשרים שנה, גם הישראלים וגם הפלשתינים מכירים בכך שהשטחים הללו אינם ברי סיפוח. מחיר הסטטוס קוו הולך וגדל. כיום אנו, הישראלים, עדיין יכולים לשלם את מחיר ההתפרעויות, הפרות הסדר והאלימות, אך המחיר שאנו נתבעים לשלם הולך ועולה. בנקודה מסוימת נהיה חייבים להגיע לידי הסדר על מנת שמחיר הסטטוס קוו לא יהיה גבוה מדי. האם אין זו סיבה מספיק טובה להיות אופטימיים?

מצד שני, אין לשכוח שהאלימות שמפגינים הפלשתינים באופן כללי עוזרת לישראל לשמור על הסטטוס קוו. ישראל משתמשת באלימות משמשת כתירוץ להחלטת מדיניות היד החזקה. במיוחד הדבר אמור לגבי הליכוד. הליכוד משתמש באלימות הזאת כצידוק למדיניותו. בליכוד טוענים שאי־אפשר לעשות שלום עם הפלשתינים משום שהם רוצחים, הם אלימים, הם רוצים להחריב את המדינה, ובכלל קשה לסמוך עליהם. אלה הם תירוצים מספיק טובים על מנת שלא לעשות שלום, ולא להתפשר. על הפלשתינים להבין כי הנהנים העיקריים בישראל מתוצאות האלימות הם דווקא הגורמים שאינם מעוניינים בהסדר של שלום. לכן עליהם לבחור בטקטיקות אחרות על מנת לקדם את האינטרסים שלהם. הם יכולים לפעול באמצעות מרי אזרחי, תעמולה בין־לאומית ולהביע נכונות לנהל משא ומתן עם ישראל.

הפלשתינים מוכרחים להכיר בכך שאם הם ידרשו פשרה מדינית וישראל תסרב, הרי כל דעת הקהל העולמית תהיה בעדם, ויופעל לחץ רציני על ישראל לגשת לתהליך המשא ומתן. אך כל עוד קיים האיום בטרור, לישראל יש את הצידוק וגם את הלגיטימציה לסרב לתהליכים אלה.

מעבר לכך, כל מה שאפשר להשיג באמצעות הטרור, הפלשתינים כבר השיגו. הם השיגו את תשומת הלב העולמית לבעייתם, הם הצליחו לזרוע פחד ולעורר הרתעה בישראל, הם הפגינו נוכחות וכיום כולם יודעים שקיימת בעיה. אש״ף מוכר ויש לו נציגויות דיפלומטיות בכל רחבי העולם. אם כך, אז בשביל מה הם עדיין ממשיכים עם הטרור? המשך השימוש בטרור הוא לרועץ מבחינתם, בשל ההגזמה הם החלו לאבד נקודות. דעת הקהל העולמית עוינת אותם. הפלשתינים מצאו עצמם בפרשת דרכים מדינית. אם יתרחש השינוי הוא צריך לבוא מצד הפלשתינים — לא מצד ישראל ולא מצד המעצמות הגדולות. רק השינוי בעמדת המנהיגות הפלשתינית יכול לשנות את המצב. ייתכן שהסכמת אש״ף לפגישה עם הנציגים הישראליים ברומניה היא חלק מתהליך שינוי הטקטיקה או שינוי מבורך, שינוי מדרך הטרור לדרך הידברות.

במאמר מוסגר אני מציין כי לנו, הישראלים, יש בעיה עם מפגשים מסוג זה. נחקק חוק אנטי־דמוקרטי שאוסר על ישראלים לדבר עם גורמים באש״ף. אם המפגשים הללו לא היו כרוכים בעבירה על החוק, הייתי תומך בהם, משום שחייבים לדבר עם המנהיגות הערבית.

שאיפה להסדר חדש

ערביי ישראל מוציאים עצמם מחוץ להסכמה הלאומית. באופן כללי, רוב ערביי הארץ תומכים בהקמת מדינה פלסטינית בראשות אש״ף, אך כדי שהמדינה החדשה תקום, על ישראל לסגת משטחי הכיבוש, להכיר באש״ף, ולהרשות את הקמתה של המדינה העצמאית הנפרדת. מכלול הרעיונות הללו אינו קביל על הציבור היהודי, ועמדות מסוג זה נחשבות כבלתי לגיטימיות, בלתי פטריוטיות ובלתי נאמנות. כך כבר קיים תהליך של החרפה ומתיחות בין המיעוט הערבי לבין השלטונות, משום שהערבים אינם מוכנים להשלים עם מצבם הנחות, עם האפליות כנגדם ועם הפיקוח המגביל אותם. הערבים בארץ שואפים להשיג הסדר חדש עם הרוב היהודי שיאפשר להם את חיי השיתוף והשוויון בארץ. על מנת שנוכל להתמודד עם בעיית ערביי ישראל נצטרך לבצע שינויים חברתיים שיגעו ברבדים רבים. יהיה עלינו לחזק את אופיה האזרחי של המדינה, משמע — האזרחות תהיה המקור העיקרי לעניין הזכויות והחובות של המדינה מעבר למוצא לאומי או דתי. צעד זה יהיה כרוך בהחלשת אופיה הציוני של המדינה. פתרון הבעיה יחייב את השלטונות לבטל את הפיקוח על ערביי הארץ, וגם לקבל את דעותיהם, למרות שהן חורגות מהקונסנזוס הלאומי. נצטרך לאפשר לערביי הארץ להשתלב בפוליטיקה הישראלית כקבוצת לחץ פוליטית. הקמת מפלגה ערבית שתפעל על פי הדפוסים שפועלת אגודת ישראל (שגם היא מפלגה אנטי־ציונית) תהווה פריצת דרך לפתרון הבעיה. מפלגה כזאת תוכל להשיג שיפורים ושינויים משמעותיים במצבם של ערביי הארץ, ותחיש את השלמתם עם העובדה שהם קבוצת מיעוט המהווה חלק בלתי נפרד מהמדינה.

גישת הסיפוח של הליכוד היא האלטרנטיבה האחרת לפתרון הבעיה. אך לדעתי גישה זו היא בלתי מציאותית. הסיפוח לא יתאפשר משום שהפלשתינים החיים בשטחים מתנגדים לסיפוח ואי אפשר להתעלם מאוכלוסיה זו, שהיא אוכלוסיה מיליטנטית בעלת תודעה לאומית מפותחת. הבעיה הפלשתינית היא בעיה בינלאומית ולא רק בעיה ישראלית פנימית. מעורבות בעניין גם המעצמות, ומדינות ערב, וכולן יחד יתאחדו כנגד הסיפוח. גם בתוך ישראל לא קיים קונסנזוס לגבי הסיפוח. נשמעות הטענות כי מחיר הסיפוח יהיה יקר והוא כרוך בהשחתת פני המשטר. עם הסיפוח, נהיה חייבים להמשיך במדיניות של שלילת הזכויות הפוליטיות של ערביי השטחים ודיכויים. המחיר שנשלם עבור תהליך זה יהיה כבד ויהיו רבים שיסרבו לשלם אותו. בינתיים, הרוב המכריע של היהודים בארץ תומכים בהמשך מצב הכיבוש, משום שלעת עתה אין אלטרנטיבה ממשית באופק. ייתכן שמצב הסטטוס קוו ישתנה, כאשר אפשרות אחרת תעלה, ואז רבים הסיכויים כי דעת הקהל תתמוך באפשרות זו.

הערבי הפלשתיני של היום שונה מדמות הערבי המצטיירת מתוך זיכרונו. רוב היהודים מעדיפים להתעלם מהשינויים בדימויו של הערבי כיום. הפלשתיני החדש של היום הוא ערבי משכיל, מעורה מבחינה חברתית, מתנגד לכיבוש הישראלי, תומך בזרם המרכזי של אש״ף, מוכן בלית ברירה להשלים עם קיומה של ישראל, ומעוניין בהקמת מדינה פלשתינית בגדה וברצועה כפתרון לסכסוך הישראלי־ערבי. ישראל, במוקדם או במאוחר, תצטרך להתמודד עם השינויים שעוברים על הפלשתינים, כיום ההתמודדות היא עם פלשתיני פשרן שמוכן להכיר בישראל ולא עם הפלשתינאים מחזית הסירוב. בעייתנו היא, כי אנו מעדיפים להתעלם גם מהפלשתיני שמוכן להכיר בנו, ואנו מעדיפים לראות בפלשתיני אויב שהשקפתו הפשרנית היא רק צעד טקטי, בעוד שמטרתו הסופית היא חיסול המדינה.

עם כל המגמות הללו שציינתי, קיימת תופעה יהודית נוספת, השאיפה ליצירת תרבות ישראלית אותנטית, תרבות יהודית ששורשיה במרחב הים־תיכוני. אמנם תופעה זו עדיין אינה נרחבת, והיא מקיפה רק חוגים מצומצמים, אך ייתכן שהיא תהיה משמעותית. ההשלמה עם האזור, עם השכנים סביבנו, ההכרה בתרבות האחרת שסביבנו. כל אלה מבשרים את ניצני השינוי המתרחש אצלנו, זהו אמנם תהליך איטי, אך מתמיד.

„ישראל אינה מדינה מערבית כשרה למהדרין, על אף ההתיימרות להיות כזו, ואולי כאן מונח המפתח להשלמה עם מציאות קיומנו באחד."

המציאות מורה שישראל אינה מדינה מערבית כשרה למהדרין, על אף ההתיימרות להיות כזו, ואולי כאן מונח המפתח להשלמה עם מציאות קיומנו באזור.

יש חוגים המקווים כי המזרחיים הם אלו שיהוו את הגשר לשלום, בשל קרבתם המנטלית לעמי האזור. הנחה זו אינה ריאלית. המזרחיים הם שוליים בחברה הישראלית ואין הם מסוגלים להשפיע על מדיניות קבלת ההחלטות. מעמדות נמוכי סטטוס אינם נוטים להילחם עבור אידאלים נשגבים רחוקים, כמו השגת שלום. הגורם הפוליטי הוא זה שיכריע ויקבע את התהליכים העתידיים. באותה מידה אין זה נכון שהמזרחיים הם המהווים את המכשול בפני השלום. המזרחיים לא מסוגלים להוות מכשול, כי חסר להם הכוח הפוליטי שיכול להיות מכשול. למזרחיים אין אידיאולוגיה של שלום והשלמה עם האזור, בדיוק כפי שאין להם אידיאולוגיה של ארץ־ישראל השלמה.

המזרחיים הצליחו לשנות את מבנה הכוח הפוליטי. ובכל זאת, הצבעתם לליכוד אינה בשל האידיאולוגיה של הימין, אלא בשל סיבות היסטוריות. הייתי מכנה זאת „תחושת גורל משותף". גם המזרחיים וגם הליכוד היו מחוץ למשחק הרבה שנים. שני הגופים הללו נדחו על־ידי העילית הדומיננטית בארץ, וכך נוצר האיחוד בין האחים לגורל. הצבעה לליכוד פירושה בעיטה במפלגת העבודה, שנתפשת כמימסד שהועיד להם את מקומם החברתי.

הסיכוי — שאיפת המזרחיים לשינוי

אם אנו בוחנים את דפוסי ההצבעה של המזרחיים אנו מגלים תופעה מעניינת — רוב המזרחיים, ככלל, מצביעים לליכוד. פרט ליוצא מן הכלל — מזרחיים משכילים אינם נוטים, באופן כללי, להצביע עבור הליכוד ומפלגות הימין. אפשר לומר שהאוניברסיטאות הן מין מסננת שכל העובר דרכה נוטה לתמוך במדיניות שאינה ניצית. מסקנה — צריך להרחיב את אפשרויות ההשכלה. ההשכלה חייבת להיות בטווח ההשגה של האוכלוסיות החלשות. כל עוד ההשכלה תהיה נחלת מעמד הביניים והמעמד הגבוה בלבד, דפוס ההצבעה של המזרחיים לא ישתנה.

המזרחיים מאוכזבים מן הליכוד. גם בליכוד האליטה הדומיננטית היא אשכנזית. אך הליכוד השכיל לתת למזרחיים תחושת שיתוף ולכן, למרות אכזבתם, הם ממשיכים להצביע לליכוד בעיקר בשל החוסר באלטרנטיבות אחרות. המזרחיים לא יצביעו עבור השמאל, כי השמאל נתפס כגוף לא פטריוטי. נותרה רק אפשרות אחת להצבעה עבור גוף פוליטי רחב שניתן להזדהות עמו. האכזבה מן הליכוד מומתקת בשל התקווה כי ניתן לשנותו מבפנים. כאן טמונה תקוותו של מחנה השלום לתזוזה בעמדת המזרחיים. על מחנה השלום להבין כי כל עוד המצב החברתי בארץ נשאר כמות שהוא, המזרחיים ימשיכו להצביע עבור הליכוד. אך אין פירוש הדבר כי המזרחיים תומכים בעמדות הליכוד. למזרחיים שנמצאים בעמדות מפתח בליכוד ישנה שאיפה לשנותו מבפנים.

גם לפעילי הליכוד המזרחיים וגם לרוב מצביעי הליכוד אין אידיאולוגיה של ארץ ישראל השלמה, התנחלויות, סיפוח שטחים וכו'. ומכיוון שכך, ייתכן שכאשר תבוא ההזדמנות לפריצת דרך לגבי מדיניות השלום הרי המזרחיים יטו לתמוך ביוזמה כזו. במצב כזה, לדעת הקהל הכללית בארץ יהיה משקל מכריע. באם דעת הקהל בארץ תתמוך ביוזמת שלום הרי החלוקה למערך־ליכוד לא תהיה החלוקה שתקבע את מידת התמיכה.

אמנם נכון שמפלגת הליכוד היא בעלת אידיאולוגיה ימנית, אך חדירת המזרחיים לתוך מוקדי המפלגה נותנת להם את הסיכוי להשפיע מבפנים ולמתן את הקצנת הדעות ימינה. כפי שהדברים נראים כיום, הרי מרכזי הכוח של הליכוד פתוחים באופן יחסי כלפי המזרחיים יותר מאשר מרכזי הכוח של מפלגת העבודה. פתיחות זו תיתן למזרחיים שבליכוד עמדות השפעה, ומכאן מיתון אידיאולוגיית הכיבוש והסיפוח.

כל התהליכים האלה שציינתי — והתמתנות בגישת הפלשתינים לגבי עצם קיומה של ישראל באיזור, החלשת השפעתו של אמצעי הטרור, תהליך השלמתה של ישראל עם קיומה באזור הים התיכון, חדירת המזרחיים לליכוד וניסיונם לשנותו מבפנים, ומעל לכל חוסר קונסנזוס בארץ לגבי מדיניות הכיבוש והסיפוח — כל אלו הם גורמים שיכולים לתרום להבאת היציבות באזור. ■

כל יום

14.5.87—8.5.87
מוסף רדיו וטלוויזיה

שישי טלוויזיה

8.5.87

08.00 טלטקסט — עד כאן — חדשות
08.03 שעת כושר
08.15 קשת וענן — סוד המדורות (כ)
08.40 מסך לספרות (יסודי) לאן נעלמת השמש
09.00 מוסיקה ד"ר — מסע אל המוסיקה של יפן
09.20 לשון ותקשורת ג'-ה' — הכללה 1 (כ)
10.05 חשבון ו' — מלבן הקסם
10.30 הגיל הרך — בבית של פיסטוק
11.00 מדעי הטבע (יסודי) — אריה
11.15 חברה ותרבות (יסודי) — סופרים מספרים — אסתר שטרייט וורצל
11.45 טלטקסט — עד כאן — „אתמול במשפט דמיאניוק"
12.15 חברה ותרבות (ע"י) — על הברזלים — הופ התבגרתי
12.45 מוסיקה (ע"י) — העשרה — באך והעוגב (משולשים מוסיקליים)
13.15 האוניברסיטה הפתוחה: בריאות
13.45 טלטקסט — עד כאן — חדשות
13.50 גברת פלפלת — שידור חוזר
14.00 המבריח — פרק ז': עין תחת עין

דיאנה רוס, בסרט הקולנוע „הגברת שרה בלוז" (22.15)

14.30 משפחת פליטר — פרק 17
15.25 מפגשי בראשית — פרשת אחרי/קדושים
15.40 מאה ציורים מפורסמים
16.00 ערב חדש — מוסף לשבת — מנחה: דן מרגלית
16.30 קיצור החדשות (ערבית)
16.33 שידור ישיר של תחרות השחייה — משחקי הפועל
17.30 סרט ערבי
19.20 על המרקע (ערבית)
19.30 חדשות (ערבית)
20.00 „שבת שלום" — תכנית לליל שבת בהגשת אברהם בורג ואלעזר שטרום. בתכנית: נושאים מתוך פרשת השבוע, הנוגעים גם בעניינים אקטואליים בתכנית משתתפים גם זמרים ואורחים; הערב: פרשת „אחרי־קדושים"
20.15 „יומן"
21.15 „סיבה למסיבה" — תכנית בידור
22.15 סרט קולנוע — „הגברת שרה בלוז" — (ראה הפניה)
00.35 פסוקים לשבת חדשות

סרט קולנוע — „הגברת שרה בלוז". הסרט מבוסס על הסיפור האוטוביוגרפי של בילי הולידיי, הנחשבת לאחת מגדולות זמרות הג'אז של אמריקה, ולמלכת ביצועי שירי הבלוז. הזמרת השחורה היתה בתקופת השפל הכלכלי של שנות ה־30. היא זכתה בהצלחות מסחריות אך ידעה גם תהומות של יאוש, אכזבה והשפלות על רקע גזעני. היא היתה מכורה לסמים ואלכוהול, ומתה מות אומלל בטרם עת. בעיני רבים מותה היא סמל להתנכלות של החברה האמריקנית לזמרים שחורי־עור. את דמותה של בילי הולידיי בסרט מגלמת דיאנה רוס.
שעה — 22.15

שבת טלוויזיה

9.5.87

16.00 „רכס השפרל" — סדרה (ראה הפניה)
16.50 קיצור החדשות (ערבית)
16.52 סרט קולנוע — „קיץ 1936" (פרק ב') המשך הקורות את חבורת השחקנים ואת המשפחה הבורגנית. כולם חוזרים לפריס. החבורה מתפזרת לכל עבר, וחבריה מתעסקים בפוליטיקה שאחרי המלחמה. המשפחה הבורגנית חוזרת לעסקיה
18.30 „שבועון טלוויזיה" — תכנית העוסקת במגוון אירועים מן העולם (ערבית)
19.00 בידור חוץ לארץ — ריקוד להיט (ערבית)
19.30 חדשות (ערבית)
20.00 „משפחת קוסבי" — שם הפרק: יום העצמאות. קליף זועם, כאשר תיאו שב הביתה, ולו „חור באוזן". הוא רוצה להעניש את בנו, אך הסבא עומד בדרכו
20.30 „שבוע טוב" — תכנית חודשית חדשה באווירת מסיבה למוצ"ש. התכנית מציגה אומנים בזמר, נגינה וקטעי הומור בשילוב ראיונות קצרים וחידון לצופים בבית. התכנית מוקלטת לפני קהל
21.00 מבט לחדשות
21.15 תשדירי שירות
21.20 ספורט: משחק השבת
22.00 אירוויזיון 1987 — בשידור ישיר מבריסל (ראה הפניה)

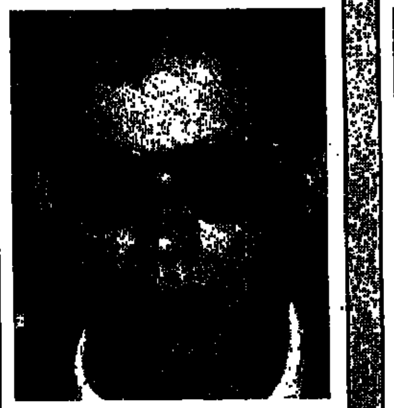

נתן דטנר, חצי מהצמד המבצע את „שיר הבטלנים" (22.00)

00.30 פסוקו של מקום — מבט אל שומרון
חדשות הלילה

„רכס השפרל" — פרק שני: גדון קנון, גיבור הסידרה, מגיע להסכם עם המנהיג המקסיקני: שניהם ישמרו על גבול המרושבה מפני האינדיאנים. ההסכם נכנס לתוקף כשגדון קנון נושא לאישה את בתו של המנהיג המקסיקני, והאינדיאנים מתקיפים אותם.
שעה — 16.00

אירוויזיון 1987 — שידור ישיר מבריסל. בתחרות הזמר של איגוד השידור האירופי משתתפות 22 מדינות, לפי סדר הופעה: נורווגיה, ישראל, אוסטריה, איסלנד, בלגיה, שוודיה, איטליה, פורטוגל, ספרד, תורכיה, יוון, הולנד, לוקסמבורג, בריטניה, צרפת, גרמניה, קפריסין, פינלנד, דנמרק, אירלנד, יוגוסלביה, שוויץ. את ישראל מייצג, כידוע, הצמד דטנר וקרשנר ב„שיר הבטלנים".
שעה — 22.00

ראשון טלוויזיה

10.5.87

08.00 טלטקסט — עד כאן — חדשות
08.03 שעת כושר
08.15 תלמוד — שניים אוחזין — בעיה 2
08.40 מסך לספרות (יסודי) — מספרים, גורל ומכנסים ארוכים
09.00 אנגלית ו'
09.20 השעה שלנו — הסנדלר העני והמלך (כ)
10.00 שעת כושר
10.10 אנגלית ז'
10.30 הגיל הרך — פרפר נחמד
11.00 חשבון ה' — הכל בגלל אגוז קטן
11.15 צרפתית
11.30 גיאוגרפיה — המזרח התיכון — פסיפס אנושי
12.00 ספרות — שתי הספות
12.25 אנגלית ט'
13.00 אנגלית י'
13.30 מוסיקה — מסע אל המוסיקה של דרום אמריקה
14.00 טלטקסט — עד כאן — חדשות
14.03 שעת כושר
14.15 בלי סודות — חיריק 4
14.35 Hello Israel Unusual Occupations
15.00 האוניברסיטה הפתוחה: ניהול משאבי אנוש — ואלדנוויל — חלק א': עידן המהפכות — ג'וסיה וודג'ווד והקדרות
16.00 רחוב סומסום
16.30 ילדת הפלא — סדרת הרפתקאות חדשה בת 24 פרקים. חייה של משפחת לאוסון משתנים שעה שאבי המשפחה העובד בחברת מחשבים מביא פרוייקט סודי הביתה: רובוט בדמות ילדה אמיתית

טיפני בריסט, היא ילדת־הרובוט בסידרה „ילדת הפלא" (16.30)

17.00 ערב חדש — מנחה: דן מרגלית
17.30 „מתגלגלים" — חניית לילה — הקרקסטרון נתקע בדרכו מהופעה.
18.00 „לאקי בר מול" — שם הפרק: „הכבל המזמר"
18.30 קיצור החדשות (ערבית)
18.32 חידון רמאדאן — פרק רביעי מתוך ההצגה „אל־איאם", לפי ספרו של טאהה חסיין (ערבית)
19.00 יומן השבוע (ערבית)
20.00 כותרות מבט
20.02 „עד פופ" — מגזין לפופ ולבידור התכנית תיוחד למוסיקה ישראלית.
20.30 „תביעות קטנות" — תכנית דו־שבועית, הדנה בתביעות קטנות, בסכומי כסף שאינם עולים על 3000 שקלים. השופט לשעבר דן כהן הוא הבורר באולפן, ופסיקתו מחייבת את הצדדים. טיעוני הצדדים מועלים במקורם בפעם הראשונה באולפן „תביעות קטנות"
21.00 מבט לחדשות
21.30 תשדירי שירות
21.35 „לקראת שידור"
21.50 „שושלת" (ראה הפניה)
22.40 „סוף ציטוט" — תכנית שבועית בענייני ספרות מנחה: ירון לונדון
23.20 „גבול הדמדומים" — שם הפרק: „אם תמות"
23.40 פסוקו של יום חדשות הלילה

„שושלת" — פרק 141: מייקל טוראנס הוא אדם קרינגטון — בנם החוקי של אלקסיס ובלייק. אדם מסרב להצעת בלייק לעבוד ב„דנוור־קרינגטון" ומעדיף לעבוד ב„קולביקו", השייכת לאימו. המודיע שמגיע אל אלקסיס מבלישה הוא שנישואיה הראשונים של קריסטל עדיין בתוקף. פאלון נמשכת אל אדם, בטרם נודע לה שהוא אחיה.
שעה — 21.50

שני טלוויזיה

11.5.87

08.00 טלטקסט — עד כאן — חדשות
08.03 שעת כושר
08.15 אורחות — חטה"ב — מבט שני
08.40 בלי סודות — שורוק 4
09.00 אנגלית ה'
09.20 חשבון פשוט ה, חילוק ארוך (כ)
10.10 אנגלית ד'
10.30 הגיל הרך — רגע עם דודלי.
11.00 ערבית מדוברת (ד'-ה') — קריש (אל) סאעה?
11.15 אנגלית ו'
11.30 ארץ מולדת — המלחמה לעצמאות (כ)
12.00 אנגלית ח'
12.25 תלמוד — שניים אוחזין — מאי טעמא
13.00 מדעי הטבע (ז'-י"ב) — האם תיכחד הלוטרה?
13.30 צרפתית — העשרה
14.00 טלטקסט — עד כאן — חדשות
14.03 שעת כושר
14.15 קסים קסם — משקולות
14.35 רכבת ההפתעות (אנימציה)
15.00 קשר משפחתי — משפחת שמיר משוחחת עם אחי יותם על בעייתו המיוחדת של שי בן השלוש־עשרה החולה בסיסטיק פיברוזיס
15.40 הפונדק בערוץ חמשת המייל — פרק 22: נעדרים
16.30 מדינת ישראל נגד ג'ון (איוואן) דמיאניוק — משדר מיוחד של ערב חדש
17.00 ערב חדש — מנחה: רפי רשף
17.30 „רובי איכפת לי" — סדרה בהנפשה (26 פרקים) רובי איכפת לי חיים בארץ איכפתיה, הם מלאי אהבה ועוזרים לכל ילד שנקלע לצרה.

פילים מייקל תומס, בסידרה „מיאמי — מחלק מוסר" (22.45)

18.30 „הילדים מרחוב דגראסי" — הפרק הרביעי: „בנג'מין מטייל עם הכלב"
18.25 „הגיע זמן לשון" — פינה לענייני לשון, בהנחיית אבשלום קור. הפעם: „בלייעל — בלי תועלת"
18.00 קיצור החדשות (ערבית)
18.32 חידון רמאדאן — פרק חמישי מתוך „אל־איאם" לפי ספרו של טאהה חסיין (ערבית)
19.00 ספורט (ערבית)
19.30 חדשות (ערבית)
20.00 כותרות מבט
20.02 „המצודה" — סדרת דרמה אמריקנית חדשה (ראה הפניה)
21.00 מבט לחדשות
21.30 מוסף ספורט — תקציר כדורגל: גלאזגו ריינג'רס נגד נבחרת ישראל ב' וליברפול נגד כוכבי הליגה
21.45 „הנהלה בלחץ" — סדרה קומית אנגלית, הפרק השני
22.15 „זה הזמן" — תכנית אירוח
22.45 „מיאמי — מחלק מוסר" — שם הפרק: „קלף סתום"
23.30 פסוקו של יום חדשות הלילה

„המצודה" — סידרה על־פי ספרו של א.ג'. קרונין, העוקבת אחר הקריירה המקצועית של רופא צעיר באנגליה. שלבי התלמדות של רופא צעיר בן 24 בעיירת כורים בוויילס [illegible] ומסירות ומעברו אל העיר הגדולה — לונדון, התפתחות בחייו ובמאפייני עבודתו: הפרק הראשון: השנה 1924. אנדרו מנסון מגיע לעיירת כורים בוויילס. שם הוא מתחיל את הקריירה הרפואית שלו, כעוזר לרופא המקומי. כבר ביומו הראשון נתקל בסיכוני מגפה [illegible] בעיר וברשלנות הבריאותית.
שעה — 20.02

שלישי טלוויזיה

12.5.87

08.00 טלטקסט — עד כאן — חדשות
08.03 שעת כושר
08.15 חשבון פשוט ד' — מספרים שליליים (כ)
08.40 בלי סודות — בניים חיריק
09.00 אנגלית ח'
09.20 בתרגום לערבית — חשבון — סימני התחלקות
10.10 אנגלית ז'
10.30 הגיל הרך — רחוב סומסום
11.00 צרפתית (ע"י)
11.15 חשבון ה' — מוטי כופל שברים
11.30 ארץ מולדת — תצלצל שפתנו כפעמון הכסף (כ)
12.00 טלטקסט — עד כאן — „אתמול במשפט דמיאניוק"
12.25 ספרות (ע"י) סיפור קצר מהו?
13.00 מוסיקה (ע"י) — העשרה — קולות וצלילים — צלילי הנשיפה
13.30 קשת וענן — סוד המדורות (כ)
14.00 טלטקסט — עד כאן — חדשות
14.03 שעת כושר
14.15 סרט קולנוע — אוניית קיטור „ביל הבן" — סרט אילם.
15.25 הנשמה שבחומר — סרט דוקומנטארי על פסליה של הקרמיקאית (פסלת) לאה מג'דו
16.00 רובוטריקים — פרק 22
16.30 מדינת ישראל נגד ג'ון (איוואן) דמיאניוק — משדר מיוחד של ערב חדש
17.00 ערב חדש — מנחה: אילנה דיין
17.30 „זנב לחדשות" — עם האריה רמו, הקוף פיפס והארנבת משי
18.00 „אלף" — סדרה קומית לכל המשפחה. „אלף", יצור בן 202 שנים, מכוכב אחר, נוחת הישר אל תוך

מיכאל קרפין, עורך ומגיש התכנית „במבט שני" (21.40)

המוסך של משפחה אמריקנית.
18.30 קיצור החדשות (ערבית)
18.32 חידון רמאדאן — פרק שישי מתוך „אל־איאם" לפי ספרו של טאהה חסיין (ערבית)
19.30 חדשות (ערבית)
20.00 כותרות מבט
20.02 „אין כמו בבית" — שם הפרק: „בית המשפט" השכנה ורה היא סניגורית של עצמה בבית המשפט. היא נתבעת לדין בשל אופי בעלי החיים הרעשניים שבביתה
20.30 „כולבוטק" — מגזין לצרכנות ולאיכות חיים
21.00 מבט לחדשות
21.30 תשדירי שירות
21.40 מבט שני
22.20 „ציפורים מתות בסתר" — ראה הפניה
23.10 „בני היל" — סדרת [illegible] משעשעת
23.40 „פסוקו של מקום" מבט אל גלגל המוזכרת בספר יהושע
חדשות הלילה

„ציפורים מתות בסתר" — הפרק השמיני: [illegible] עם ראלף [illegible]. היא עוזבת את בעלה לוק לצמיתות, ושבה לדרוגדה, [illegible] ילדו של ראלף. היא יולדת אותו, וקוראת לו דני. 19 שנים אחר־כך [illegible] ראלף בא לאוסטרליה לבלות את חג המולד עם בני משפחת קלירי. [illegible] בן 19 פוגש את ראלף בפעם הראשונה. [illegible] שהוא אביו, [illegible] לדוות כומר.
שעה — 22.20

רביעי טלוויזיה

13.5.87

08.00 טלטקסט — עד כאן — חדשות
08.03 שעת כושר
08.15 ארץ מולדת — המלחמה לעצמאות (כ)
08.40 אנגלית ו'
09.00 מדעי הטבע (יסודי) — החיים בעבי החורש
09.20 אנגלית ז'
10.00 שעת כושר
10.10 מדעי הטבע ה'-ו' — שימור מזון
10.30 הגיל הרך — פרפר נחמד
11.00 חשבון ו' — קפטיין האף וקפטיין גרף
11.15 אנגלית (י"א-י"ב) — Hello Israel Unusual Occupations
11.30 מושגים ביהדות — הגענו למצוות
12.00 טלטקסט — עד כאן — „אתמול במשפט דמיאניוק"
12.25 אנגלית י'
13.00 מדעי הטבע (ע"י) — רבייה מינית בצמחים ירוקים
13.30 גיאוגרפיה — המזרח התיכון — פסיפס אנושי
14.00 טלטקסט — עד כאן — חדשות קול ישראל
14.05 האוניברסיטה הפתוחה: גילאי הגן — עורכים קניות, ילדות — לחיות ביחד
15.00 חיפוש האוצר האובד — פרק 5 — סטף מוצא משהו שיוביל אותו לאוצר — פיסת בגד מבגדיו של אסיר במחנה ריכוז. סטף וסינקלה כלואים אצל גורה ומנסים להתנכל לחייהם
15.30 פרפר נחמד — פעמונים

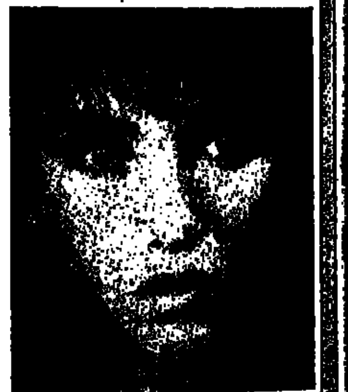

איזבל אדג'ני, בסרט הקולנוע „הדייר" (22.05)

16.00 פיצוחים — שעשועון טלוויזיה
16.30 מדינת ישראל נגד ג'ון (איוואן) דמיאניוק — משדר מיוחד של ערב חדש
17.00 ערב חדש — מנחה: גדעון רייכר
17.30 שמיניות באוויר — מגזין שבועי לנוער בשידור ישיר מנחים
18.30 קיצור החדשות (ערבית)
18.32 חידון רמאדאן — פרק שביעי מתוך „אל־איאם" לפי ספרו של טאהה חסיין (ערבית)
19.00 בקו הבריאות על המחלקה לטיפולי בית, הנותנת שירותי רפואה וסיעוד לקשישים ולחולי (ערבית)
19.30 חדשות (ערבית)
20.00 כותרות מבט
20.02 משהו מהסרטים
20.30 „בין הכיסאות"
21.00 מבט לחדשות
21.30 תשדירי שירות
21.35 „מוקד"
22.05 סרט קולנוע — „הדייר" (ראה הפניה)
00.05 פסוקו של יום חדשות הלילה

סרט קולנוע — „הדייר". סרטו של רומן פולנסקי. בבית דירות ברובע שומם בפריס — איש מוזר ומופנם מוצא לעצמו דירה עלובה לגור בה. בדירה הזאת גרה לפני כן דיירת, [illegible] קפצה אל מותה, בנסיבות המתמיהות בבית. [illegible] הדייר לאיש רודף סיוטים. [illegible] בתפקיד הראשי: רומן פולנסקי. ולצידו: איזבל אדג'ני, שלי ווינטרס ומלווין דאגלס.
שעה — 22.05

חמישי טלוויזיה

14.5.87

08.00 טלטקסט — עד כאן — חדשות
08.03 שעת כושר
08.15 קשת וענן — סוד המדורות (כ)
08.40 בלי סודות — בניים שורוק
09.00 ארץ מולדת — תצלצל שפתנו כפעמון הכסף (כ)
09.20 מדעי הטבע (חטה"ב)
10.10 אנגלית ה'
10.30 הגיל הרך — רחוב סומסום
11.00 אנגלית ו'
11.15 ערבית מדוברת (ד'-ה') — וין (אל) ג'ודאן?
11.30 אנגלית ח'
12.00 טלטקסט — עד כאן — „אתמול במשפט דמיאניוק"
12.25 אנגלית ט'
13.00 היסטוריה (ע"י) — העשרה — רמח"ל ב'
13.30 ספרות — מספרים, גורל ומכנסיים ארוכים
14.00 טלטקסט — עד כאן — חדשות
14.03 שעת כושר
14.15 קשר משפחתי — בשידור חוזר
15.00 טאו טאו
15.25 רחוב סומסום
16.00 שעת כושר
16.10 גברת פלפלת
16.30 מדינת ישראל נגד ג'ון (איוואן) דמיאניוק — משדר מיוחד של ערב חדש
17.00 ערב חדש — מנחה: דן מרגלית
17.30 „באותו עניין" — סדרה שבועית המעלה בעיות של צעירים
18.00 „התלת רגליים" — סדרת הרפתקות בדיונית. הפרק השני
18.25 „פסוקו של מקום" — לקראת ל"ג בעומר, מבט אל מירון

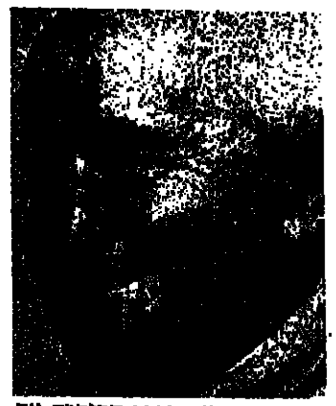

דוד בן־גוריון, סידרה הבודקת את גישתו והחלטותיו (21.53)

18.30 קיצור החדשות (ערבית)
18.32 חידון רמאדאן — פרק שמיני מתוך „אל־איאם" לפי ספרו של טאהה חסיין (ערבית)
19.00 „מפגש" — תכנית ריאיון שבועית, העוסקת בענייני השעה (ערבית)
19.30 חדשות (ערבית)
20.00 כותרות מבט
20.02 מבט ספורט
20.50 „נקודת חן" — סדרת טיולים עם אורי דביר
21.00 מבט לחדשות
21.35 „דוד בן־גוריון" — סדרה בת 3 פרקים.
22.25 „דמפסי ומייקפיס" — הפרק החמישי: מלכודת.
23.15 מוסיקה: קונצ'רטו לפסנתר של גריג, הסולן — ארתור רובינשטיין.
23.45 „הגיע זמן לשון"
חדשות הלילה

תכניות טלוויזיה ביום שישי 15.5.87

בשעה — 21.15 — „ממני" — תכנית ראיונות עם מני פאר.

בשעה 22.15 — „גיבור מקומי" — קומדיה בריטית. חברת נפט גדולה מטכסס מבקשת להקים [illegible] בי [illegible] כך היא מעוניינת לרכוש כפר [illegible] בסקוטלנד [illegible]. שעה [illegible] 1983.

תחנות זרות טלוויזיה

המזרח התיכון טלוויזיה

יום שישי 8.5.87
13.00 וודי וודפקר (מצויר). 13.30 בית חולים ווסטברוק (סדרה). 14.00 מועדון 700. 14.30 התעמלות. 15.00 „בחורה לערך", חלק 2. 17.00 סופרבוק (מצויר) 17.30 החבובות 18.00 וובסטר (סדרה). 18.30 קשרי משפחה (קומי). 19.00 חדשות. 20.00 פול גאי (פעולה). 21.00 סרט (ערבית). 22.30 מעשיות משמחות (ערבית).

שבת 9.5.87
13.00 הבלשים הצעירים (מצויר) 13.30 הרובים. 14.00 דניס (מצויר). 14.30 תיקי פוסידון (דוקומנטרי) 16.00 כדור רגל אנגלי. 17.00 כדורסל אנ.בי.אי. 19.00 כדור רגל איטלקי. 20.00 היאבקות. 21.00 — „ד"ר וואסל". עם גרי קופר 23.00 מועדון 700.

יום ראשון 10.5.87
13.30 חיים אחרים (סדרה). 14.00 מועדון 700. 14.30 מעשיות משמחות (ערבית) 15.00 סרט (ערבית). 16.30 „אי המטמון". 17.00 הבית המעופף. 17.30 החבובות. 18.00 סאנקי. 18.30 כפיות של כסף (קומי). 19.00 שישים דקות. 20.00 תכנית מיוחדת. 21.00 סרט — „אריות לבנים". עם מייקל יורק 22.30 מעשיות משמחות (ערבית).

יום שני 11.5.87
13.30 חיים אחרים. 14.00 מועדון 700. 14.30 התעמלות. 15.00 סרט — „סימפוניית החיים" 16.00 התקליף (מצויר). 16.30 ילדי החבובות. 17.00 ספר הספרים. 17.30 החבובות. 18.00 ימים מאושרים. 18.30 לברן ושירלי (קומי). 19.00 חדשות. 20.00 מאגנום. 21.00 כדורסל אנ.בי.אי. — משחקי גמר 23.00 מועדון 700. חדשות.

יום שלישי 12.5.87
13.30 חיים אחרים. 14.00 מועדון 700. 14.30 התעמלות. 15.00 סרט — „גנגה דין", עם קרי גרנט 16.30 ילדי החבובות. 17.00 הבית המעופף (מצויר). 17.30 החבובות. 18.00 נסיעה בחלל. 19.00 חדשות. 20.00 צוות לעניין. 21.00 מקגייוור (בלש). 22.00 ואנ'אויר (מתח). חדשות.

יום רביעי 13.5.87
13.30 חיים אחרים. 14.00 מועדון 700. 14.30 התעמלות. 15.00 סרט — „הגיבן מנוטרדם", עם צ'רלס לוטון. 16.30 התקליף. 17.00 ספר הספרים. 17.30 החבובות. 18.00 וודי הוליווד. 18.30 משפחת קמבל. 19.00 חדשות. 20.00 סיימון את סיימון (בלש). 21.00 רמינגטון סטיל (בלש). 22.00 קני ולייסי (משטרתי). 23.00 מועדון 700. חדשות.

יום חמישי 14.5.87
13.30 חיים אחרים. 14.00 מועדון 700. 14.30 התעמלות. 15.00 סרט — „הענק מוול־סטריט", עם קרי גרנט 16.00 התקליף. 16.30 ילדי החבובות (מצויר) 17.00 הבית המעופף. 17.30 החבובות — 18.00 משפחת ג'פרסון. 18.30 דוק פילוט. 19.00 חדשות. 20.00 אם יופיע השחר" (סידרה, חלק א') (ערבית). 21.00 עובדות החיים (קומי). 21.30 ניוהארט (קומי). 22.00 לאור הירח (בלש). 23.00 מועדון 700.

הטלוויזיה הירדנית

יום שישי 8.5.87
13.30 כדורגל וספורט כללי ורק בערוץ 1. 14.10 כדורגל בינלאומי וספורט כללי ורק בערוץ 1. 15.00 המופע של דין נוט ורק בערוץ 1. 15.45 גוף האדם ורק בערוץ 1. 16.00 כנגעועות במדע ורק בערוץ 1. 17.00 סרט עלילתי באנגלית ורק בערוץ 1. 17.30 סרט עלילתי בצרפתית. 17.50 נשים קטנות ורק בערוץ 1. 19.00 חדשות בצרפתית. 19.15 לקט שירים. 19.30 חדשות בעברית. 19.45 ההיסטוריה של הרפואה (דוקומנטרי). 20.30 משפחת קוסבי (קומדיה אמריקנית). 21.10 פלקון קרסט. 22.00 חדשות באנגלית. 22.10 סיבות לא כנעיות (סידרת מתח).

שבת 9.5.87
17.30 צ'וקי ורק בערוץ 1. 18.00 תכנית בצרפתית. 18.15 ילדי רוזנ די.ביס. (רק בערוץ 1). 18.50 אשנב לעולם (צרפתית). 18.40 החיים בשנות האלפיים ורק בערוץ 1. 19.00 חדשות בצרפתית. 19.30 חדשות בעברית. 20.30 תיבת המוסיקה ומיטב הלהקות החדשות. 21.10 אישים ומאורעות סידרה דוקומנטרית ורק בערוץ 1. 21.30 הצבא של אבא וקומדיה אנגלית. 22.00 חדשות באנגלית. 22.10 סרט עלילתי באורך מלא.

יום ראשון 10.5.87
17.20 עולם החיות ורק בערוץ 1. 17.30 מצלמה נסתרת ורק בערוץ 1. 18.00 כפר בין העננים (תכנית בצרפתית לילדים). 18.30 קטרין (סידרה בצרפתית). 18.40 ההיסטוריה של הלבוש ורק בערוץ 1. 19.00 חדשות בצרפתית. 19.15 לקט שירים. 19.30 חדשות בעברית. 20.30 התבגרות (קומדיה אמריקנית). 21.10 סידרה דוקומנטרית. 22.00 חדשות באנגלית. 22.10 שד מורין (סידרה אמריקנית).

יום שני 11.5.87
15.30 מועדון מיקי מאוס ורק בערוץ 1. 17.00 הנודדים. 17.10 על טעם ועל ריח ורק בערוץ 1. 17.40 כמות נסתרים ורק בערוץ 1. 18.00 סיפורי גי דה מופסאן (צרפתית). 19.00 חדשות בצרפתית. 19.15 מגזין ספורט בצרפתית. 19.30 חדשות בעברית. 20.30 מעגלים (סנרים וקומדיה אנגלית). 21.10 מגלייסינג (סידרה אמריקנית). 22.00 חדשות באנגלית. 22.10 מעולם אחר (סידרה עם שירלי מקלין).

יום שלישי 12.5.87
15.30 סרטים מצוירים ורק בערוץ 1. 16.45 שלום לוסי ורק בערוץ 1. 17.00 סיפורים קצרים ורק בערוץ 1. 17.30 פסטיבלים ורק בערוץ 1. 18.00 חיין של אומנים דה לורנציו (סידרה בצרפתית). 18.10 עולמו של וולט דיסני ורק בערוץ 1. 19.00 חדשות בצרפתית. 20.30 שוב אתנו וקומדיה אמריקנית. 21.10 הלומות של אתמול (דרמה אמריקנית) 22.00 חדשות באנגלית. 22.10 המלחמה הבלתי ידועה (סידרה דוקומנטרית על מלחמת העולם השנייה). 23.10 ברנליק (סידרה).

יום רביעי 13.5.87
18.00 מספר האות (צרפתית). 18.10 קטרין (סידרה בצרפתית). 18.40 מסע בחלל ורק בערוץ 1. 19.00 חדשות בצרפתית. 19.15 [illegible] 19.30 חדשות בעברית. 20.30 [illegible] 21.10 [illegible] 22.00 חדשות באנגלית. 22.10 [illegible]

יום חמישי 14.5.87
17.00 [illegible] 18.00 [illegible] 19.00 [illegible] 19.30 חדשות בצרפתית. [illegible] 22.00 חדשות באנגלית. 22.10 סרט עלילתי באורך מלא.

שישי רדיו

8.5.1987

קול המוסיקה

06.02 צלילי בוקר.
07.09 בהאונה נינוחה — פרוקופייב: פתיחה על נושאים יהודיים; יוסף יואכים: מנגינות יהודיות על פי שירי ביירון; ראבל: שתי נעימות עבריות; קופלנד. ויטבסקי. שלישיה לפסנתר כנור וצ'לו מבוסס על שיר עם יהודי; סלומונה רוסי: השירים אשר לשלמה (מוסיקה מבית הכנסת בתקופת הרנסנס); בלוך: שלושה שירים יהודיים; סאול ברדיזים: וריאציות על שיר עברי לפסנתר. כנור וצ'לו: שוסטקוביץ': 3 שירים מתוך השירה היהודית העממית.
09.00 קונצרט בוקר — באך: כוראל פרלוד 720 ברי"ב: אלברטו חינאסטרה: קונצ'רטו לנבל ולתזמורת; ויראצ'יני: קונצ'רטו לקלרינית וכלי קשת; סן־סנס. קונצ'רטו בסי מינור לכנור. ותזמורת; לוטוסלבסקי: קונצ'רטו לצ'לו ותזמורת; גריג: קונצ'רטו בלה מינור לפסנתר ותזמורת; ברליוז: הארולד באיטליה.
11.57 מגישים שיר — נתן אלתרמן.
12.00 מן הסרטיה — רביעיית החליל הישראלית: טלמן: רביעייה בסול מינור. לחליל, כנור, ויולה וצ'לו; רגר: סרנדה אופוס 141 לחליל, כנור וויולה: מוצרט: רביעייה ברה מג'ור, ק. 285.
13.05 בהאונה נינוחה — ברטוק: מחולות עממיים רומניים בעיבוד [illegible]; היידן: קונצ'רטו לחצוצרה. במי־במול מג'ור; מוצרט: דיברטימנטו מס' 11 ברה מג'ור ק. 251; שומאן: קונצ'רטו לצ'לו ותזמורת אופוס 129.

ג. ברנדס, מנצח על התזמורת ב„הדרך" (גל"צ 15.05)

15.00 לקראת שבת — ויוואלדי. קונצ'רטו בדו מג'ור לחלילית סופרנינו ותזמורת; [illegible] טוקטה לתזמורת; גרשווין: רפסודיה בנוסח כחול; בריטן: סימפוניה פשוטה.
16.00 לבקשתכם — רחמנינוב: מתוך ההלל הגדול של ערבית והשחרית: [illegible] קונצ'רטו ברה־מג'ור לכנור ולתזמורת: ברהמס סימפוניה מס' 1 בדו־מינור.
18.00 דור הזהב — אמנים גדולים בהקלטות הסטוריות אקסל שיין — תכנית ראשונה. שוברט: הטוחנת היפה.
19.00 מוסיקה קאמרית — בטהובן: רביעיית כלי קשת, בסול מג'ור: דבוז'אק: שלישיה לפסנתר ודומקי. במי מינור.
20.05 מזמרת הארץ.
20.27 מגישים שיר.
20.30 קונצרט ליל השבת — באך: קונצ'רטו ברנדנבורגי מס' 3 בסול מג'ור. היידן: סימפוניה מס' 45 בפה דיאז מינור. הפרידה בטהובן: קונצ'רטו לפסנתר מס' 1. בסי במול מג'ור; גריג: סוויטת הולברג; פרוקופייב: סונטה מס' 2, ברה מג'ור לכנור ולפסנתר; סיבליוס: סימפוניה מס' 4 בלה מינור.
23.00 ברק הברוק (ורסיי ונוסא).

רשת א'

07.30 ודיזיקל.
08.05 טעמי המזרח — מבחר מזמורים במנגנון מזרחי.
10.05 והשר ערינו — שירים וגינתיה.
11.10 השידור היומי לבתיה"ס — לקראת שבת — לכתות הבינתיות והגבוהות: רבי מאיר בעל הנס — מאת שרה ספרא.
11.50 שירי עמים.
12.05 מעורב ים־תיכוני — עם גיל עטר.
13.00 חדשות ותוכנית אנגלית.
13.30 חדשות ותוכנית בצרפתית.
14.06 בראש צעיר — מגזין לילדים ולבני נוער.
15.00 קבלת שבת.
16.05 נושא במוקד — עם פרופ' אבנר טריינין — על מרע ושירה.
17.10 שיר לילישבת — שירים עבריים.
18.08 מוסף רדיו לספרות.
19.05 זמר לשבת.
19.30 שידורים לעולים.
22.05 כי טוב הזמר — מופע פומבי בשידור חוזר: הרוח הטובה — עם חבורת הזמר מנצרת־עילית.
23.05 הבו זמר.

רשת ב'

07.00 הבוקר הזה.
08.05 כל צבעי הרשת — מגזין יומי — עם יוסי גרבר.
12.10 שריקת פתיחה — לקראת משחקי הכדורגל בשבת.
13.05 בחצי היום — חדשות ופזמונים.
14.06 הזכיות והנחות בטלות — עם יובל מסקין.
15.06 בשמים לשבת — עם יהורם גאון.
16.05 עובר ושב — עם דוד מרגלית.
17.05 מאחורי הכותרות — מגזין לרדיו, לטלוויזיה ולעתונות עורך ומנחה: אברהם מרון.
18.06 לרצות לגמור עם הכל — שיחה עם מי שאושפזה בבית־מרפא לחולי־נפש — עורך ומגיש: חיים קינן (ש"ח).
19.05 הטור השבועי.
20.05 ואני תפילתי.
21.05 שיר לדרך.
22.05 עוד לא רקדתי די — ריקודי עם.
23.05 בין שישי לשבת — שיחה בשניים עם יצחק לבני לבין העתונאי ש. פלדמן בהפקה דליה און. במקום גורית גוברין.
00.10 שיר אינו רק כנגינה — שירים עבריים בנושא אחד.

גלי צה"ל

06.03 צלילי בוקר — שירים עבריים.
06.30 פוקחים עין — החדשות הראשונות של היום — עם מירב אופיר.
07.07 תוספת בוקר — סקירת עיתונות ועיתוני סוף השבוע.
08.05 בוקר טוב ישראל — שעת אקטואליה יומית.
09.05 בילוי נעים — עם מולי שפירא.
11.05 קולה של אמא — עם אלכס אנסקי.
12.05 גדולים — שעתיים עם דורי בן־זאב.
14.05 עוד לא שבת עם עלמה ארצי.
15.05 הדרך — שירותרום 87 — קטעים מהמופע הפתיחה של השירותרום שנערך בבנייני האומה בירושלים בהשתתפות תזמורת חיל האוויר בניצוחו של [illegible] ברנדס המלווה את: עפרה חזה, הכל עובר חביבי, הגשש החיוור, אבי טולדנו, רמי קליינשטיין וגלי עטרי (ש"ח).
16.05 שיר בשקט בשקט.
17.05 רבעים דוקומנטריים.
18.05 אבות ובנים — הפעם עם [illegible]
19.05 [illegible] לקצה הקרחון — [illegible]
20.05 לא על הלוף לבדו — שעתיים של מוסיקה ומשקי רדיו נושאי פרסים למיילים שנשארו לבסיס ולכל השאר. מגישה: מיכל ניב.
22.05 עשן בעיניך — שעתיים של שירים עם גרי לבנה.
02.05 מופע רדיו [illegible] של יואב קוטנר.
03.05 לא רוצים לישון — מוסיקה לשעות הקטנות של הלילה.
05.05 צלילי בוקר — שירים עבריים.

רשת ג'

00.11 יום שישי חור — שירים עבריים.
01.05 להיות שם — [illegible]
09.05 [illegible]
11.05 [illegible]
13.05 [illegible] — עם דן כנר.
15.05 [illegible] — שירים עבריים.
17.05 כאן, שם ובכל מקום.
18.05 זמר שנה — שירים עבריים.
20.05 צלילי שבת — עם לאה ליאור.
22.05 [illegible] — שירים עבריים.
23.05 [illegible] לילה — מוסיקת ריקודים.

שבת רדיו

9.5.1987

קול המוסיקה

07.09 שחרית לשבת — מוצרט: סרנדה מס' 12 בדו־מינור, ק. 388; מנדלסון: שמינייה לכלי־קשת; ויוטי: קונצ'רטו בלה־מג'ור ל־2 חלילים ותזמ; היידן: שלישיית פסנתר בלה־מג'ור, ראבל: ולסים אצילים וסנטימנטליים
09.00 החידון המוסיקלי
10.00 קונצרט השבת — מהקלטות התזמורת הסימפונית ים רשה"ש: ברליוז: "רומאו ויוליה", סימפוניה דרמטית, אופוס 17 (א. הורג'סון/א. אוליבר /ו'. באסטון /המקהלה הפילה. ת"א/ג. ברתיני); ברהמס: 4 קטעים אופוס 119 (י. קליכשטיין)
11.57 מגישים שיר • נתן אלתרמן
12.00 אמן דגול — הפסנתרן פרנק פלג
13.05 קונצרט לצהרי שבת — צ'ייקובסקי: "רומאו ויוליה", פתיחה פנטסיה; שומאן: קטע קונצרטי ל־4 קרנות ותזמורת; שוברט: רביעייה מס' 13 בלה מינור; ובר: קטע־קונצרטי לפסנתר ולתזמורת; שוסטקוביץ': סימפוניה מס' 9
15.00 אינטרלודים — רצף מוסיקלי
16.00 ודקור — תכנית על הזמרת נתניה דברת
17.00 פגוש את האמן הישראלי — רפאל זומר — צ'לו/דניאל עדני — פסנתר מכלול יצירות מרטינו — 2: סונטה מס' 2 (1941); 6 פסטורלות (1930); וריאציות על נושא של רוסיני (1942)
18.00 רדיודרמה — "העלמה יוליה" מאת: אוגוסט סטרינדברג תרגום:

אריק לביא, קטעים ממופע פומבי (גלי צה"ל 12.05)

דן מירון עיבוד וביום: שמואל בונים משתתפים: דינה דורון, יוסי בנאי ואלישבע מיכאלי
19.00 הקונצרט שלי — עם הפרופ' מאיר שיניצקי
21.05 אופרה — דוניצטי: "בת הגדוד" (ג'. אסתרלנד/ל. פאברוטי/תז. בית האופרה המלכותי קובנט גארדן/ר. בונינג)

רשת א'

09.05 עולם המדע
09.30 דעת־קול — תיבת דואר בענייני מדע
10.05 מילים שמנסות לגעת — "ברל כצנלסון כנאמן הספרות העברית" משתתפים: פרופ' אניטה שפירא ודן מירון והמשוררים עליזה גרינברג, טור־מלכא, ש. שלום ויעקב אורלנד
11.00 רדיודרמה — "מקום אחר" מאת עמוס עוז משתתפים: אילן דר, נאוה שאן, יוסי שילוח, רבקה גור, נחום בוכמן, מירב גרי, אסנת רפאלי, איתן בלום, עדה טל ואלברט כהן (ש"ח)
12.05 מישדר תעודה — "האיש שחצב מילים" — מאה שנה להולדתו של ברל כצנלסון
13.00 חדשות ותכנית באנגלית
13.30 חדשות ותכנית בצרפתית
14.06 בראש צעיר — פינות, שירים וברכות כבקשתכם בשידור חי
15.05 לדכי אדם — עם רחל חלפי
16.05 "מושגים: שפה, מולדת, נרכשת ונשכחת" — עם פרופ' רות ברמן, ד"ר אסתר בכנטור וד"ר אילן גולני
17.10 סיפורדיו — "רקויאם לאבי המוזיקאי האחרון" — מאת בינה קפלן
17.40 שירים עבריים
18.06 מסביב לעולם בשעה קלה — עורך ומגיש: יצחק נוי
18.55 מגישים שיר
19.05 אנתולוגיה הקטנה לשירה
19.30 שירורים לעולים
22.05 מילים שמנסות לגעת
23.05 הבו זמר

רשת ב'

07.09 זמר זמר לך
08.05 מי ישן — "אגדות, סיפורים ופינות הזמור"
09.05 שאלה של טעם — עם חיים קינן
09.55 עוריה אלון מספר על נוף הארץ
10.05 יומן השבוע
11.05 הקשר המוסיקלי של בועז שרעבי — מארח: אהוד מנור
12.05 מישדר ויהוי — משחק רדיו בהקלטה פומבית עם צוות ואורחים נעלמים עורך ומנחה: שמואל שי
13.05 ארץ אחת — יהודים וערבים בישראל — 1987: "חברים"
14.11 ארץ חמדת
15.05 מפיק הדי • עם דלית אורמיאן
15.30 שירים עבריים
16.05 הבו זמר — שירים עבריים
17.05 שירים ושערים — דיווחים על השערים שיובקעו במשחקי הליגה הלאומית בכדורגל
19.05 הקול קולנוע
20.05 יומן השבוע (ש"ח)
21.08 פרח בגני — תכנית כבקשתך לשירים מזרחיים
22.10 מלווה מלכה
23.05 פסקול
00.10 לילה טוב • עם אלכס טלמור

גלי צה"ל

06.10 צלילי בוקר — שירים עבריים
07.05 יופי של שירים — שירים עבריים
08.05 מעל ומתחת לשמיכה
09.05 מקהלה עליזה — שירים וסיפורים לילדים עם שרה דורון
10.05 טוב לשמוע
11.05 במצב הנוכחי — עם יוסי עבארי ודני וסלי
12.05 הדרן — עם אריק לביא במופע פומבי ב"בית לסין" בת"א.
13.05 שאלות אישיות — יעקב אגמון משוחח עם עמית גוית מנהל תאטרון "החאן" בירושלים.
14.05 הכל זורם — עם דובי לנץ
15.45 841 נוסע צפונה צפונה — רומנדריו
16.05 סינמה שבת — תוכנית בענייני קולנוע, עורך ומגיש: גידי אורשר
17.05 ספרים רבותי ספרים — המגזין הספרותי של גלי־צה"ל
18.05 משלנו — מצעד הפזמונים העבריים
19.05 מצעד הפזמונים הלועזיים
20.05 קוקטייל שבת
21.00 מבט לחדשות
21.30 אוניברסיטה משודרת — פסיכולוגיה של הקריאה והבנת הנקרא — הבדלים בין קוראים. מרצה: ד"ר יוסף שימרון
22.05 מסורת מסורת — במוצאי יום מנוחה.
23.05 עושים מדינה — עורך ומגיש: דוד דיין.
00.05 ציפורי לילה מארח — קובי מידן מארח את אלון גרבו — מנהל ה"סינמטק" המגיש את השירים האהובים עליו.
02.05 לא רוצים לישון — מוסיקה לשעות הקטנות של הלילה
05.05 צלילי בוקר — שירים עבריים

רשת ג'

07.09 צלילים למזכרת — שירי העבר
08.05 גוונים — שירים עבריים
10.05 על בטוח — להיטי כל הזמנים
12.05 להיטים להיטים
15.05 אתם זוכרים את השירים
17.05 שיר בין־ערביים
19.05 זמר שכוח — שירים עבריים
20.05 פזמונהמן — מהדורות פזמונים
22.05 טיול לילי — שירים עבריים
23.05 רדיוטק — פזמונים בשצף קצב

ראשון רדיו

10.5.1987

קול המוסיקה

06.02 "צלילי בוקר".
07.09 "בהאונה נינוחה".
09.00 "קונצרט בוקר". — שפוהר: סימפוניה מס' 9 בסי מינור "העונות"; צ'ייקובסקי: "וריאציות רוקוקו", לצ'לו ולתזמורת; שוברט: שלישייה במי במול מג'ור לכנור, צ'לו ופסנתר; שומאן: "אהבת משורר", מחזור שירים; טלמן: סויטה בלה מינור לחליל ולכלי קשת; פרטוריוס: "שישה מחולות".
11.57 "פינת השיר" — משירי נתן זך.
12.00 "אמנים באולפן" — נעמי בלינקייה, פסנתר: ליסט: "ג'ווכ מים"; סקריאבין: פנטסיה; מטנר: אילחור; גריג: סונטה במי מינור.
13.05 "בהאונה נינוחה"
15.00 "מוסיקה כאן ועכשיו" — תכנית מיוחדת למלחין הצרפתי אלאן באנקאר המבקר בימים אלה בארץ, ראיון עימו, מראיין: יצחק סדאי; סימפוניה מס' 1.
16.05 "מוסיקה ליום ראשון" — באך: אורטוריה הפסחא; ליסט: מיסת הכתרה ההונגרית 478 בר"יל; ברהמס: "מה טובו אהליך" מתוך "רקויאם גרמני"; ברליוז: קטע מתוך רקויאם.
18.00 "החידון המוסיקלי" (ש"ח).
19.00 "מוסיקה קלאסית קלה".
20.05 "אינטרלוד" — רצף מוסיקלי.
20.27 "מגישים שיר".
20.30 "הקונצרט הקאמרי השבועי" — הרים מימי המוסיקה הקאמרית בגליל העליון, כפר בלום — קונצרט מס' 6, 8.8.86: פגניני: שלישייה ברה מג'ור לכנור, צ'לו וגיטרה; איבר: נגינת ביניים לחליל וגיטרה; סן־סנס: שביעייה

מיכל סנונית, אורחת התכנית "שידות חצות" (גל"צ 23.55)

במי במול מג'ור לחצוצרה, פסנתר, רביעיית כלי קשת וקונטרבס; שוברט: חמישייה בלה מג'ור, לפסנתר וכלי־קשת ד. 667 "דג השמך".
22.30 "מן המקורות" — העליה לקבר ר' שמעון בר־יוחאי במירון.
23.00 "מחורי יצירות" — ברהמס: רביעיות.

רשת א'

07.30 "רדיו־קל".
08.05 "חוגה" — עם בני הגדל.
09.05 "טלרדיו" — שיחות מידע למאזינים.
10.05 "פניני בוקר".
11.10 השידור היומי לבתי"ס ספור וצליל — תכנית לגיל הרך. תכנית לל"ג בעומר.
11.30 "שירי עמים".
12.05 "מעורב ירושלמי", חופני כהן.
13.00 חדשות ותכנית באנגלית.
13.30 חדשות ותכנית בצרפתית.
14.06 "בראש צעיר" — מגאזין יומי לילדים ולבני נוער.
15.30 "השכלה ודעת לכל" — בשיתוף האוניברסיטה הפתוחה.
16.05 "רדיו־עשרה" — מגאזין נוער — כתבי נוער מדווחים.
17.10 שירים עבריים.
17.20 "האוניברסיטה הפתוחה".
18.06 "מינחת ערב".
19.05 "מחשבת ישראל".
19.30 שירורים לעולים.
22.05 "תפוח ועץ" — תכנית על הקשר בין הורים לילדיהם עורכת ומנחה: רבקה מיכאלי. יועץ לתכנית: ד"ר עמירם רביב — פסיכולוג חינוכי־קליני והפעם: "קו פתוח".

רשת ב'

07.00 "הבוקר הזה".
08.05 "עושים עניין" — עם גבי גזית ושלום קיטל.
09.05 "ביקור בית" — עם רבקה מיכאלי.
10.05 "כל צבעי הרשת"
11.30 "סעו לשלום" — עם ג. הור
12.10 "אלף־אלף" ב"בית" — עם אהוד מנור.
13.05 "בחצי היום" — חדשות ופזמונים.
14.06 "לראות או לא לראות" — יומן חדשות לתרבות ואמנות.
14.30 "בת צחוק" — הוי והומור.
15.05 "רגעי קסם".
16.05 "שירים ושעורים".
16.55 "קראתי ספר" — קוראים ממליצים.
17.05 "יומן כלכלה".
17.30 "על מספרים ואנשים" — מגאזין המשק והחברה.
18.06 "מסיבת עתונאים" — עורך ומנחה: יצחק גולן.
18.45 היום בספורט.
19.00 "היום הזה" — בעריכת שלום אורן.
19.35 שירים עבריים.
20.05 "אומר בשבחין" — פיוטים ופרקי חזנות ספרדיים.
22.05 "צמוקים ושקדים" — מבחר שירים ביידיש — גדולי החזנים שרים יידיש.
23.05 שירים עבריים.

גלי צה"ל

06.05 אוניברסיטה משודרת — הפסיכולוגיה של הקריאה והבנת הנקרא. רכישת הקריאה. מרצה: דר' יוסף שימרון.
06.30 "פוקחים עין" — החדשות הראשונות של היום — עם מירב אופיר.
07.07 שבע אפס שבע — עם אלכס אנסקי.
08.00 בוקר טוב ישראל — שעת אקטואליה יומית.
09.05 "אילה בוקר" — עם אלי ישראלי.
10.05 "הפסקת עשר" — עם מיכל ניב.
11.05 "נכון לעכשיו" — עם רפי רשף.
13.05 "מקום טוב באמצע" — עם יצחק בן־נר ואורלי יניב.
14.05 "דו רה יומי" — עם דובי לנץ ודני קרפל.
15.05 "טעם של פעם".
16.05 "ארבע אחרי הצהריים" — שירים עבריים.
16.54 באופן מילולי — פינתו של אבשלום קור.
17.00 "ערב טוב ישראלי" — עם דן שילון, יעל דן וגוני סביר.
18.05 "שעה קלה על כלכלה" — עם שמואל נחושתן.
18.45 "משולש" — עימות יומי בענייני השעה. מנחה: יוסי עוזרר.
19.05 "רדיו ספורט" — מגאזין ספורט.
20.05 "סאלוניקי אושוויץ" — שעה ראשונה מתוך המשדר התיעודי המיוחד של גלי־צה"ל ליום הזכרון לשואה ולגבורה תשמ"ז — בשידור חוזר.
21.00 מבט לחדשות.
21.30 אוניברסיטה משודרת — הפסיכולוגיה של הקריאה והבנת הנקרא (ש"ח).
22.05 "על הדבש ועל הכיפאק" — שירים שהחבר'ה אוהבים.
23.05 "עשרים וארבע, היום שהיה" — עם ירון וילנסקי.
23.55 "שיחות חצות" — עם המשוררת מיכל סנונית.
00.05 ציפורי לילה משחזות — דודו טופז משוחח עם מאזינים.
02.05 לא רוצים לישון — מוסיקה לשעות הקטנות של הלילה.
05.05 צלילי בוקר — שירים עבריים.

שידורי צה"ל 2

19.05 "רדיו רדיו" — עם יואב קוטנר.
20.05 "סכבכבסיס" — אינפורמציה, רשי"ם, משחקי רדיו ומוסיקה לחיילים שנשארו בתורנות
22.05 "על הדבש ועל הכיפאק" — שירים שהחבר'ה אוהבים.
23.05 "קול הג'אז הזה"

רשת ג'

06.11 "בחזרה לאושר" — להיטים
07.07 "שיר בבוקר בבוקר" — שירים
09.05 "מה, כבר תשע".
10.05 "שבעים מי יודע".
11.05 "אהבה יומיומית"
12.05 "רק מוסיקה".
13.05 "רק בימי חול".
14.06 "מזמן חוזר".
15.05 "חדש, חדיש ומחודש"
16.05 "הצגה יומית".
18.06 "מצעד הפזמונים הלועזיים".
21.05 "ארוח עתיק" — שירים
23.05 "הלילה הוא שירים".

שני רדיו

11.5.1987

קול המוסיקה

06.02 "צלילי בוקר".
07.09 "בהאונה נינוחה"
09.00 "קונצרט בוקר" — ובר: פתיחה "קלע הכשפים"; פגניני: קונצ'רטו מס' 1 ברה מג'ור לכנור ותז; בטהובן: רביעיית כלי קשת בסול מג'ור; יאנאצ'ק: אידיליה לתז. כלי קשת; וצלב טריאן: דיברטימנטו לחמישיית כלי נשיפה; קרלוס שאבז: קונצ'רטו לפסנתר ותז; גרשווין: פורג'י ובס: תמונה סימפונית.
11.57 "פינת השיר" — משירי נתן זך.
12.00 "מן הסרטיה"
13.05 "בהאונה נינוחה"
15.00 "ווצק של ברג" — תכנית חמישית (ש"ח).
16.00 "מאולמי הקונצרטים שלנו" — התזמורת הפילהרמונית הישראלית. ג. שולטי (1.11.86): ראבל: דפניס וכלואה, סוויטה מס' 2; מאהלר: סימפוניה מס' 5.
18.00 "רגש על הביצוע" — על אחת כמה וכמה.
19.00 "תזמורות כלי נשיפה" — מיצירות: היידן, הולסט, ארנולד, קיני גבריאלי ורימה.
20.05 "אינטרלוד" — רצף מוסיקלי.
20.27 "פינת השיר".
20.30 "מאולמי הקונצרטים בעולם" — א) התזמורת הסימפונית של רשה"ש האוסטרלית/ר. אטלס: הולסט: השוטה המושלם; פרנק: סימפוניה ברה מינור; ב) דניאל רות — עוגב: מרשן: דיאלוג ברו מג'ור; קלרמבו: מתוך סוויטה בטון השני; פרנק: פרלוד, פוגה ווריאציה; דיפרה: פרלוד ופוגה

ברברה סטרייסנד בתכנית "כוכב הערב" (רשת ב' 18.06)

בפה מינור; דוריפלה: פרלוד; מסיין: מתוך העליה לשמים.
22.30 "פעם ועוד" — כנט לורנטצן: פרחי פלא (1982), (אנסמבל קאמרי/פלמינג ויסטיסן) — תנוגן פעמיים.
23.00 "מחורי יצירות" — ברהמס: רביעיות.

רשת א'

07.30 "רדיו־קל".
08.05 "חוגה" — עם בני הגדל.
08.27 משפט דמיאניוק — שידור חי מ"בנייני האומה" בירושלים.
12.05 שירים עבריים.
13.30 חדשות ויומן בצרפתית.
13.45 חדשות ויומן באנגלית.
14.06 "בראש צעיר" — מגאזין יומי לילדים ולבני נוער.
15.27 "השכלה ודעת לכל" — בשיתוף האוניברסיטה הפתוחה.
15.57 משפט דמיאניוק — שידור חי מ"בנייני האומה" בירושלים.
19.05 "עיונים בפרשת השבוע".
19.30 שירורים לעולים.
22.05 "לכל אדם כוכב" — עם האסטרולוג אילן סקר.

רשת ב'

07.00 "הבוקר הזה".
08.05 "עושים עניין" — עם גבי גזית ושלום קיטל.
09.05 "ביקור בית" — עם רבקה מיכאלי.
10.05 "כל צבעי הרשת" — מגאזין יומי.
11.30 "סעו לשלום" — עם גדעון הור.
12.10 "אלף־אלף" ב"בית" — עם אהוד מנור.
13.05 "בחצי היום" — חדשות ופזמונים.
14.06 "לראות או לא לראות" — יומן חדשות לתרבות ולאמנות.
14.30 "בת צחוק" — הוי והומור.
15.05 "רגעי קסם".
16.05 "שירים ושעורים".
16.55 "קראתי ספר" — קוראים ממליצים.
17.05 "יומן כלכלה".
17.30 "על מספרים ואנשים" — מגאזין המשק והחברה.
18.06 "כוכב הערב" — עם ברברה סטרייסנד.
18.30 העברת משחק כדורגל בין ישראל לבין ליברפול שידור חי מאיצטדיון רמת־גן.
19.00 "היום הזה".
19.30 העברת משחק — המשך.
20.30 "סולם המידות" — הפזמונים המסורתיים.
22.05 "פינת הג'אז".
23.05 "חמישה בעקבות אחד" — עורך ומנחה: שמואל שי (ש"ח).
00.15 "הוי ארצי מולדתי" — שירים עבריים.

גלי צה"ל

06.05 אוניברסיטה משודרת • פרקים באתיקה יהודית, האמנם מוסר יהודי. מרצה: פרופ' שלום רוזנברג.
06.30 "פוקחים עין" — החדשות הראשונות של היום עם מירב אופיר.
07.07 "תוספת בוקר" — עם צביקה שפירא.
08.00 בוקר טוב ישראל — שעת אקטואליה יומית.
09.05 "אילה בוקר" — עם אלי ישראלי.
10.05 "הפסקת 10" — עם מיכל ניב.
11.05 "נכון לעכשיו" — עם רפי רשף.
13.05 "מקום טוב באמצע" — עם מולי שפירא וגבי אלדור.
14.05 "דו רה יומי" — עם דובי לנץ ודני קרפל.
15.05 "מה יש" — עם ארז טל.
16.05 "ארבע אחרי הצהריים" — שעה של שירים עבריים.
16.54 "באופן מילולי" — פינתו של אבשלום קור.
17.00 "ערב טוב ישראלי" — עם דן שילון, יעל דן וגוני סביר.
18.05 חברים מספרים על סבא נח — קטעים מערב במלאות 30 לפטירתו של רס"ן (מיל.) נח בולפוסקי, אבי הגדנ"עים בבאר אורה.
18.45 "משולש" — עימות יומי בענייני השעה. מנחה: יוסי עוזרר.
18.57 הודעות לחיילים.
19.05 "שירים מכאן" — שירים עבריים — עם שירה גרא.
19.50 "תיק פלילי 373/86 — מדינת ישראל נגד ג'ון איבאן דמיאניוק" — יומן מיוחד לסיקור ארועי המשפט.
20.05 "סלוניקי אושוויץ" — שעה שניה מתוך המשדר התיעודי המיוחד של גלי־צה"ל ליום הזיכרון לשואה ולגבורה תשמ"ז — בשידור חוזר.
21.00 מבט לחדשות.
21.30 אוניברסיטה משודרת — פרקים באתיקה יהודית (ש"ח).
22.05 "על הדבש ועל הכיפאק" — שירים שהחבר'ה אוהבים.
23.05 "עשרים וארבע — היום שהיה" — עם ירון וילנסקי.
23.55 "שיחות חצות" — עם המשורר דיאב.
00.05 ציפורי לילה עם גילה מאור. תוכנית מוסיקלית בנימה אישית.
02.05 לא רוצים לישון — מוסיקה לשעות הקטנות של הלילה.
05.05 צלילי בוקר — שירים עבריים.

שידורי צה"ל 2

19.05 "רדיו רדיו" — עם יואב קוטנר.
20.05 "סכבכבסיס" — מידע, רשי"ם, משחקי רדיו ומוסיקה לחיילים שנשארו בתורנות.
22.05 "על הדבש ועל הכיפאק" — שירים שהחבר'ה אוהבים.
23.05 "קול הג'אז הזה" — עורך ומגיש: דני קרפל.

רשת ג'

06.11 "בחזרה לאושר" — להיטים
07.07 "שיר בבוקר בבוקר" — שירים
09.05 "מה, כבר תשע"
10.05 "שבעים מי יודע"
11.05 "אהבה יומיומית"
12.05 "רק מוסיקה"
13.05 "רק בימי חול"
14.06 "מזמן חוזר"
15.05 "חדש, חדיש ומחודש"
16.05 "הצגה יומית"
18.06 "היה היה" — מצעד פזמונים
20.05 "לי ולך" — שיר וברכה
21.05 "קצה אותו"
23.05 "הלילה הוא שירים".

שלישי רדיו

12.5.1987

קול המוסיקה

06.02 צלילי בוקר
07.07 בהאונה נינוחה
09.00 קונצרט בוקר — פרגולזי ובעבור ברבירולי: קונצ'רטו לאבוב ומיתרים; היידן: סימפוניה מס' 104 ברה מג'ור; סזאר פרנק: פרלוד, כורל ופוגה (א. רובינשטיין); מוצרט: סונטה לכנור ופסנתר ק. 379; מנדלסון: "שיר תהילה", סימפוניה מס' 2
11.57 פינת השיר — משירי נתן זך
12.00 מן הסרטיה — אנסמבל הסולנים מרגנסבורג — באך: קונצ'רטו לכנור ותזמורת בלה מינור; פרידס: קונצ'רטו לעוגב וכלי קשת; ויואלדי: קונצ'רטו לשתי חצוצרות; צ'ארלס אייבסון: קונצ'רטו לצ'מבלו וכלי קשת עפ"י סונטות של דומניקו סקרלטי
13.05 בהאונה נינוחה — רוסיני: "סמירמיס", פתיחה; סיבליוס: שיר אביב. צ'ייקובסקי: קונצ'רטו לפסנתר; גריג: רומנסה נורווגית עם ואריציות; גלזונוב: קונצ'רטו לסקסופון אלט.
15.00 מוסיקה צעירה
16.00 מאולמי הקונצרטים בעולם — פסטיבל ברגן — נורבגיה הרביעייה הקולית של רדיו המבורג עם פטר סתם — פסנתר. שוברט: מיסה גרמנית, שירת הרוחות על המים, העבר שבהווה הגונדולייר פסטורלה, שירים מאת פלסטרינה, הסלר, לאסו וויכלר
17.30 קולות — שירים גרמנים עממיים ובנימה עממית
18.00 ממרוף התקליטיה
18.00 פניני אופרה • מיצירות: גונו, וולף פראר, צ'ייקובסקי

אהוד גרא, אורח התכנית "שיחות חצות" (גל"צ 23.55)

ומוסורגסקי
20.05 אינטרלוד — רצף מוסיקלי
20.27 פינת השיר
20.30 מאולמי הקונצרטים שלנו — ערב של אופרה, בהדרכת נתניה דברת — לוכרה מנחה: ישראל אוכל בהשתתפות: רעיה זיסקינד, ורדה קוטלר, עמליה יצחק, יותם כה, איזי בורנשטיין, יצחק שפר, אבי יעקובסון/פסנתר — גרשון סטרן
22.30 ג'ז קלאסי
23.00 מחורי יצירות — ברהמס. רביעיות

רשת א'

07.30 רדיו קל
08.05 חוגה — עם בני הגדל
08.27 משפט דמיאניוק — שידור חי מ"בנייני האומה" בירושלים
13.05 שירים עבריים
13.30 חדשות ויומן בצרפתית
13.45 חדשות ויומן באנגלית
14.06 בראש צעיר — מגזין יומי לילדים ולבני נוער
15.27 השכלה ודעת לכל — בשתוף האוניברסיטה הפתוחה
15.57 משפט דמיאניוק — שידור חי מ"בנייני האומה" בירושלים
18.05 שעור בתלמוד
18.30 שירורים לעולים
22.05 שנינו יחד וכל אחד לחוד עורך ומנחה: יובב כץ והפעם: קו פתוח עם ד"ר איריס רייצס־קלרמן וד"ר אריאל לשם

רשת ב'

07.00 הבוקר הזה
08.05 עושים עניין — עם גבי גזית ושלום קיטל
09.05 ביקור בית — עם רבקה מיכאלי
10.05 כל צבעי הרשת — מגזין יומי
11.30 סעו לשלום — עם גדעון הור
12.10 אלף־אלף ב"בית" — עם אהוד מנור
13.05 בחצי היום — חדשות ופזמונים
14.06 לראות או לא לראות • יומן חדשות לתרבות ואמנות
14.30 בת צחוק — הוי והומור
15.05 רגעי קסם
16.05 שירים ושעורים
16.55 קראתי ספר — קוראים ממליצים
17.05 יומן כלכלה
17.10 על מספרים ואנשים — מגזין המשק והחברה
18.06 אצבע על הדופק — שבועון בענייני בריאות ורפואה
18.45 היום בספורט
19.00 היום הזה
19.35 עולם חדש — מגזין חדשותי לעניני האדם וסביבתו
20.05 פרקי חזנות "כבקשתך" — מזמור שיר
22.05 עוד פעם אחת — תכניות בשידור חוזר "פולין — סתיו 86" — רשמי מסע של יהודית הגרל בפולין תכנית שלישית — "הערים אליהן לא נסעתי"
23.05 קפה ראשו — חידונים מגוונים בהשתתפות המאזינים עם שמוליק רוזן

גלי צה"ל

06.05 אוניברסיטה משודרת — שלושה עשר שיחות עם שחקן — מצבו של השחקן. מרצה: ניסים עזיקרי
06.30 פוקחים עין — החדשות הראשונות של היום — עם מירב אופיר
07.07 שבע אפס שבע — עם איתן ליפשיץ
08.05 בוקר טוב ישראל — שעת אקטואליה יומית
09.05 אילה בוקר — עם אלי ישראלי
10.05 הפסקת 10 — עם מיכל ניב
11.05 נכון לעכשיו — עם רפי רשף
13.05 מקום טוב באמצע — עם אורלי יניב ויצחק בן־נר
14.05 דו רה יומי — עם דובי לנץ ודני קרפל
15.05 מה יש — עם ארז טל
16.05 841 נוסע צפונה צפונה — רומנדריו
17.00 ערב טוב ישראל — עם דן שילון, יעל דן וגוני סביר
18.05 שעה קלה על כלכלה — עם שמואל נחושתן
18.45 משולש — עימות יומי בענייני השעה. מנחה: יוסי עוזרר
18.57 הודעות לחיילים
19.05 שירים מכאן — שירים עבריים עם שירה גרא
19.50 תיק פלילי 373/86 — מדינת ישראל נגד ג'ון איבאן דמיאניוק — יומן מיוחד לסיקור ארועי המשפט.
20.05 סלוניקי אושוויץ — שעה שלישית מתוך המשדר המיוחד של גלי־צה"ל ליום הזכרון לשואה ולגבורה תשמ"ז • בשידור חוזר
21.00 מבט לחדשות
21.30 אוניברסיטה משודרת — שלוש עשרה שיחות עם שחקן (ש"ח)
22.05 על הדבש ועל הכיפאק — שירים שהחבר'ה אוהבים
23.05 עשרים וארבע — היום שהיה — עם ירון וילנסקי
23.55 שיחות חצות — עם מנכ"ל כח המשימה הכלכלי — אהוד גרא
00.05 ציפורי לילה עם עזרא לוי. תכנית מוסיקלית בנימה אישית.
02.05 לא רוצים לישון — מוסיקה לשעות הקטנות של הלילה.
05.05 צלילי בוקר — שירים עבריים

שידורי צה"ל 2

19.05 רדיו רדיו — עם יואב קוטנר
20.05 סכבכבסיס — מידע רשי"ם, משחקי רדיו ומוסיקה לחיילים שנשארו בתורנות עם: לאה עוז
22.05 על הדבש ועל הכיפאק — שירים שהחבר'ה אוהבים
23.05 קול הג'אז הזה — עורך ומגיש: דני קרפל

רשת ג'

06.11 בחזרה לאושר — להיטים וותיקים
07.07 שיר בבוקר בבוקר — שירים ופזמונים ישראליים
09.05 מה, כבר תשע — עם אבי אתגר
10.05 שבעים מי יודע
11.05 אהבה יומיומית — עם יוסי סיאס
12.05 רק מוסיקה
13.05 רק בימי חול — עם מנחם פרי
14.06 זמזמן חוזר
15.05 חדש, חדיש ומחודש
16.05 הצגה יומית — עם יקיר אביב
18.06 מקום בצמרת
21.05 אורח עתיק — שירים
23.05 סגני ג'אז — עם לאה ליאור

רביעי רדיו

13.5.1987

קול המוסיקה

06.02 צלילי בוקר
07.09 בהאונה נינוחה — דבוז'אק: נוקטורן לכלי־קשת בסי־במול מג'ור; מוצרט: סימפוניה ברה מג'ור, מס' 38 ק. 504 "סימפוניה פראג"; סמטנה: "מולדתי", מחזור פואמות סימפוניות
09.00 קונצרט בוקר — רימסקי־קורסקוב: קפריצ'ו ספרדי; צ'ייקובסקי. הקונצ'רטו לכנור ברה מג'ור; דבוז'אק: סרנדה לכלי קשת; יוהן שטאמיץ: קונצ'רטו לקלרנית בלה סי־במול מג'ור; מאהלר: הסימפוניה השמינית במי־במול מג'ור
11.57 פינת השיר — משירי נתן זך
12.00 אמנים באולפן • וגרי קארון • כנור/אורה רוזום — פסנתר — ברטוק: שירי־עם הונגריים, מחולות רומניים, רפסודיה מס' 1; קוראי: ארגה; סטרווינסקי. דואו קונצ'רטנטה
13.05 בהאונה נינוחה — יוהאן סבסטיאן באך ומשפחתו המוסיקלית — באך: סוויטה מס' 2 בסי מינור לתזמורת, י. כריסטיאן באך: קונצ'רטו לנבל ותזמורת; י. כריסטוף פרידריך באך: ששייה בדו מג'ור, ווילהלם פרידמן באך: חמש פולונזות לצ'מבלו; ק.פ.ע. באך: סינפוניה ברה; ו.פ.א. באך: טריו בסול מג'ור ל־2 חלילים וויולה; י.ס. באך: פסקליה ופוגה בדו מינור
15.00 מוסיקה ויזה — יצירות מ"רוסטרום המלחינים הבינלאומי 86": קרולינה אריקסדוטיר (איסלנד): סינפונייטה; אטלי אינגולפסון (איסלנד): חמישייה

נתן זך, משיריו בתכנית "פינת השיר" (קול המוסיקה 11.57)

במי מינור לכלי נשיפה: מישל לונגטן (קנדה): "קטה: שי ריר"
16.00 מהקלטות התזמורת הסימפונית ים רשה"ש — מוצרט: סימפוניה מס' 29, בלה מג'ור, ק. 201; באך: קונצ'רטו ברנדנבורגי מס' 4; ברטוק: קונצ'רטו לויולה ותזמורת; לוטוסלבסקי: מוסיקה אבל (לזכרו של ברטוק); ברוקנר: "טה דאום"
18.00 דיוקן
19.00 מוסיקה אהובה עליכם — שופן: קונצ'רטו מס' 2 בפה־מינור, לפסנתר; צ'ייקובסקי: "אגם הברבורים", סויטה מתוך הבאלט
20.05 אינטרלוד — רצף מוסיקלי
20.27 פינת השיר
20.30 אופרה ליום רביעי — פוצ'יני: "הנערה מהמערב"
23.00 מחורי יצירות — ברהמס: רביעיות.

רשת א'

07.30 רדיו־קל
08.05 חוגה — עם בני הגדל
08.27 משפט דמיאניוק — שידור חי מ"בנייני האומה" בירושלים
13.05 שירים עבריים
13.30 חדשות ויומן בצרפתית
13.45 חדשות ויומן באנגלית
14.06 בראש צעיר • מגזין יומי לילדים ולבני נוער
15.27 השכלה ודעת לכל • בשתוף האוניברסיטה הפתוחה
15.57 משפט דמיאניוק — שידור חי מ"בנייני האומה" בירושלים
19.05 שואל כעניין
19.30 שירורים לעולים
22.05 חבר מאותו כוכב — תכנית היכרויות רדיופונית, בשידור חי — עורכת ומנחה: מילכה לטרן

רשת ב'

07.00 הבוקר הזה
08.05 עושים עניין — עם גבי גזית ושלום קיטל
09.05 ביקור בית — עם רבקה מיכאלי
10.05 כל צבעי הרשת — מגזין יומי
11.30 סעו לשלום — עם גדעון הור
12.10 אלף אלף בבית — עם אהוד מנור
13.05 בחצי היום — חדשות ופזמונים
14.06 לראות או לא לראות — יומן חדשות לתרבות ואמנות
14.30 בת צחוק — הוי והומור
15.05 רגעי קסם
16.05 שירים ושעורים
16.55 קראתי ספר — קוראים ממליצים
17.05 יומן כלכלה
17.30 על מספרים ואנשים — מגזין המשק והחברה
18.06 יש שאלות — עורך ומנחה: איתן אלמוג
18.45 היום בספורט
19.00 היום הזה
19.35 מוסף לעניני צבא ובטחון
20.05 ניחוחי חציר — עם "האירוסים" — זמרי בית־אלפא במופע פומבי שהוקלט במתנ"ס גדרות
21.05 השושנה פורחת — לקט רומנסות ושירי־עם ספרדיים
22.05 מחפשים את המטמון
00.15 בימה ומסך • לקט קטעים מתוך מחזות מוסיקליים וסרטים

גלי צה"ל

06.05 אוניברסיטה משודרת — האנוסים בין נצרות ליהדות. האנוסים והעולם המודרני. מרצה: ד"ר יוסף קפלן
06.30 פוקחים עין — החדשות הראשונות של היום עם מירב אופיר
07.07 שבע אפס שבע
08.00 בוקר טוב ישראל — שעת אקטואליה יומית
09.05 אילה בוקר — עם אלי ישראלי
10.05 הפסקת 10 — עם מיכל ניב.
11.05 נכון לעכשיו • עם רפי רשף
13.05 מקום טוב באמצע — עם אורלי יניב ויצחק בן־נר
14.05 דו רה יומי — עם דובי לנץ ודני קרפל
15.05 מה יש — עם ארז טל
16.05 ארבע אחרי הצהריים — שירים עבריים
16.54 באופן מילולי — פינתו של אבשלום קור
17.00 ערב טוב ישראל — עם דן שילון, יעל דן וגוני סביר
18.05 יער מכורר — מגזין לענייני צבא ובטחון
19.05 שירים מכאן — שירים עבריים עם שירה גרא
19.50 תיק פלילי 373/86 — מדינת ישראל נגד ג'ון איבאן דמיאניוק — יומן מיוחד לסיקור ארועי המשפט
20.05 סלוניקי אושוויץ — שעה רביעית מתוך המשדר התיעודי המיוחד של גלי־צה"ל ליום הזכרון לשואה ולגבורה תשמ"ז — בשידור חוזר
21.00 מבט לחדשות
21.30 אוניברסיטה משודרת — האנוסים בין נצרות ליהדות (ש"ח)
22.05 על הדבש ועל הכיפאק — שירים שהחבר'ה אוהבים
23.05 עשרים וארבע היום שהיה — עם ירון וילנסקי
23.55 שיחות חצות — עם רפנה שכפמן — ראש הוועדה לזכויות האדם במפלגת העבודה
00.05 ציפורי לילה קלאסיות — עם תמר רון
02.05 לא רוצים לישון — מוסיקה לשעות הקטנות של הלילה
05.05 צלילי בוקר • שירים עבריים

שידורי צה"ל 2

19.05 רדיו רדיו — עם יואב קוטנר
20.05 סכבכבסים — מידע משחקי רדיו ומוסיקה לחיילים שנשארו בתורנות — עם משה מורד
22.05 על הדבש ועל הכיפאק — שירים שהחבר'ה אוהבים
23.05 קול הג'אז הזה — עורך ומגיש: דני קרפל

רשת ג'

06.11 בחזרה לאושר
07.07 שיר בבוקר בבוקר • שירים
09.05 מה, כבר תשע
10.05 שבעים מי יודע
11.05 אהבה יומיומית
12.05 רק מוסיקה
13.05 רק בימי חול — עם מנחם פרי
14.06 זמזמן חוזר
15.05 חדש, חדיש ומחודש
16.05 הצגה יומית — עם יקיר אביב
18.06 הצעקה האחרונה
20.05 לי ולך — שיר וברכה
21.05 צליל סקרן
22.05 הלילה הוא שירים

חמישי רדיו

14.5.1987

קול המוסיקה

06.02 "צלילי בוקר"
07.09 "בהאונה נינוחה"
09.00 "קונצרט בוקר" באך: קנטטת האיכרים; שפוהר: סונטה קונצ'רטנטה לנבל וחליל במי במול מג'ור; שוברט: רביעיית כלי־קשת בלה מינור ד. 804; פרוקופייב: 2 קטעים מתוך הסויטה "רומאו ויוליה"; בטהובן: קונצ'רטו בדו מג'ור אופוס 56 לפסנתר כינור וצ'לו; ברהמס: סימפוניה מס' 3 בפה מג'ור
11.57 "פינת השיר" משירי נתן זך
12.00 "מן הסרטייה" שומאן: פנטסיה בדו מג'ור; פיריק וורי: סונטה לנבל סולו; הינדמית: סונטה לקונטרבס ופסנתר
13.05 "בהאונה נינוחה" רספיגי: הצפורים; ויואלדי: "בצאת ישראל ממצרים", תהילים קי"ד; מוצרט: קונצ'רטו בדו מג'ור לחליל ונבל ק. 299; בטהובן: חמישייה במי במול מג'ור לפסנתר וכלי נשיפה; שוברט: סימפוניה מס' 6 בדו מג'ור "הקטנה"
15.00 מפגשים
16.00 "אתנחתא" — שידור חי מאולם ימק"א בירושלים נורית סילבר — צ'לו; אמנון סילבר — פסנתר: פרסקובלדי־קאסדו: טוקטה; בטהובן: סונטה מס' 3 בלה מג'ור אופוס 69; מרטוש: "יזכור"; סוק: בלדה ו־סרנדה, אופוס 3; מארטינו: ואריאציות על שיר עם סלובקי
17.30 "קשת של צלילים" — מיגוון מוסיקלי; פרקים מיצירות קאמריות של לואי שפור
18.02 "אנתולוגיה בצלילי" מוסיקה

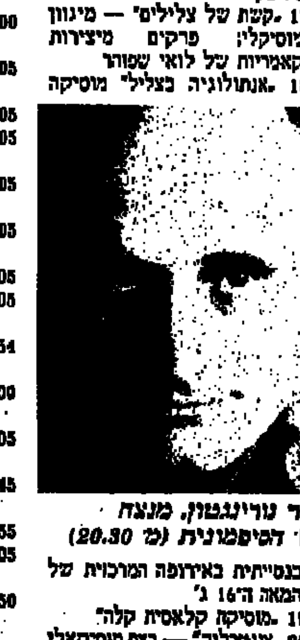

רוג'ר נורינגטון, מנצח התז' הסימפונית (מ' 20.30)

כנסייתית באירופה המרכזית של המאה ה־16 ג'
19.00 "מוסיקה קלאסית קלה"
20.05 "אינטרלוד" — רצף מוסיקלי
20.27 "פינת השיר"
20.30 "קונצרט התזמורת הסימפונית ים רשה"ש שידור ישיר מאולם הבריקראנן, מנצח: רוג'ר נורינגטון, היידן: סימפוניה מס' 49 ("לה פסיונה"); מוצרט: דיברטימנטו לכלי־קשת ק. 136; הפסקה — "אנתולוגיה"; מוצרט: סרנדה לכלי־נשיפה, ק. 388; היידן: סימפוניה מס' 104, ברה מג'ור ("לונדון")
23.00 "דור הזהב" — אמנים גדולים בהקלטות היסטוריות אקסל שיף — תכנית ראשונה. שוברט: "הסונטה הגפה"

רשת א'

07.30 "רדיו־קל"
08.05 "חוגה" — עם בני הגדל
08.27 משפט דמיאניוק — שידור חי מ"בנייני האומה" בירושלים
15.00 "בראש צעיר" — מגזין יומי לילדים ולבני נוער
15.30 "השכלה ודעת לכל" — בשיתוף האוניברסיטה הפתוחה
16.05 "ארץ לא נודעת"
17.00 חדשות ותכנית באנגלית
17.30 חדשות ותכנית בצרפתית
18.06 "מינחת ערב" — מקדר יומי להווי דתי ומסורת
19.05 "שיעור בתנ"ך"
19.30 שירורים לעולים
22.05 "יש לי חלום" — עורך ומנחה יובב כץ. עם הפסיכיאטרית ד"ר רוחמה מרתון והפסיכולוג עמי סינגר

רשת ב'

07.00 "הבוקר הזה"
08.05 "עושים עניין" — עם גבי גזית ושלום קיטל
09.05 "ביקור בית"
10.05 "כל צבעי הרשת" — מגזין יומי
11.30 "סעו לשלום", עם ג. הור
12.10 "אלף־אלף" ב"בית" — עם אהוד מנור
13.05 "בחצי היום" — חדשות ופזמונים
14.06 "לראות או לא לראות" — יומן חדשות לתרבות ואמנות
14.30 "בת צחוק" — הוי והומור
15.05 "רגעי קסם"
16.05 "שירים ושיעורים"
16.55 קראתי ספר — קוראים ממליצים
17.05 "יומן כלכלה"
17.30 "על מספרים ואנשים" — מגזין המשק והחברה
18.06 "זרקור" — עורך ומנחה: יצחק גולן
18.45 היום בספורט
19.00 "היום הזה"
19.35 השבוע בכנסת
20.05 "שורשים" — שבועון לענייני פולקלור ועדות
22.05 שירים עבריים
23.05 "בינינו לבין עצמנו" — שיחות עם מאזינים בשידור חי — מנחה: אלכס טלמור

גלי צה"ל

06.05 אוניברסיטה משודרת — פילוסופיה של הטכנולוגיה — על דמוקרטיזציה מהירה. מרצה: ד"ר יוסף אגסי
06.30 "פוקחים עין" — החדשות הראשונות של היום עם מירב אופיר
07.05 שבע אפס שבע — עם אלכס אנסקי
08.00 בוקר טוב ישראל — שעת אקטואליה יומית
09.05 "אילה בוקר" — עם אלי ישראלי
10.05 "הפסקת 10" — עם מיכל ניב
11.05 "נכון לעכשיו" — עם יוסי אבארי
13.05 "מקום טוב באמצע" — עם יצחק בן נר ואורלי יניב
14.05 "דו רה יומי" — עם דובי לנץ ודני קרפל
15.05 "מה יש" — עם ארז טל
16.05 "ארבע אחרי הצהריים" — שעה של שירים עבריים
16.54 "באופן מילולי" — פינתו של אבשלום קור
17.00 "ערב טוב ישראלי" — עם דן שילון, יעל דן וגוני סביר
18.05 "שעה קלה על כלכלה" — עם שמואל נחושתן
18.45 "משולש" — עימות יומי בענייני השעה. מנחה: יוסי עוזרר
18.55 הודעות לחיילים
19.05 "שירים מכאן" — שירים עבריים — עם שירה גרא
19.50 תיק פלילי 373/87 מדינת ישראל נגד ג'ון איוואן דמיאניוק — יומן מיוחד לסיקור ארועי המשפט
20.05 "סלוניקי אושוויץ" — שעה חמישית מתוך המשדר התיעודי המיוחד של גלי־צה"ל ליום הזכרון לשואה ולגבורה תשמ"ז — בשידור חוזר
21.00 מבט לחדשות
21.30 אוניברסיטה משודרת — פילוסופיה של הטכנולוגיה (ש"ח)
22.05 "על הדבש ועל הכיפאק" — שירים שהחבורה אוהבים
23.05 "עשרים וארבע — היום שהיה" — עם ירון וילנסקי
23.55 "שיחות חצות" — עם המחזאי יוסף מונדי
00.05 ציפורי לילה מבלות — עם משה מורד
02.05 לא רוצים לישון — מוסיקה לשעות הקטנות של הלילה
05.05 צלילי בוקר — שירים עבריים

שידורי צה"ל 2

19.05 "רדיו רדיו" — עם יואב קוטנר
20.00 "סכבכבסיס" — מידע, רשי"ם, משחקי רדיו ומוסיקה לחיילים שנשארו בתורנות עם אבדי גלער
22.05 "על הדבש ועל הכיפאק"
23.05 "קול הג'אז הזה"

רשת ג'

06.11 "בחזרה לאושר" — להיטים
07.07 "שיר בבוקר בבוקר" — שירים
09.05 "מה, כבר תשע"
10.05 "שבעים מי יודע"
11.05 "אהבה יומיומית"
12.05 "רק מוסיקה"
13.05 "רק בימי חול"
14.06 "מזמן חוזר"
15.05 "חדש, חדיש ומחודש"
16.05 "הצגה יומית"
18.05 "שלגרה"
20.05 "לי ולך" — שיר וברכה
21.05 "מופע רוק" — עם דליה כהן
23.05 "הלילה הוא שירים"

שחמט

בעיות וסיומים

בעיות השבוע

ב־5394 בוצע הנושא בצורה חסכונית ונקייה, בתלת־מסעית תוכן עשיר – איום טוב, שני וריאנטים עם מסעים אנטי־קריטיים ופינוי קו, ושני וריאנטים נוספים עם סגירות עצמיות ומניעת דואלים (5395).

5394. אורי אבנר
תל־אביב, ינואר 1987
ציון כבוד שלישי

4+4 מט עזר בשני מסעים. האומים א. דיאגרמה. ב. פרש ה2 ל־ח3.

5395. ל. זאגורוויקו
ברה"מ 1983
פרס ראשון־שני

11+11 מט בשלושה מסעים

פתרונות אל העורך, רח' דמות, הולך 43, ירושלים 97703.

מגוון ציקלי מקורי

הדרי מסעות המובאות להלן נשלחות אלי על־ידי אלכסנדר אטינגר מחולון. בשתי המחטיות ובפתרון מופיעים ארבעה המוטים במגוון ציקלי מקורי, דן באומים וחן בוואריאנטים.

א. וילקאורקאס

[illegible]

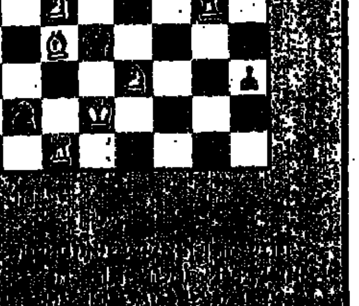

[illegible]

קרבות ותחרויות

באר־שבע שמרה על התואר

באר־שבע א' שמרה על תוארה – אלופת ישראל בשחמט. בסבוב האחרון בליגה הלאומית, בשבת, גברה באר־שבע על „הפועל" פלדקליין" ראשון לציון 2:3. לליגה הארצית ירדו קבוצות בנק לאומי ת"א, שניצחה בסבוב האחרון את הפועל רחובות 2:3, והפועל חדרה שהפסידה בסבוב האחרון לאס"א טכניון חיפה 3.5:1.5. הפועל הוד השרון / פתח־תקוה גברה על „רובינשטיין" ירושלים 1.5:3.5, אס"א אוניברסיטת ת"א הביסה את ביכורי העתים ת"א 0.5:4.5 (ביורנבוים ניצח את אפק, קריידמן ניצח את אליוסף).

הדרוג הסופי בליגה הלאומית: באר־שבע 33.5, אס"א תל־אביב 29.5, אס"א חיפה 29, ביכורי העתים 26.5, הוד השרון / פתח־תקוה 24.5, ראשון לציון 21.5, רחובות ו„רובינשטיין" – 15.5 כל קבוצה, חדרה – 15, בל"ל 14.5.

לליגה הלאומית עלות הפועל תל־אביב והפועל הרצליה. הפועל ת"א ניצחה בסבוב האחרון את לסקר חיפה – 0.5:4.5 והרצליה סיימה בתיקו 2.5:2.5 עם התעשיה האוירית. כל אחת משתי הקבוצות צברה 27.5 נקודות בהקדימן את מכבי אשדוד – 27. לליגה א' ירדו באר־שבע ב' ואליצור נתניה.

קספרוב וליובוייביץ' – ניצחו בבריסל

התחרות הגדולה בבריסל, בירת בלגיה, הסתיימה בניצחונם המשותף של אלוף העולם גארי קספרוב ובכור שחמטאי יוגוסלביה ליובומיר ליובוייביץ' שכל אחד מהם צבר 8.5 נקודות ב־11 משחקים. בסבוב האחרון סיים לובו' בתיקו עם קרפוב. קספרוב התחיל לאלוף העולם לשעבר מיכאל טל את המסדר היחיד בתחרות, וכך השתווה במספר נקודותיו לליובוייביץ'. שלישי סיים אנאטולי קרפוב – 7 נקודות בהקדימו את ויקטור קורצ'נוי ויאן טימן – 6.5 כ"א, מיכל טל 6, בנט לארסן 5.5, אנגיז טורה, ג'ון ואן דר ויל – 5 כ"א, [illegible] מבלגיה 3.5, נייג'ל שורט 3 (בלבדו), ריבאוד מולדרס מבלגיה – 1.

נצחון בזק

בתחרות בזק שנערכה בבריסל, לאחר התחרות הגדולה, ניצח קספרוב שצבר 17 נקודות ב־22 משחקים [illegible]

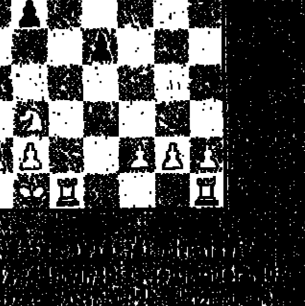

[illegible]

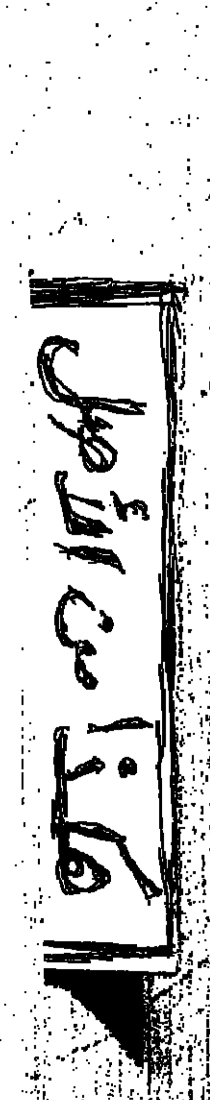

תשבצים

תשבץ 183

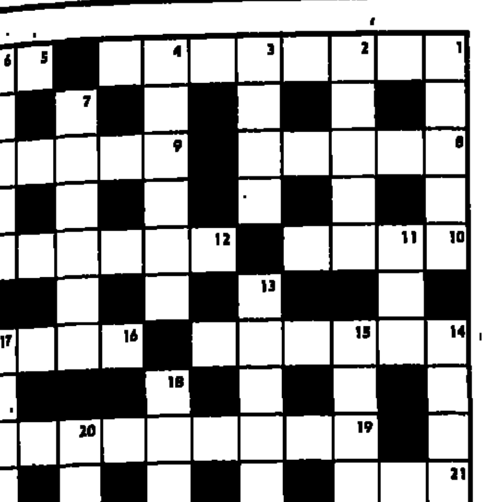

אפקי: 1. סופר ודרמטורג איטלקי, קיבל פרס נובל 1934 (כ"מ). 5. מחודשי השנה. 8. במאי צרפתי ידוע. 9. אימפרוביזציה. 10. למדן, מלא באינפורמציה. 12. נסיכות בדרום חצי האי ערב. 14. סחרחורת מים. 16. מידה. 19. מבנה בצורת צינור רחב לבדיקת תמרים, למשל במטוסים (כ"מ). 21. סוס אציל. 22. מצב האטמוספירה במקום ובזמן מסויימים.

אנכי: 1. שאינו מורכב ומסובך (למשל הסבר). 2. שמו של הקולנוע לפני שהיה בו קול. 3. עקירה והוצאת החומר שבפנים (למשל הוצאת הגידים והחלב). 4. מורו של קונפוציוס, ספרו שימש יסוד לטאואיזם המטיף לרחמים, סבלנות והעדר אהבה עצמית (כ"מ). 6. בירה במזרח התיכון. 7. סגורים, שקשה לפענחם. 11. עסיס ענבים, זיתים וכדומה. 13. באים בטענות. 14. תא, חלק תחום במערכת. 15. בסט־סלר בעברית. 17. שיטה לקביעת סה"כ ההשקעות וההוצאות במוצר מוגמר. 18. יוצא דופן. 20. תרביך, תערובת של בשר מאויד ירקות ותבלינים.

אגוזן 183

אפקי: 1. במבצע שנור מספקים דיילות לחיילים? (8). 5. נושא מים מאחור (2). 8. מסתפק בתשואות בלי קהל (5). 9. ז"ל כמו השליח (5). 10. אעז באמריקה (4). 12. דג שאינו מסריח לא קל להשיג (6) (יחד עם שוש קוריאט). 14. יועץ שהיה שופט אפשר למצוא לו תשובה (4,2). 16. סופר מוכתם? (4). 19. מי שנטל על עצמו את האחריות לתהליך המדיני כבר איננו איתנו (5,4). 21. מושך את החורש ואת המחרשה (3). 22. כך מגיע יהודי נרמי? במכונית רוסית לכנסיה נוצרית? (7)

אנכי: 1. בני נמצא במערך? שיהיה לאורך ימים טובים, אמן (5). 2. באיזה טור יש להמר בהימור? (5). 3. אות קין מראה שהנושא אותו דווקא בסדר גמור (4). 4. תרופה המוסיפה מתח לשר (6). 6. יוצא חלציו של גבר – ממש מדליקו (5). 7. מסתובב בטורים מנוגדים (6). 11. חלקיק ניתן הפוך מן החיבור למתג (3). 13. מה השתנה בי וביכם? (4,2). 14. מגלות עניין בשיחה על חברת השקעות (4). 15. תחילת הפורנוגרמים – בשורות רעות בפה (5). 17. צייר בשקט מוחלט (5). 18. חדיו כמעט ומחק (4). 20. משתתף בשירת הללויה (3).

פתרונות

תשבץ 182

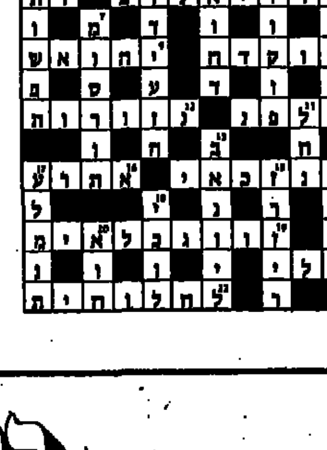

אגוזן 182

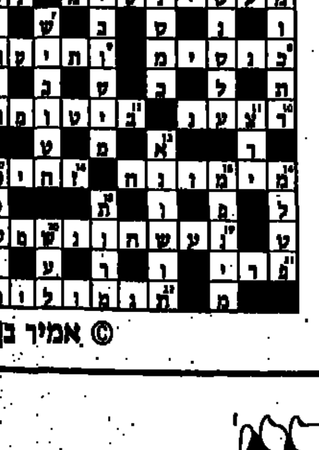

© אמיר בן־אור

ברידג'

כיצד להפסיד משחק „בטוח"

עד כה סיפרנו לכם תמיד כמה יפה משחקים האלופים בארצנו ובארצות הנכר, אולם בלי מעט „רשע" (קלאפטיות בלע"ז) אי־אפשר, ולכן נביא לפניכם יד בה נכשלו שני המבצעים, גם חדני וגם הפיני, בביצוע החוזה.

♠ Q 10 2
♥ K 9 7 2
♦ Q 6
♣ A Q 10 3

♠ 5 / ♥ A Q 10 6 5 4 / ♦ 9 8 3 / ♣ J 9 8

♠ 6 4 3 / ♥ 8 / ♦ A 10 7 5 2 / ♣ K 7 5 4

♠ A K J 9 8 7
♥ J 3
♦ K J 4
♣ 6 2

מחלק: צפון
פגיעים: כולם
ההכרזות:

צפון	מזרח	דרום	מערב
1 דיאמונד	----	1 ספייד	----
1 בלי שליט	----	4 ספייד	----

16־12 נקודות ולפחות שני דיאמונדים.

בשני השולחנות הוביל מערב בתשיעית דיאמונד, מזרח זכה באלוף וחזר בהארט. מערב זכה עם האלוף ושיחק את המלכה הארט. הכרוז כיסה עם המלך, מזרח חתך והכרוז נאלץ למסור לקיחה נוספת בקלאב ונכשל בביצוע החוזה. מה דעתכם האם גם אתם הייתם משחקים בצורה דומה, או אולי עתה, לאחר שהוהרדתם הייתם בוחרים בדרך שונה?

הפתרון בעצם כל־כך פשוט: על הכרוז לא להתפתות למראה המלכה (אפילו אם היא עושה לו „עיניים") ולשחק הארט קטן מהדומם. מערב ממשיך בהארט, הכרוז ממשיך לשחק הארט קטן שנותר בידו. עתה מוצא הכרוז את השליטים מידי המתנגדים, משליך את המפסיד בקלאב על המלך הארט, והחוזה מבוצע כשהכרוז מוסר שתי לקיחות בטרמפ ולקיחה אחת בדיאמונד. צדקתי או לא? אין הפתרון פשוט? הבעיה היא אין רואים ומתכוננים כל זאת בלהט המשחק, ובכן רבותי, זה מה שמבדיל בין שחקן גדול לשחקן בינוני ואולי, לאור המקרה הנ"ל גם לכלל זה יש יוצאים מן הכלל.

ארנונה שמאן

מהפכות הקולנוע

החודש מוקדשת תכנית הסינמטקים ליצירתו של הבמאי הגרמני פ.ו. מורנאו שיצר את סרטי המופת שלו בתקופת תור הזהב של האקספרסיוניזם הגרמני האילם. הוא פעל בשנות העשרים באותה עת בה פעל גם פריץ לאנג („מטרופוליס"). מורנאו, גאון קולנוע בעל שיעור קומה, נמשך מראשית דרכו לנושאים מלודרמטיים ואווירה גותית קודרת ואקספרסיבית שמבטאת את הלך רוחם העז של הגיבורים. מורנאו היה הראשון שהכיר בצורך לנייד את המצלמה ולהפכה לכלי דינמי. הוא חיפש אפיקי התבטאות ויזואליים חדשים ושכלל את השפה הקולנועית הרדומה. ארבעה מסרטיו נחשבים ליצירות מופת מבריקות וחדשניות, אבני דרך בתולדות הקולנוע: „נוספרטו" ו„האדם האחרון", שנעשו בגרמניה, „זריחה" ו„טאבו" שנעשו באמריקה, אליה היגר.

מורנאו עבד בשיתוף עם התסריטאים תיאה פון הארבו וקארל מאייר. בכל סרטיו הוא ממחיש את המציאות הפנימית הפסיכולוגית של הגיבורים על־ידי בניית עולם מעוות, אווירה סיוטית המושגת בעזרת תאורה אפלה והצללות. בין אם עשה מלודרמה כ„זריחה", או סרט וריאליסטי חברתי כ„האדם האחרון", מורנאו תמיד יצר סרטים קודרים ואפלים ונתן דרור לעבודת מצלמה ליצירת קומפוזיציות מרהיבות. הוא התקשה לעבוד בהוליווד שלחצה על יתר־מסחריות. סרטו האחרון, „טאבו", היה הפקה עצמאית בשיתוף עם הבמאי הדוקומנטריסט הנודע רוברט פלהרטי („נאנוק – איש הצפון"). לאחר השלמת יצירת מופת זו נהרג מורנאו בתאונת דרכים בגיל 43.

● פאוסט – סרטו ה־12 של מורנאו שאבד ונמצא שוב בשנות ה־50. מבוסס על תסריט של תיאה פון הארבו, אודות אהבתו הנכזבת והאובססיבית של פקיד קטן לבת עשירים. מלודרמה עשירה באיכויות קולנועית. סינמטק ים, יום ג', 19.30.

● האדם האחרון – אחד הסרטים המהפכניים בתולדות הקולנוע (נעשה בשנת 24). הסרט הראשון בו המצלמה יורדת מהחצובה והופכת לחלק פעיל בהתרחשויות. זוויות הצילום וירטואוזיות וכמעט אקרובטיות. זהו סיפורו של שוער זקן במלון שמפטרים אותו והוא נאלץ להיפרד ממדיו המפוארים ומגאוותו הפטישיסטית על המדים. המרכיבים הוויזואליים עוזרים לחשיפת המניעים הפסיכולוגיים של הדמות האומללה, אותה מגלם אמיל יאנינגס בתפקידו הטוב ביותר. סינמטק ים, יום ה', 21.30. סינמטק ת"א: יום ג', 19.15.

יומן חוף ברייטון

מחזהו האוטוביוגרפי המפורסם של ניל סיימון עובד לקולנוע בידי הבמאי הוותיק והמומחה ליצירתו של סיימון, והוא ג'ין סאקס שביים את מרבית מחזותיו של סיימון בבימה וגם עיבד את „יחפים בפארק" ו„הזוג המוזר" לקולנוע. קורות משפחה יהודית בניו־יורק של שנות השפל הכלכלי, אותם מספר באירוניה הבן הצעיר שלימים יהפוך למחזאי מפורסם. הסרט משלב חוויות התבגרות בנאליות של הנער יוג'ין עם אנקדוטות מרירות־מתוקות מחיי המשפחה; המסופרות למרות הכל בתמימות אנושית: האב קשה היום, האם השתלטנית והמגוננת שיכולה לשאת בגאון את התואר המפוקפק „אידישע מאמע" ומנסה לשדך בעל יהודי טוב לאחותה האלמנה שלא מסתדרת עם בנותיה המעצבנות, וכמובן יוג'ין הצעיר ואחיו הבכור. חמולה דחוסה בבית קטן אחד, עולים זה על זה, מעצבנים אחד את השני ובסוף מתפייסים כמנהג הוליווד. הסיפור מסופר בחום וסימפטיה, משלב הומור אירוני עם פתרונות בימוי מתקתקים, ששום סרט הוליוודי עוד לא נמלט ממנו. והעיקר שהדודות הפולניות ירוו נחת. משתתפים: בלית' דאנר, בוב דישי, ג'ונתן סילברמן, בריאן דרילינג'ר, ג'ודית איווי. בקולנוע בן־יהודה בתל אביב.

נרדפי החוק

סרטו החדש של ג'ים ג'ארמוש הוא קומדיה שחורה ופיוטית שמתייחסת אל הקלישאות הסגנוניות של הסרטים ההוליוודיים ועושה בהם שימוש אירוני. כמו בסרטו הקודם והמצליח „זרים מגן עדן" גם ב„נרדפי החוק" יש שלוש דמויות שאחד מהם מהגר, הנודדים משום מקום לשום מקום. השלושה, ג'ק הסרסור הקטן (ג'ון לורי), זק הדיסק־ג'וקי (טום וויטס) ורוברטו המהגר האיטלקי הליצני (רוברטו בניני) נאסרו על לא עוול בכפם ונכלאים בתא כלא משותף. הם מצליחים לברוח, אבל אצל ג'ארמוש אין שום בריחה נועזת כמו בסרטים, ושום ידידות גברית אמיצה. ערכים אלו מוצגים במלוא עליבותם, מפני שהדמויות שלו הן היפוכם של הגברים הגבריים, ולכן גם בריחתם מגוחכת. העלילה של ג'ארמוש אנמית, איטית ורזה, ואין אצלו שם דרמות. כתמיד מה שיש אצלו זה נוודי שום־מקום העושים דרכם מכלום לכלום, ועולם אישי, ייחודי ומוזר, עצוב ויפה כמו חלום, ומכוער ועזוב, ולכן כה מציאותי, עירוב של סיוט ופיוט, אגדה וחלום בלהות. ובהכרח זהו גם עולם סמלי. יש בסרט הרבה מעמדים קומיים שלא במהרה יישכחו. „לב", ת"א.

סיפורים שסיפרתי לאמא

לפני שנתיים היה זה „שלום לך בן" ההונגרי, לפני שנה „מסע העסקים של אבא" היוגוסלבי, ועתה „סיפורים שסיפרתי לאמא" השוודי – סרט נוסף הממשיך במסורת סרטי הילדות וראשית ההתבגרות המרירה־מתוקה. סיפורו של יתום שוודי קטן בשם אינגמר, ששולחים אותו לגור בבית דודו לאחר שאמו מתה משחפת קשה. הבמאי לאסה האלסטרום שזה לו סרטו השישי, עשה סרט מינורי שנסמך על אפיזודות ואנקדוטות משעשעות מחיי הילדים בכפר. זהו בהחלט סרט מלבב, אך נטול כל פיוטיות או התמודדות אמיתית ומעמיקה עם יתמות וכאבי ילדות, כמו שהשכיל לעשות הבמאי השוודי הגדול שגיבור הסרט נושא את שמו, בסרטו הבלתי נשכח: „פאני ואלכסנדר".

כוחו של הסרט בחוסר יומרנותו ובחום האנושי הטמון באותן אנקדוטות תמימות. „פאר", ת"א.

הילד אנטון גלאנזליוס, בסרטו של לאסה הלסטרום „סיפורים שסיפרתי לאמא"

שמונה מיליון דרכים למות

המותחן החדש של האל אשבי („השיבה הביתה") נראה כחזרה נואלת על המותחן של סידני לומט: „הבוקר שאחרי". השחקן ג'ף ברידג'ס מגלם שוב בלש משטרה לשעבר שהטביע יגונו במשקה לאחר גירושיו. הבלש, מקס סקודר שמו, מנסה לשקם את חייו ולהיגמל מהבקבוק, אך לחייו נכנסת נערה המבקשת את חסותו ובמהרה נרצחת. סקודר נכנס בניגוד לרצונו למסכת תככים פתלתלה, בה מעורבים פושעים בקנה מידה בינלאומי, זונות צמרת וסוחרי סמים. עוזרת לו שרה (רוזנה ארקט מ„שיגעון של לילה") שהיא חברתו הצמודה של אחד הפושעים מאז שחטף אותה והפכה למאהבת. „אסתר", ת"א.

איכות

טובים

בקצב השעון – „לב", ת"א
דקה לחצות – „תכלת", ת"א
המורדת – „דיזנגוף", ת"א
זכרונות אהבה מפירנצה – „דיזנגוף", ת"א
חליפת ערב – „לב", ת"א
חיות קטנות ומטריפות – „גת", ת"א
צבע הכסף – „חן", ת"א
קרוקודיל דנדי – „דקל", ת"א
שכונת עדן – הקולנוע בית ציוני אמריקה, ת"א
שם הוורד – „צפון", ת"א
תמיד – מוזיאון ת"א

טובים מאוד

חנה ואחיותיה – „סינמה 2", ת"א
קיץ – „לב", ת"א
שואה – מוזיאון ת"א

בשטח

הבוקר שאחרי

כמעט טוב

מותחן רומנטי חדש של הבימאי האמריקני הוותיק סידני לומט („רשת שידור"). ג'יין פונדה, הטובה מאוד בגיל 50 (אירוני, זו השיטה, בנותו) מגלמת את דמותה של שחקנית הוליוודית לשעבר, אלכוהוליסטית שחייה המבולבלים על סף משבר. נוסף לכל הצרות בבוקר אחד היא מתעוררת לצד גופת גבר שלא הכירה מימיה. בתוך הגופה תקוע סכין עמוק־עמוק. פונדה בטוחה שהיא הרוצחת, מנקה את כל הראיות ומספרת לבעלה לשעבר (ראול חוליה מ„נשיקת אשת העכביש") המייעץ לה לפנות למשטרה. הרעיון אינו קוסם לפונדה, והיא מנסה להימלט. בדרך היא פוגשת בגבר סימפאטי, רומנטיקן וקצת זרוק (ג'ף ברידג'ס מ„להב משונן") ומסתבר לה, שהוא שוטר לשעבר. היא לא מתאהבת את נציגי החוק בגלל ניסיון עגום בעבר, אבל מכניסה אותו לדירתה ומגלה נפש עדינה ואת דעותיו הגזעניות ויוצאת־הדופן. הוא מצידו עוזר לה לפתור את התעלומה ולגלות מי הרוצח האמיתי. והשניים גם מתאהבים חזק. תסריט מתוח מאוד, צפוי ושחוק, דיאלוגים שנונים, בימוי מיומן ומקצועי, השמאלץ והסנטימנטליות גולשים, ויש גם ביקורת מעורפלת וסתמית על גזענות. „המלכה" פונדה מועמדת לאוסקר. כרגיל, ובלי הצדקה. בקולנוע „לימור" נת"א.

מלו

טוב

הבמאי הצרפתי אלן רנה נוטש בסרטו האחרון את מה שאפיין את יצירותיו הקודמות: העיסוק בנבכי הזיכרון והחיטוט בתודעה האנושית המתפתלת ע"י שבירה של הנראטיב לרבדים שונים של זמן, חוסר התחשבות מוחלט באחדות של זמן ומקום. „מלו" מבוסס על מחזה קאמרי לתיאטרון שנכתב בשנות ה־20 בידי הנרי ברנשטיין, מחזאי ממוצא יהודי שמחזותיו היו פופולריים מאוד בראשית המאה. למחזה היו ארבע גירסאות קולנועיות, האחרונה משנת 52 עם מאריה של בתפקיד הראשי. סאבין אזמה, פייר ארדיטי, אנדרה דוסולייה ופאני ארדן – ארבעת שחקניו הקבועים של רנה שהופיעו בקביעות בסרטיו האחרונים: „אהבה עד מוות" ו„החיים הם רומן" שולטים גם בסרט זה. הפעם הבמה היא כמעט שלמה. הסיפור פשוט מאוד, מלודרמטי, סיפור של אהבה רומנטית טראגית, כמעט פאתטית, אהבה עד מוות שמזכירה את הרומנים של המאה ה־19. אשת כנר מתאהבת בידידו של בעלה שהפך לכנר מפורסם. הכנר הרומנטיקן מתאהב בה עד האוזניים, בעלה [illegible] שלא רואה מה מתרחש ממשיך לרצות בה ולא מבחין בחיזורי שכנתו. שני הגברים [illegible] בהתנהגותם משהו אחר, ולבסוף אין היא עומדת בעומס רגשותיה, היא קרועה בין אהבתה המטורפת למאהב לבין מסירותה לבעלה שלא יכול לחיות בלעדיה. ולפיכך סופה מוות. ממש כמו מאדאם בובארי או אנה קראנינה. הסרט עשוי בפשטות מסוגננת, מתרחש בחלל סגור שלא מנסה להסתיר את מוצאו התיאטרלי. מצד אחד זהו סרט מרגש באמת, מפני שהוא רומנטי־טוטאלי ותכונה זו קשה למצוא בסרטים שנעשים כיום, מצד שני רנה העניק לסרט סוג של ניכור, ולכן כל מה שקורה על המסך מרוחק מהחיים. ארכאי. כאילו מתרחש על פלנטה אחרת. בקולנוע „לב", ת"א.

פשעים שבלב

מספיק

כלות האוסקר המהוללות סיסי ספייסק, דיאן קיטון וג'סיקה לנג הן שלוש אחיות נוירוטיות בנות הדרום האמריקני בסרטו של ברוס ברסטפורד האוסטרלי. סיסי ספייסק שהיא האחות הקטנה, ירתה בבעלה, ושתי אחיותיה באות לעזור. לאחר שנות פירוד ארוכות מתאחדות האחיות בבית סבן ומעלות נשכחות מימי ילדותן המחרה בעיירה הקרתנית. „פשעים שבלב" היא קומדיה ששורשיה במלודרמה המנוגמת של שנות ה־50, מבוססת על מחזה של המחזאית, זוכת פרס הפוליצר בת הנלי. זהו סרטו השני של ברסטפורד באמריקה, הזכור לטוב דווקא מסרטיו האוסטרליים [illegible] ו„המשפט של ברייקר מורנט". סרט שטחי שנופל על בטנו התלולה בין המלודרמה לקומדיה. המהוללות מגישות כאן משחק [illegible] מעצבן (נבוב). בקולנוע „דב חן" בת"א.

בלית' דאנר וג'ונתן סילברמן, בסרט „יומן חוף ברייטון"

יעל ישראל